

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study And Support Foundation

ปัจจัย ๒๔

เล่ม ๒

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

สารบัญ

หน้า

ปัจจัยกับปัจจัยุบัน	๑
กัมมชรูปเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย	๑
สหชาติปัจจัย	๒
จักขุวิญญาณไม่เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด	๓
จิตสั่งไม่ได้	๓
จิตเป็นสหชาติปัจจัยให้เกิดจิตตชรูป	๕
มหาภูตรูปเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทายรูป	๖
หทยวัตถุเป็นสหชาติปัจจัยแก่ปฏิสนธิจิต	๖
อัญญมัญญปัจจัยต่างอาศัยซึ่งกันและกันจึงเกิด	๗
รูปทุกรูปจึงเป็นปุเรชาติปัจจัย เมื่อเป็นปัจจัยให้จิตเกิด	๙
การประจักษ์การเกิดดับของรูป ไม่ใช่ในอุปาทายขณะ	๑๐
การศึกษาปัจจัยกับปรมาตถธรรม	๑๐
สหชาติปัจจัยหมวดที่ ๑ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒	๑๑
สหชาติปัจจัยหมวดที่ ๒ มหาภูตรูป ๔	๑๓
สหชาติปัจจัยหมวดที่ ๓ ปฏิสนธิจิตและรูป	๑๓
สหชาติปัจจัยหมวดที่ ๔ จิต ๗๕ และจิตตชรูป	๑๔
สหชาติปัจจัยหมวดที่ ๕ มหาภูตรูป ๔ อุปาทายรูป ๒๔	๑๕
สหชาติปัจจัยหมวดที่ ๖ หทยวัตถุกับปฏิสนธิจิต	๑๕
ปัจจัยกับปัจจัยุบันเป็นเรื่องละเอียด	๑๖
พิสูจน์โลภะด้วยสติสัมปชัญญะที่เป็นสติปัฏฐาน	๑๗
พระอรหันต์คลกับปุถุชนต่างกันตามขั้นของกิเลส	๑๘
พาลปุถุชน – กัลยาณปุถุชน – พระโสดาบัน	๑๙
ศึกษาเรื่องเหตุปัจจัยเพื่ออะไร	๑๙

สารบัญ

หน้า

ผัสสะ - อารมณ์ - โลกะ - ปัจจัย	๒๐
โลกมูลจิตเป็นปัจจัยให้เกิดจิตตชรูป	๒๒
จิตและเจตสิกเป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิดหรือไม่	๒๓
จิตตชรูป ๑๕ ในรูป ๒๘	๒๓
คำถามเกี่ยวกับวิญญูติรูป ๒	๒๖
กัมมชรูป ๑๘ ในรูป ๒๘	๒๗
คำถามทบทวนเรื่องของปัจจัย ๗ ปัจจัย	๒๘
ปัจจัยที่ ๘ นิสสยปัจจัย	๓๑
นิสสยปัจจัยหมวดที่ ๑ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒	๓๑
นิสสยปัจจัยหมวดที่ ๒ มหาภูตรูป ๔	๓๒
นิสสยปัจจัยหมวดที่ ๓ ปญจโวหารปฏิสนิจิต	๓๓
นิสสยปัจจัยหมวดที่ ๔ จิต ๗๕ กับกัมมชรูป	๓๓
นิสสยปัจจัยหมวดที่ ๕ มหาภูตรูป ๔ กับ อุปาทายรูป	๓๓
นิสสยปัจจัยหมวดที่ ๖ ถึง ๑๑	๓๓
สหชาตนิสสยปัจจัย	๓๔
วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย	๓๕
วัตถุธรรมมณุปุเรชาตนิสสยปัจจัย	๓๕
ทบทวนปัจจัยที่ ๑ - ๘ และความสัมพันธ์กับปรมัตถธรรม	๓๖
สัมพันธ์ปัจจัยที่ได้ศึกษา กับจิต เจตสิก รูป	๓๗
นิสสยปัจจัยหมวดที่ ๑ เหตูปัจจัย - อารัมมณปัจจัย	๓๗
เหตูปัจจัย - อธิปติปัจจัย	๓๘
เหตุปัจจัย - อนันตรปัจจัย - สมันตรปัจจัย	๔๐
สหชาตปัจจัย - อัญญมัญญปัจจัย	๔๐

สารบัญ

หน้า

ทบทวนนิสสัยปัจจัย หมวดที่ ๑ – ๑๑	๔๑
ปัจจัยที่ ๙ อุปนิสสัยปัจจัย	๔๑
อรัณมณูปนิสสัยปัจจัย – อรัณมณาริบัติปัจจัย – โลกะ	๔๒
อรัณมณาริบัติปัจจัย – อรัณมณูปนิสสัยปัจจัย	๔๕
อรัณมณาริบัติปัจจัย – อรัณมณูปนิสสัยปัจจัย – อุปนิสสัย	๔๖
อรัณมณาริบัติปัจจัย – อรัณมณูปนิสสัยปัจจัย – นิพพาน	๔๗
อารมณ์ของกุศลเป็นอรัณมณาริบัติปัจจัยของกุศลได้	๔๘
อบรมกุศลให้เป็นอรัณมณูปนิสสัยปัจจัยให้ถึงนิพพาน	๔๘
ประโยชน์ของการคิดถึงกุศลที่เคยกระทำมาแล้ว	๕๐
ทบทวนอรัณมณาริบัติปัจจัยมีอยู่กี่ชนิด	๕๑
การทบทวนปัจจัยเป็นเพียงขั้นคิด ไม่ใช่สติปฏิฐาน	๕๒
รู้อรัณมณูปนิสสัยปัจจัยโดยสติปฏิฐาน	๕๓
อุปนิสสัยปัจจัยหมวดที่ ๒ อนันตรูปนิสสัยปัจจัย	๕๔
กรรมจำแนกให้ปฏิสนธิจิตแตกต่างกันตามการสะสม	๕๖
อนันตรูปนิสสัยปัจจัย กับ ปฏิสนธิจิต – ภวังค์ – วิถีจิต	๕๗
อนันตรูปนิสสัยปัจจัย คือ สภาพธรรมในขณะนี้นั่นเอง	๕๗
อนันตรปัจจัย – อนันตรูปนิสสัยปัจจัย	๕๘
ปฏิสนธิจิตที่ดับไปเป็นที่อาศัยของภวังคจิตได้อย่างไร	๖๐
จิตและเจตสิกที่ดับไปแล้วเป็นที่อาศัยได้อย่างไร	๖๐
คำว่า “อุปนิสสัย” ในความหมายเดิมต่างกับอุปนิสสัยปัจจัย	๖๑
อุปนิสสัยต่าง เพราะสะสมเป็นปกติจากปกตูปนิสสัยปัจจัย	๖๒
กุศล – อกุศลมีกำลังสะสมมาในอดีต	๖๓
ประโยชน์ของการศึกษาเรื่องปัจจัยทั้งหมด	๖๔

สารบัญ

หน้า

แม้แต่เรื่องการนอนไม่หลับก็เป็นไปตามเหตุปัจจัย	๖๕
อุปนิสัยยปัจจัยหมวดที่ ๓ ปกตูปนิสัยยปัจจัย	๖๕
เข้าใจปกตูปนิสัยยปัจจัยโดยระลึกถึงจิตในขณะนี้	๖๖
พิจารณาปกตูปนิสัยยปัจจัยตั้งแต่ปฏิสนธิจิต	๖๗
ปกตูปนิสัยยปัจจัยโดยนัยตามกุศล อกุศล อภัยากตะ	๖๙
กุศลธรรมเป็นปกตูปนิสัยยปัจจัยให้เกิดกุศลธรรม	๖๙
สะสมอุปนิสัยในการฟังธรรม	๗๑
เพราะปกตูปนิสัยยปัจจัยจึงสะสมมาในทางต่าง ๆ กัน	๗๒
อบรมเจริญปัญญาให้เป็นปกตูปนิสัยยปัจจัย	๗๒
อกุศลเป็นปกตูปนิสัยยปัจจัยให้เกิดอกุศลได้	๗๓
กุศลเป็นปกตูปนิสัยยปัจจัยให้เกิดกุศลได้	๗๓
กุศลเป็นปกตูปนิสัยยปัจจัยให้เกิดอกุศลได้	๗๔
ศึกษาพระธรรมแล้ว ทำไมยังมีความเห็นผิด	๗๕
การเจริญสติปัฏฐานเป็นปกตูปนิสัยยปัจจัยให้เกิดโภคะได้	๗๖
ชวนให้ใครมีปกตูปนิสัยยปัจจัยในปัญญา ไม่ใช่เรื่องง่าย	๗๗
ความวิจิตรของกรรมและจิตโดยปัจจัยต่าง ๆ	๗๘
ถ้าไม่รู้สภาพธรรมในขณะนี้ ไม่ชื่อว่า เจริญปัญญา	๗๘
กุศลเป็นปกตูปนิสัยยปัจจัยให้เกิดอภัยากตธรรม	๗๙
ปกตูปนิสัยยปัจจัย หมวดอกุศลธรรม	๘๐
อกุศลเป็นปกตูปนิสัยยปัจจัยให้เกิดอกุศล	๘๑
อกุศลเป็นปกตูปนิสัยยปัจจัยให้เกิดกุศล	๘๓
อกุศลเป็นปกตูปนิสัยยปัจจัยให้เกิดอภัยากตะ	๘๔

สารบัญ

หน้า

เพราะปกตูปนิสสยปัจจัยจึงมีกำลังทำให้วิบากเกิด	๘๔
ความกว้างขวางของปกตูปนิสสยปัจจัย	๘๕
กรรมที่เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยมีกำลังให้จิตต่าง ๆ เกิด	๘๖
อภัยาทะเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอภัยาทะ	๘๗
อุตุที่สบายเป็นปัจจัยให้ชาวภูริปัณฑิตะนันทิโกได้	๘๘
อาหารที่สะดวกสบายไม่เป็นอุปสรรคให้เจริญปัญญา	๘๙
อภัยาทะเป็นปัจจัยให้เกิดทั้งอภัยาทะ กุศล หรืออกุศล	๙๐
ธรรมที่ทำมาแล้วด้วยดี ไม่ได้หมายเพียงกุศลธรรม	๙๑
สนใจศึกษาธรรม เพราะปกตูปนิสสยปัจจัย	๙๑
แต่ละคนสะสมปัจจัยในการเจริญกุศลต่าง ๆ กัน	๙๑
อกุศลในชีวิตประจำวันมีมากเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย	๙๒
อกุศลทั้งหมดเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้ทำทุจริตกรรมได้	๙๓
จิตที่มาเป็นโทสมูลจิต แต่มีโลภะเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย	๙๖
ทุจริตกรรมหนึ่งเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยต่อทุจริตกรรมอื่นได้	๙๖
การให้ทานเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอกุศลได้	๙๘
กำลังเคลื่อนไปจากการถึงพระรัตนตรัยเป็นสภาวะหรือไม่	๙๙
ผู้มีศีลแต่ขาดเมตตา คืออย่างไร	๙๙
ใครจะทราบได้ชัดเจนว่า ใจของใครขาดเมตตา	๑๐๐
โสมนัสเวทนาเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอุเบกขาเวทนาได้	๑๐๑
สุขเวทนาเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดสุขเวทนาได้	๑๐๑
สุขเวทนาเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดทุกขเวทนาได้	๑๐๒
อุตุ โภชนะ เสนาสนะเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย	๑๐๓
อุตุ โภชนะ เสนาสนะ เป็นปัจจัยให้เกิดกุศล อกุศล	๑๐๓

สารบัญ

หน้า

บัญญัติเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย	๑๐๔
ร่างกายเป็นที่ประชุมรวมกันของทุกขโทษภัยต่าง ๆ	๑๐๗
สภาพธรรมที่ปรากฏสั้นและเล็กน้อย	๑๐๗
บัญญัติในสิ่งที่มีจริง กับบัญญัติในสิ่งที่ไม่จริง	๑๐๘
อภัยกตธรรมเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย	๑๐๙
ทุกสิ่งทีแวดล้อมเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดนามธรรม	๑๐๙
รูปมีความสำคัญเพราะมีนามธรรมที่รู้นั้น	๑๑๑

ปัจจัยกับปัจจัยปบัน

เรื่องของปัจจัย ต้องแยกกับเรื่องของปัจจัยปบัน ถ้าจะเอาปัจจัยปนกับปัจจัยปบัน ก็จะเข้าใจสภาพธรรมคลาดเคลื่อน สภาพธรรมใดซึ่งเป็นปัจจัยทำให้สภาพธรรมอื่นเกิดขึ้น แต่ไม่ได้หมายความว่า สภาพธรรมอื่นซึ่งเกิดเพราะปัจจัยนั้นจะเป็นปัจจัยด้วย

แม้ว่าสหชาติปัจจัย ปัจจัยและปัจจัยปบันจะเกิดพร้อมกัน แต่ก็ต้องทราบว่า สภาพธรรมซึ่งเกิดพร้อมกัน คือ เป็นปัจจัยและปัจจัยปบันนั้น สภาพธรรมใด เป็นปัจจัย สภาพธรรมใด เป็นปัจจัยปบัน

กัมมชรูปเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย

กัมมชรูปในขณะอื่นที่ไม่ใช่ขณะปฏิสนธิเกิดขึ้นเพราะอะไรเป็นปัจจัย

กัมมชรูป ชื่อบอกแล้ว เพราะกรรมเป็นปัจจัย กัมมชรูปในขณะอื่นที่ไม่ใช่ขณะปฏิสนธิ ไม่มีจิตเป็นปัจจัย เกิดได้ไหม ได้ เพราะเหตุว่ารูปนั้นเกิดขึ้นเพราะกรรม

เฉพาะในขณะปฏิสนธิเท่านั้นเอง ซึ่งจะต้องอาศัยจิตเป็นสหชาติปัจจัย แต่ไม่ใช่เพราะจิตเป็นสมุฏฐาน กัมมชรูปยังคงเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย ไม่ได้เกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐานเลย แต่ว่าที่กัมมชรูปในขณะแรกจะเกิดขึ้นได้ในภุมิหนึ่งภุมิใด เป็นครั้งแรกทีเดียวนั้น ต้องอาศัยปฏิสนธิจิตเป็นสหชาติปัจจัย แต่ว่ากัมมชรูปนั้นก็ยังคงเป็นรูปซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน

เพราะฉะนั้น หลังจากขณะปฏิสนธิ คือ หลังจากอุปาทนของปฏิสนธิจิตแล้ว กัมมชรูปทั้งหมดเกิดขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยจิต

ตัวอย่างเช่น ในนิโรธสมาบัติ จิตเจตสิกดับ กัมมชรูปเกิดดับสืบทอดอยู่เรื่อย ๆ

นี่เป็นความต่างกันของผู้ที่เป็นพระอนาคามีบุคคล หรือผู้ที่เป็นพระอรหันต์ ซึ่งได้อุปทานที่ ๔ คือ เนวสัณญานาสนัญญายตนฌาน สามารถที่จะดับจิตเจตสิกได้ไม่เกิน ๗ วัน ในระหว่างนั้นจิตเจตสิกไม่เกิดเลย แต่กัมมชรูปเกิด เพราะฉะนั้น

กัมมชรูปเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน แต่ว่าเฉพาะในครั้งแรกในภพนี้ชาตินี้ในปฏิสนธิขณะนั้นจะต้องอาศัยจิตเป็นสหชาติปัจจัย จึงจะเกิดได้

อสังขสัจจัตตาพรหมบุคคลมีแต่รูปปฏิสนธิ ในขณะที่ปฏิสนธินั้น กัมมชรูปเกิดไม่ต้องอาศัยจิตสำหรับในภพนั้น แต่ในภพที่มีขันธ ๕ แม้รูปจะเกิดเป็นครั้งแรก คือ แม้รูปนั้นจะเป็นกัมมชรูป คือ รูปซึ่งเกิดเพราะกรรม มีกรรมเป็นสมุฏฐาน แต่ในขณะแรกที่จะเกิดในภพหนึ่ง ก็ยังต้องอาศัยปฏิสนธิจิตเป็นสหชาติปัจจัย

สหชาติปัจจัย

หมวดที่ ๔ สำหรับสหชาติปัจจัย จะมีสภาพธรรมอะไรอีกไหมซึ่งเกิดพร้อมกัน

จิตและเจตสิก เป็นหมวดที่ ๑

มหาภูตรูป ๔ เป็นหมวดที่ ๒

ปฏิสนธิจิตในภพที่มีขันธ ๕ และปฏิสนธิทพยวัตถุ เป็นหมวดที่ ๓

หมวดที่ ๔ คือ จิตและเจตสิกเป็นสหชาติปัจจัยให้เกิดจิตตชรูป

เรื่องของสหชาติปัจจัย ถ้าจะศึกษาโดยย่อ ก็ย่อมาก คือว่า สภาพธรรมใดซึ่งเกิดพร้อมกัน ในขณะนั้นเป็นสหชาติปัจจัย แต่ถ้าจะศึกษาให้ละเอียด ก็จะต้องแยกออก เช่น จิตเป็นสหชาติปัจจัยให้จิตตชรูปเกิดขึ้น

ถ้าใช้คำว่าสหชาติปัจจัยแล้ว ก็หมายความว่า จิตตชรูปที่เกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐานนั้น ต้องเกิดพร้อมกับจิตในอุปาทกขณะของจิต จึงจะเป็นสหชาติปัจจัย ถ้าเกิดก่อนหรือเกิดหลัง ไม่ชื่อว่า สหชาติปัจจัย เพราะฉะนั้นรูปทั้งหมดที่เป็นจิตตชรูปจะต้องเกิดพร้อมกับอุปาทกขณะของจิต

และสำหรับจิตซึ่งเป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด ก็เว้นทวิปัญญาวิมุตติ ๑๐ รูปวิบาก ๔ ปฏิสนธิจิต ๑ และจุติจิตของพระอรหันต์ ๑ รวมทั้งหมดก็เป็นจิต ๑๖ ดวงซึ่งไม่เป็นปัจจัยให้รูปเกิดขึ้น

จักขุวิญญาณไม่เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด

ขณะเห็น เฉพาะจักขุวิญญาณ ไม่เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด สัมปฏิจฉันนะ สันตีระณะ โวฏฐัพพะ ชวนะ เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด มีใครสั่งหรือเปล่า

และสำหรับเรื่องที่จะเข้าใจว่า “จิตสั่ง” บางท่านดูเหมือนว่าเข้าใจ พอใครบอกว่าจิตสั่ง ก็เข้าใจว่า จิตสั่งให้รูปเกิด มิฉะนั้นแล้วก็จะไม่มีการเดิน การพูด หรือ การกระทำกิจการงานต่าง ๆ แต่ถ้าจะพิจารณาให้ละเอียดจริง ๆ ให้เข้าใจจริง ๆ ก็ต้องคิดตั้งแต่ที่ว่า “จิตสั่ง” สั่งนั้นคืออย่างไร มีใครพอที่จะตอบได้ไหมว่า สั่ง คืออย่างไร ที่จะใช้คำว่าจิตสั่ง สั่ง คืออย่างไร

จิตสั่งไม่ได้

สุ. จิตสั่งไม่ได้ ถ้ามีท่านผู้ใดที่เข้าใจว่าจิตสั่ง เพราะดูเหมือนว่า พอบอกว่าจิตสั่ง ใคร ๆ ก็เข้าใจว่า ถูกจิตสั่ง มิฉะนั้นแล้วรูปจะเคลื่อนไหวประกอบกิจการงานต่าง ๆ ไม่ได้ ทำให้ดูเหมือนเข้าใจว่า จิตสั่ง แต่ถ้าจะพิจารณาจริง ๆ ก็จะต้องพิจารณา แม้แต่ในความหมายของคำว่า “สั่ง” ว่า ที่ว่าสั่ง คือ อะไร คือ อย่างไรที่ว่าสั่ง

โกศล ที่ว่าจิตสั่ง ไม่ใช่ว่าผมเห็นด้วยหรือครับ ไม่เห็นด้วย เพราะไปขัดกับหลักธรรมที่ว่า สพุเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งหลายบังคับบัญชาไม่ได้ แต่ว่าเท่าที่ผมได้ยินได้ฟังมา ในการบรรยายธรรมในสถานที่ต่าง ๆ ทางวิทยุก็ดี พอจะจับใจความได้ว่า ท่านผู้บรรยายธรรมเหล่านั้นท่านใช้คำว่า จิตสั่ง

เป็นต้นว่า ผมยืนอยู่อย่างนี้ เพราะจิตสั่งให้ยืน แต่ก็ขัดกับหลักธรรมอันนี้ แล้วท่านก็ถามว่า ที่โยมยืนอยู่นี้ ยืนได้อย่างไร เราเถียงท่าน ท่านก็ว่า โยมไปคิดดูใหม่ก็แล้วกัน

สุ. แต่ต้องพิจารณา แม้แต่เพียงคำว่า สั่ง สั่งคืออะไร

โกศล อย่างเราจะเหยียดแขน เพราะจิตสั่งจึงเหยียดออก

ส. สิ่ง คือ อะไร ดูเหมือนว่า จะเข้าใจ แต่ความจริงถ้าจะพิจารณาจริง ๆ ก็ต้องพิจารณาตั้งแต่แม้คำว่า “สิ่ง” นี้ คืออะไร คือ อย่างไร และคือเมื่อไรที่ว่าสิ่ง

โกศล เคยเรียนถาม ท่านก็ว่า ไม่อธิบายในข้อนี้ แต่ท่านว่า ที่โยมนั่ง ไม่ใช่จิตสิ่งหรือห่อหุ้ม ผมก็ว่าไม่ใช่

ส. จิตเป็นสภาพรู้

โกศล ท่านก็ไม่อธิบาย พุดไป พุดมา ก็ตกลงกันไม่ได้ ท่านก็ว่า โยมเอาไปคิดดูใหม่ก่อน เดียวนี้ในวิทยุก็ยังพูดกันอยู่ และท่านก็มักจะพูดว่า จิตเป็นใหญ่ เป็นประธาน เป็นหัวหน้าของธรรมทั้งหลาย มีจิตเป็นประธาน ท่านอ้างอย่างนี้ แต่ผมเคยไปอ่านหนังสือ พบข้อความว่า ถ้าจิตสิ่งได้ ร่างกายผมก็คงไม่เปื่อย ไม่เหี่ยว ไม่แก่ ความจริงสิ่งไม่ได้

ส. โดยมากพอใช้คำว่า “สิ่ง” ทุกท่านจะเข้าใจความหมายว่าอะไรที่ว่า สิ่ง

โกศล ก็แปลว่าบังคับบัญชา ให้ทำไปตามที่จิตต้องการ เข้าใจว่าอย่างนั้นนะครับ

ส. ต้องพูดหรือแปลว่า ที่ว่าสิ่ง ไม่ต้องหรือต้อง จิตนึกหรือแปลว่าขณะนั้น

โกศล นึกครับ

ส. รู้หรือแปลว่า นึก คือ รู้คำหรือแปลว่าคะ

โกศล รู้ครับ

ส. ถ้าขณะนั้นจิตรู้คำ ไม่ได้สิ่งอะไร เพราะจิตเป็นสภาพที่รู้คำ แล้วก็ดับ จิตมีลักษณะเดียว คือ เป็นสภาพรู้ หรือธาตุรู้ เพราะฉะนั้นการที่จะประจักษ์ลักษณะของจิตที่ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ต้องรู้ในอาการรู้ ซึ่งเป็นลักษณะของจิต ถ้าจะไปรู้ในอาการอื่น ไม่มีทางที่จะเข้าใจในสภาพรู้ได้

โกศล เคยได้เถียงกับผู้บรรยายเหมือนกันว่า โดยสภาพของจิต จิตเป็นสภาพที่รู้อารมณ์ ไม่ใช่จะไปสิ่งอะไรได้ แต่ท่านก็ไม่ยอม ว่าที่โยมนั่งอยู่อย่างนี้เพราะจิตสิ่ง ฆราวาสก็เหมือนกัน ฆราวาสที่ท่านบรรยายธรรมก็ว่าจิตสิ่ง

ส. ในจิต ๘๙ ดวง และในวิถีจิตทุกขณะ ตรวจสอบได้ว่า จิตแต่ละขณะนั้นมีอะไรเป็นอารมณ์ แม้แต่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย ปฏิสนธิจิตมีอารมณ์เดียวกับจิตใกล้เคียงจิตของชาติก่อน

เพราะฉะนั้นปฏิสนธิจิตกำลังมีอารมณ์นั้น เกิดขึ้นขณะเดียวแล้วดับ ไม่ได้สั่งอะไร เพราะเหตุว่าเป็นสภาพรู้ แม้แต่กัมมชรูปซึ่งเกิดเพราะปฏิสนธิจิต เป็นสหชาติปัจจัย ในขณะนั้นกัมมชรูปเกิดพร้อมอุปาทาขณะของปฏิสนธิจิต คือ ทันทีที่ปฏิสนธิจิตเกิด กัมมชรูปก็เกิดพร้อมกันในอุปาทาขณะ ขณะนั้นไม่ได้สั่ง

ภวังคจิตก็มีอารมณ์เดียวกับปฏิสนธิจิต รู้อารมณ์เดียวกับปฏิสนธิจิต จะสั่งได้ไหม เพราะฉะนั้นภวังคจิตก็สั่งไม่ได้ จนกระทั่งวิถีจิตแต่ละดวงก็มีอารมณ์และมีกิจการงานเฉพาะของจิตนั้น ๆ ซึ่งเป็นสภาพรู้อารมณ์แต่ละขณะ

โกศล ผมเข้าใจและเห็นด้วย แต่ยังมีผู้ฟังอื่นที่เข้าใจไขว่เขวอีกมาก แม้แต่ในการสนทนาธรรม เขาก็ยังเถียงเรื่องจิตสั่งนี้ ปรมัตถธรรมก็มี ๔ คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน นิพพานนั้นเราไม่ต้องพูดถึงหรอก ที่นี้เรื่องจิต เจตสิก รูป เป็นอีก ๓ ปรมัตถ์ ถ้าจิตเป็นผู้สั่ง อะไรเป็นผู้รับคำสั่ง เจตสิกหรือ เจตสิกก็ต้องเกิดพร้อมกับจิต แล้วจะไปรับคำสั่งจากจิตอีกได้อย่างไร รูปก็เป็นอนารมณฺ์ คือ เป็นสภาพธรรมที่รู้อารมณ์ไม่ได้ เมื่อรูปรู้อารมณ์ไม่ได้ แล้วจะไปรับคำสั่งจากใครล่ะครับ

ส. โดยเฉพาะโดยสหชาติปัจจัย จิตเป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิดขึ้นพร้อมกันในอุปาทาขณะของจิต เพราะเหตุว่าจิตเป็นสหชาติปัจจัย ทำให้จิตตชรูปเกิดพร้อมกันในอุปาทาขณะ ไม่มีโอกาสจะสั่งเลย เกิดพร้อมกัน

จิตเป็นสหชาติปัจจัยให้เกิดจิตตชรูป

ส. การศึกษาธรรมต้องเป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ และไม่ใช่ว่าเพื่อเหตุอื่นนอกจากเพื่อให้พิจารณาจนกว่าจะเข้าใจแจ่มแจ้งถูกต้องตามความเป็นจริง มิฉะนั้นแล้วการศึกษาก็ไม่มีประโยชน์ ถ้าไม่ใช้ศึกษาเพื่อให้เข้าใจสภาพธรรมตรงตามที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้ และตรงตามลักษณะของสภาพธรรมซึ่ง

สามารถจะพิสูจน์หรือประจักษ์แจ้งได้ ให้ทราบว่าเป็นเรื่องทีละเลียด และท่านผู้ฟังก็ต้องพิจารณาไตร่ตรองจนกว่าจะเป็นความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง

สำหรับเรื่องของสหชาตปัจจัย จะทำให้เข้าใจเรื่องของจิตและจิตตชรูปว่า จิตเป็นสหชาตปัจจัยของจิตตชรูป คือ เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิดพร้อมกับอุปาทานะของจิต

มหาภูตรูปเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทายรูป

สำหรับหมวดที่ ๕ คือ มหาภูตรูป ๔ เป็นสหชาตปัจจัยให้เกิดอุปาทายรูป

นอกจากมหาภูตรูป ๔ เป็นสหชาตปัจจัยให้เกิดมหาภูตรูป ๔ โดยต่างก็เป็นสหชาตปัจจัยแล้ว ในหมวดที่ ๕ นี้ มหาภูตรูป ๔ เป็นสหชาตปัจจัยให้เกิดอุปาทายรูป ๒๔

เพราะฉะนั้นนอกจากธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ซึ่งเป็นมหาภูตรูป ๔ เกิดขึ้นแล้ว ยังเป็นสหชาตปัจจัยให้ สีกลิณ รส โอชะ และ อุปาทายรูปอื่น ในกลุ่มหรือในกลาปนัน เกิดขึ้นพร้อมกันกับมหาภูตรูปนั้น เพราะเหตุว่ามหาภูตรูปเป็นสหชาตปัจจัยให้เกิดอุปาทายรูป

หทยวัตถุเป็นสหชาตปัจจัยแก่ปฏิสนธิจิต

สำหรับหมวดที่ ๖ ก็ได้กล่าวถึงแล้วว่า ในปฏิสนธิกาล หทยวัตถุเป็นสหชาตปัจจัยแก่ปฏิสนธิจิต แต่ในปวัตติกาล หทยวัตถุจะเป็นสหชาตปัจจัยให้เกิดจิตไม่ได้ หลังจากทีปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว จิตดวงต่อ ๆ ไปก็ต้องอาศัยรูปเกิดขึ้น

ในขณะที่เป็นภวังคจิต ไม่เห็น ไม่ได้อาศัยจักขุประสาท ไม่ได้เกิดที่จักขุประสาท ในขณะที่เป็นภวังคก็ไม่ได้ยิน เพราะฉะนั้นในขณะที่นั้น จิตก็ไม่ได้เกิดที่โสตวัตถุ ไม่ได้เกิดที่โสตประสาท เพราะฉะนั้นในขณะที่เป็นภวังค จิตเกิดที่หทยวัตถุ ซึ่งไม่ได้เกิดพร้อมกับจิต เพราะเหตุใด เพราะเหตุว่าหลังจากปฏิสนธิขณะ ที่รูปจะเป็นปัจจัยได้ ต้องเป็นปัจจัยเฉพาะในฐิติขณะ ไม่ใช่ในขณะที่อุปาทะ

เพราะฉะนั้น สำหรับภวังคจิตจะอาศัยทพัตถุซึ่งเกิดก่อนเป็นที่เกิด หรือแม้แต่ จักขุวิญญาณซึ่งกำลังเห็นในขณะนี้ ก็ต้องอาศัยปสาทรูปซึ่งเกิดก่อนเป็นที่เกิด รูปทุกรูป นอกจากปฏิสนธิขณะแล้ว จะเป็นปัจจัยโดยเป็นวัตถุกที่ดี โดยเป็นทวารที่ดี โดยเป็น อารมณ์ที่ดี เป็นได้เฉพาะในขณะที่เป็นฐิตีขณะ ในอุปาทขณะ รูปจะเป็นปัจจัยไม่ได้

อัญญมัญญปัจจัยต่างอาศัยซึ่งกันและกันจึงเกิด

ปัจจัยต่อไป คือ ปัจจัยที่ ๗ อัญญมัญญปัจจัย คำนี้ อัญญมัญญะ มีใช้ใหม่ใน ภาษาไทย ไม่มี อาจจะมีคำคล้ายคลึง แต่ไม่ใช่ และความหมายคนละอย่าง

สำหรับ “อัญญมัญญปัจจัย” หมายความว่าถึงสภาพธรรมที่ต่างอาศัย ฟังฟังซึ่ง กันและกัน จึงจะเกิดขึ้นและตั้งอยู่ได้ ซึ่งมีคำอุปมาว่า เหมือนไม้ ๓ อันซึ่งจะตั้งอยู่ได้ ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน คำกันอยู่ จึงจะตั้งอยู่ได้ ฉะนั้น สำหรับสภาพธรรมที่เป็นอัญญ มัญญปัจจัย ก็คือสภาพธรรมนั้นต่างอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งมี ๓ หมวด คือ

หมวดที่ ๑ จิตทุกดวง และเจตสิกทุกดวง เป็นอัญญมัญญปัจจัยซึ่งกันและกัน

แสดงให้เห็นว่า จิตจะเกิดโดยไม่มีเจตสิกไม่ได้ และเจตสิกจะเกิดโดยไม่มีจิต ไม่ได้ นอกจากนั้นอัญญมัญญปัจจัย ยังเป็นสหชาติปัจจัย คือ ต้องเกิดพร้อมกันด้วย หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ จิตและเจตสิก นอกจากจะเกิดพร้อมกัน คือ เป็นสหชาติ ปัจจัยแล้ว ยังต้องเป็นอัญญมัญญปัจจัยด้วย คือ ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน

จิตอาศัยเจตสิกหรือเปล่า อาศัย เพราะเจตสิกเป็นอัญญมัญญปัจจัยของจิต

เจตสิกอาศัยจิตหรือเปล่า อาศัย เพราะจิตเป็นอัญญมัญญปัจจัยของเจตสิก นี้ หมวดที่ ๑

หมวดที่ ๒ มหาภูตรูป ๔ เป็นอัญญมัญญปัจจัยของมหาภูตรูป ๔ ถ้าเข้าใจเรื่อง สหชาติปัจจัยแล้ว อัญญมัญญปัจจัยไม่ยาก

หมวดที่ ๓ ปฏิสนธิจิตและเจตสิกในภุมิที่มีขันธ์ ๕ เป็นอัญญมัญญปัจจัยของ ปฏิสนธิทพัตถุ

ถ้าแสดงโดยปัจจัย ก็คือว่า นอกจากจะเป็นสหชาติปัจจัยแล้ว ยังเป็นอัญญมัญญปัจจัยด้วย มีเพียง ๓ หมวดที่เป็นสภาพธรรมที่ต่างก็ต้องอาศัยพึ่งพิงซึ่งกันและกัน

อัญญมัญญปัจจัยต่างกับสหชาติปัจจัยใหม่

ต่าง เพราะเหตุว่าสภาพธรรมบางอย่างเกิดพร้อมกันจริง แต่ไม่ได้เป็นอัญญมัญญปัจจัย เช่น จิตและเจตสิกเป็นสหชาติปัจจัยให้จิตตชรูปเกิดขึ้น โดยสหชาติปัจจัย แต่ว่าจิตและเจตสิกไม่ได้เป็นอัญญมัญญปัจจัยของจิตตชรูป เพราะเหตุว่าจิตตชรูปอาศัยจิตเกิด เพราะมีจิตเป็นสมุฏฐาน

แต่จิตตชรูปไม่สามารถที่จะทำให้จิตเกิดได้ แต่เมื่อจิตเกิดขึ้น จิตนั้นเป็นสหชาติปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด แต่ว่าจิตตชรูปไม่ได้เป็นปัจจัยให้จิตเกิด เพราะฉะนั้นจิตตชรูปไม่เป็นอัญญมัญญปัจจัยให้กับจิตและเจตสิก หรือจิตตชรูปไม่เป็นสหชาติปัจจัยให้กับจิตและเจตสิก

แม้สหชาติปัจจัย จิตตชรูปก็ไม่ได้เป็นปัจจัย แต่จิตตชรูปเป็นปัจจัยอุปัน เพราะเหตุว่าจิตและเจตสิกเป็นสหชาติปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด รูปนั้นเกิดเพราะจิต แต่จิตนั้นไม่ได้เกิดเพราะจิตตชรูป แต่จิตตชรูปนั้นเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน

เพราะฉะนั้น สำหรับจิตตชรูปไม่เป็นสหชาติปัจจัย เป็นสหชาติปัจจัยอุปัน และไม่เป็นอัญญมัญญปัจจัย เพราะเหตุว่าจิตตชรูปไม่ได้เป็นปัจจัยให้จิตเกิด

จิต เป็นอัญญมัญญปัจจัยของจิตตชรูปหรือเปล่า

ไม่เป็น เพราะถ้าอัญญมัญญะ หมายความว่า ทั้งปัจจัยและปัจจัยอุปันต่างต้องอาศัยกันซึ่งและกัน

จิตตชรูป อาศัยจิต แต่จิต ไม่ได้อาศัยจิตตชรูปเกิด

จิต เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด แต่จิตตชรูป ไม่ได้เป็นปัจจัยให้จิตเกิด

เพราะฉะนั้นจิตและเจตสิก เป็นสหชาติปัจจัยของจิตตชรูป แต่จิตและเจตสิกไม่ได้เป็นอัญญมัญญปัจจัยของจิตตชรูป

จิตตชรูป เป็นสหชาติปัจจัยของจิตหรือเปล่า ไม่เป็น

จิตตชรูป เป็นรูปซึ่งเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน เพราะฉะนั้นจิตตชรูปไม่ใช่ สหชาติปัจจัยของจิต แต่เป็นสหชาติปัจจัยูปัน เพราะเหตุว่าจิตเป็นสหชาติปัจจัย ให้จิตตชรูปเกิด

เป็นเรื่องละเอียดจริง ๆ แต่นี้คือ สภาพธรรมที่เคยยึดถือว่าเป็นเรา เป็นตัวตน แต่ความจริงแล้ว แต่ละขณะ จิตเจตสิกเกิดดับ รูปเกิดดับ และเพราะปัจจัยต่าง ๆ รูปในขณะนี้จึงเป็นอย่างนี้ หรือว่านามธรรม คือ จิตและเจตสิกในขณะนี้ จึงเป็นอย่างนี้

สำหรับอัญญมัญญปัจจัยนี้ก็ง่าย คือว่า ปัจจัยูปันจะต้องเป็นที่อิงอาศัยให้เกิดปัจจัยด้วย ปัจจัยก็ต้องเป็นที่อิงอาศัยให้เกิดปัจจัยูปันด้วย มิฉะนั้นแล้ว เป็นได้เพียงสหชาติปัจจัย แต่เป็นอัญญมัญญปัจจัยไม่ได้

รูปทุกรูปจึงเป็นปุเรชาติปัจจัย เมื่อเป็นปัจจัยให้จิตเกิด

ปัจจัยอื่น ๆ ต่อไป ไม่ยาก เป็นเรื่องที่ได้เคยกล่าวถึงแล้ว แต่ว่าเมื่อแสดงโดย ชื่อ ก็ดูเหมือนยาก เช่น ปุเรชาติปัจจัย

ปุเร แปลว่า ก่อน ชาติะ แปลว่า เกิด

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมที่เป็นปัจจัยโดยต้องเกิดก่อน ไม่ใช่เกิดพร้อมกัน เป็น ปุเรชาติปัจจัย ไม่ใช่สหชาติปัจจัย ถ้าสหชาติปัจจัย คือ ต้องเกิดพร้อมกันใน อุปาทานะ ถ้าปุเรชาติปัจจัย คือ สภาพธรรมที่จะเป็นปัจจัยได้ ต้องเกิดก่อน

เพราะฉะนั้น รูปที่จะเป็นปัจจัยให้จิตเกิดได้ รูปนั้นต้องเกิดก่อน นอกจาก อุปาทานะของปฏิสนธิจิตเท่านั้นที่เป็นขณะพิเศษซึ่งรูปสามารถจะเป็นปัจจัยในอุปาทานะ หลังจากนั้นแล้ว ต้องเป็นปัจจัยได้เฉพาะฐิติขณะทั้งหมด

เพราะฉะนั้น รูปทุกรูปที่เป็นปัจจัยให้จิตเกิด จึงเป็นปุเรชาติปัจจัย (ยกเว้นขณะ ปฏิสนธิตามที่กล่าวข้างต้น)

การประจักษ์การเกิดดับของรูป ไม่ใช่ในอุปาทกขณะ

การที่จะประจักษ์การเกิดดับของรูป ต้องทราบว่า ไม่ใช่ในอุปาทกขณะ

นี่เป็นเรื่องที่จะต้องรู้ตามความเป็นจริง ทำไมจึงว่า เกิด และ ดับ เพราะปรากฏเป็นอารมณ์ แต่ที่จะปรากฏเป็นอารมณ์ได้ ไม่ใช่ในอุปาทกขณะ

รูปมีอายุ ๑๗ ขณะของจิต และขณะย่อยของจิตดวงหนึ่ง ๆ คือ อุปาทกขณะ จิตขณะ ภัคขณะ รวมเป็น ๕๑ ขณะย่อยของจิต

ในอุปาทกขณะของจิตขณะที่ ๑ เป็นอุปาทกขณะของรูป เพราะฉะนั้นที่เป็นจิตขณะของรูปก็คือ ๔๙ ขณะย่อยของจิต ซึ่งจะปรากฏ เพราะเหตุว่ารูปในขณะที่เป็นอุปาทกขณะนั้นอ่อนมาก ไม่สามารถที่จะเป็นแม่ทวาร หรือวัตถุ หรืออารมณ์ได้

การศึกษาปัจจัยกับปรมัตถธรรม

ท่านผู้ฟังกล่าวว่า เรื่องของปัจจัยทั้งหมดก็คือนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้นเอง ซึ่งก็เป็นความจริง เพราะเหตุว่าถ้าจะกล่าวว่า ศึกษาปรมัตถธรรม หรือจะกล่าวว่า ศึกษาปัจจัย ก็มีความหมายเดียวกัน เพราะเหตุว่าปรมัตถธรรมนั่นเองต่างเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน เกิดขึ้นเป็นไป ทั้งนามธรรมและรูปธรรม

แต่แม้จะรู้ว่าเป็นนามธรรมหรือรูปธรรม การที่จะละการยึดถือนามธรรมและรูปธรรมว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล หรือเป็นเรา ก็เป็นเรื่องยากที่จะเป็นไปได้ ไม่ใช่ว่าเมื่อรู้ว่าเป็นนามธรรมและเป็นรูปธรรมแล้ว ก็จะหมดการยึดถือนามธรรมและรูปธรรมว่าเป็นตัวตน

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยละเอียดสำหรับใคร สำหรับผู้ที่ไม่ใช่อุคฆฏิตัญญบุคคล ซึ่งสามารถจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้โดยรวดเร็ว และไม่ใช่สำหรับวิปัญญิตัญญบุคคล แต่สำหรับผู้ที่ต้องฟังและต้องพิจารณา และต้องอบรมเจริญปัญญาอีกนานทีเดียวกว่าจะประจักษ์แจ้งว่า นามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

และยังรู้เรื่องของปัจจัยมากเท่าไร ก็จะทำให้มีเครื่องประกอบที่จะปรุงแต่งให้ปัญญาสามารถที่จะเกิดขึ้น ละการยึดถือสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ มิฉะนั้นแล้ว ถึงแม้ว่า สติจะเกิดบ้าง ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่ที่จะดับความยึดถือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ถ้าเครื่องประกอบหรือสังขารชั้นยังปรุงแต่งไม่พอ ยังไม่ถึงกาลที่สมควร ก็ไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้

เพราะฉะนั้น ไม่มีใครสามารถที่จะไปเร่งรัดหรือว่าทำอย่างอื่น นอกจากจะฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงแล้วโดยละเอียด และในขณะที่ฟังนี้เองก็อาจจะมีขณะซึ่งสติปัญญาเกิดขึ้น ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามที่กำลังได้ยินได้ฟังก็ได้ เพราะเหตุว่าเข้าใจแล้วว่า ไม่มีอะไรนอกจากนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น

สำหรับผู้ที่ได้เข้าใจแล้ว การศึกษาเรื่องปัจจัยก็คือ การศึกษาปรมัตถธรรมนั่นเอง ซึ่งปรมัตถธรรมโดยย่อ ก็มีนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้น การที่จะศึกษาเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมให้เข้าใจ ก็คือ ให้รู้ในสภาพที่เป็นปัจจัยของนามธรรมและรูปธรรม ไม่ใช่เพียงแค่ศึกษาโดยจำนวนหรือว่าโดยชื่อ

สหชาตปัจจัยหมวดที่ ๑ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒

ปัจจัยที่ ๖ คือ สหชาตปัจจัย และปัจจัยที่ ๗ คือ อัญญมัญญปัจจัย

โดยชื่อ สหชาตปัจจัย หมายความว่าถึงสภาพธรรมที่เกิดพร้อมกัน เพราะฉะนั้นไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องดับว่า จะต้องดับพร้อมกันหรือเปล่า คำนึงถึงเพียงประการเดียว คือ สภาพธรรมใดเป็นสหชาตปัจจัย สภาพธรรมนั้นต้องเกิดพร้อมกันกับปัจจัยปบันธรรม ซึ่งตนเป็นปัจจัยทำให้เกิดขึ้น ซึ่งมีทั้งหมด ๖ หมวด คือ

หมวดที่ ๑ จิต ๘๙ และเจตสิก ๕๒ เป็นปัจจัยให้จิตทุกดวงและเจตสิกทุกดวงเกิดขึ้น แสดงให้เห็นว่า จิตและเจตสิกต้องเกิดพร้อมกัน จะเกิดแยกจากกัน

ไม่ได้ เมื่อจิตต้องอาศัยเจตสิก เจตสิกต้องอาศัยจิต จิตและเจตสิกซึ่งต่างอาศัยซึ่งกันและกันนี้ เป็นอัญญมัญญปัจจัย คือ ปัจจัยที่ ๗

ปัจจัยที่ ๖ แสดงถึงสภาพธรรมซึ่งเป็นปัจจัยและปัจจัยูปันเกิดพร้อมกัน

ปัจจัยที่ ๗ อัญญมัญญปัจจัย สภาพธรรมซึ่งเป็นปัจจัยต้องอาศัยปัจจัยูปันธรรม และสภาพธรรมที่เป็นปัจจัยูปันธรรมต้องอาศัยปัจจัย ต่างต้องพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น เช่น จิตและเจตสิก

เพราะฉะนั้น ก็เป็นเพียงชื่อ แต่ว่าสภาพธรรมในขณะนี้เอง นามธรรมและรูปธรรมเท่านั้นจริง ๆ แต่ว่าเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมที่จะรู้ว่าเป็นปัจจัยแก่กันและกันอย่างไร ก็ควรที่จะได้ทราบด้วย เพราะธรรมทั้งหลายต้องอาศัยปัจจัยจึงจะเกิดขึ้นได้ ถ้าไม่มีปัจจัยปรุงแต่งแล้ว สภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดย่อมเกิดไม่ได้ทั้งสิ้น

นี่เป็นสิ่งที่ทุกท่านทราบ แต่ควรจะเป็นผู้ที่ละเอียดกว่านั้นว่า เมื่อกล่าวว่าสภาพธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นเป็นไปทุกขณะจิต ต้องอาศัยเหตุปัจจัยจึงเกิดขึ้น ก็ควรที่จะได้ทราบละเอียดว่า ปัจจัยอะไร ในแต่ละขณะด้วย ไม่ใช่เพียงแต่กล่าวว่า แล้วแต่เหตุปัจจัย หรือว่าตามแต่เหตุปัจจัย อาศัยเหตุปัจจัย แต่ต้องทราบว่าปัจจัยอะไร เช่น สหชาติปัจจัย ได้แก่

หมวดที่ ๑ ได้แก่ จิตและเจตสิก ต้องเกิดพร้อมกัน

อัญญมัญญปัจจัย จิตต้องอาศัยเจตสิก เจตสิกต้องอาศัยจิต

เพราะฉะนั้น จิตเป็นอัญญมัญญปัจจัยของเจตสิก ทำให้เจตสิกเป็นปัจจัยูปันเกิดขึ้น และเจตสิกที่เกิดพร้อมจิตนั้น นอกจากจะเป็นสหชาติปัจจัยแล้ว ก็เป็นอัญญมัญญปัจจัยให้จิตเกิดขึ้นด้วย ก็ไม่มีอะไรซึ่งเป็นของใหม่ เพียงแต่ชื่อเท่านั้นเอง

สหชาตปัจจัยหมวดที่ ๒ มหาภูตรูป ๔

สำหรับสหชาตปัจจัยหมวดที่ ๒ ได้แก่ รูปธรรมซึ่งเกิดพร้อมกัน คือ โดยยกมหาภูตรูป ๑ เป็นปัจจัยให้เกิดมหาภูตรูป ๓ มหาภูตรูป ๒ เป็นปัจจัยให้เกิดมหาภูตรูป ๒ หรือ มหาภูตรูป ๓ เป็นปัจจัยให้เกิดมหาภูตรูป ๑

ธาตุดิน เป็นปัจจัยให้เกิด ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม

ธาตุน้ำ เป็นปัจจัยให้เกิด ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม

ธาตุไฟ เป็นปัจจัยให้เกิด ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม

ธาตุลม เป็นปัจจัยให้เกิด ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ

โดยสหชาตปัจจัยและโดยอัญญมัญญปัจจัย เพราะเหตุว่าที่ธาตุดินจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม หรือ ที่ธาตุลมจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ

เพราะฉะนั้น ความต่างกันของสหชาตปัจจัยและอัญญมัญญปัจจัย คือ สหชาตปัจจัย เป็นสภาพธรรมซึ่งทำให้ปัจจัยป่วนกันเกิดขึ้นพร้อมกัน แต่อัญญมัญญปัจจัยนั้นนอกจากจะเกิดพร้อมกันแล้ว ยังต้องต่างเป็นปัจจัยซึ่งกันและกันด้วย

ซึ่งสำหรับหมวดที่ ๑ ของสหชาตปัจจัย และหมวดที่ ๒ ของสหชาตปัจจัย เป็นทั้งสหชาตปัจจัยและอัญญมัญญปัจจัย

สหชาตปัจจัยหมวดที่ ๓ ปฏิสนธิจิตและรูป

หมวดที่ ๓ ของสหชาตปัจจัย คือ ปฏิสนธิจิตในภุมิที่มีชั้น ๕ ซึ่งภาษาบาลีใช้คำว่า “ ปญฺจโวการปฏิสนธิจิตและเจตสิก ” เป็นสหชาตปัจจัยแก่ปฏิสนธิทวยวัตถุ เพราะเหตุว่าในภุมิที่มีชั้น ๕ จิตจะเกิดโดยไม่อาศัยรูปไม่ได้

เพราะฉะนั้นทันทีที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นในอุปาทขณะ ในขณะนั้นเกิดพร้อมกับปฏิสนธิทวยวัตถุ ปฏิสนธิทวยวัตถุไม่ได้เกิดก่อนปฏิสนธิจิต และไม่ได้เกิดหลังปฏิสนธิจิต ต้องเกิดพร้อมกับอุปาทขณะของปฏิสนธิจิตนั่นเอง ซึ่งหลังจากปฏิสนธิกาลแล้ว

รูปทุกรูปไม่สามารถจะเป็นปัจจัยในอุปาทนณะของรูป ไม่ว่าจะโดยเป็นทวาร หรือโดยเป็นวัตถุ หรือโดยเป็นอารมณ์

เพราะฉะนั้นท่านผู้ฟังต้องสังเกตความละเอียดของหมวดนี้ที่ว่า ปฏิสนธิจิตในภุมิที่มีขันธ์ ๕ เป็นสหชาติปัจจัยแก่ปฏิสนธิทพยวัตถุ ซึ่งปฏิสนธิทพยวัตถุนี้เป็นกัมมชรูป เป็นรูปซึ่งเกิดเพราะกรรม

ถึงแม้ว่าจิตไม่เกิด กัมมชรูปก็เกิดได้ เช่น ในอสัญญสตัดาพรหมภูมิ ซึ่งเป็นรูปพรหมภูมิ มีแต่รูปปฏิสนธิ ไม่มีนามปฏิสนธิ คือ ไม่มีจิตและเจตสิกเกิดในรูปพรหมภูมินั้นเลย

หรือในขณะที่เป็นนิโรธสมบัติ ขณะนั้นพระอรหันต์หรือพระอนาคามี ที่ถึงเนวสัญญานาสัญญาตนณาน สามารถที่จะดับจิตและเจตสิกได้ แต่รูปอื่นซึ่งไม่ใช่จิตตชรูป คือ รูปซึ่งไม่ได้เกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐานยังเกิดได้ เช่น กัมมชรูป ถึงแม้ว่าจะเป็นรูปที่เกิดเพราะกรรมก็จริง แต่เฉพาะในขณะที่เกิดในชาติหนึ่งภพหนึ่งเท่านั้นที่จะต้องปฏิสนธิจิตเป็นสหชาติปัจจัย

เพราะฉะนั้น ในหมวดที่ ๓ ของสหชาติปัจจัย ปฏิสนธิจิตในภุมิที่มีขันธ์ ๕ คือ ปัจจุโวการปฏิสนธิจิต เป็นสหชาติปัจจัยแก่ปฏิสนธิทพยวัตถุ และปฏิสนธิทพยวัตถุก็เป็นสหชาติปัจจัยแก่ปฏิสนธิจิต

เพราะฉะนั้นหมวดนี้จึงเป็นทั้งสหชาติปัจจัย และอัญญมัญญปัจจัย

เป็นเรื่องธรรมดาจริง ๆ ของนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น ตั้งแต่ปฏิสนธิขณะ

สหชาติปัจจัยหมวดที่ ๔ จิต ๗๕ และจิตตชรูป

สำหรับหมวดที่ ๔ ของสหชาติปัจจัย คือ จิต ๗๕ ดวง เว้นทวิปัญจวิญญาณ ๑๐ ดวง อรูปาวจรวิบาก ๔ ดวงซึ่งทำกิจปฏิสนธิในรูปพรหม ปฏิสนธิจิต และจุติจิตของพระอรหันต์

จิต ๗๕ ดวงนี้เป็นปัจจัยให้เกิดจิตตชรูป โดยสหชาตปัจจัย หมายความว่า ในทันทีที่จิตเกิดขึ้นในอุปาทกขณะ จิตตชรูปก็เกิดพร้อมกัน แต่ว่าจิตตชรูปไม่ได้เป็นปัจจัยให้จิตเกิด

เพราะฉะนั้น จิต ๗๕ ดวงนี้เป็นสหชาตปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด แต่ไม่เป็นอัญญมัญญปัจจัย เพราะเหตุว่า ถ้าเป็นอัญญมัญญปัจจัยแล้ว จิตที่จะเกิดต้องอาศัยจิตตชรูปด้วย

จิตตชรูปไม่ได้มีกำลัง หรือว่าไม่ได้เป็นสมุฏฐานที่จะให้จิตเกิดเลย แต่จิตต่างหากที่เป็นสมุฏฐานให้รูปเกิด เพราะฉะนั้นจิตจึงเป็นสหชาตปัจจัยแก่จิตตชรูป

สหชาตปัจจัยหมวดที่ ๕ มหาภูตรูป ๔ / อุปาทายรูป ๒๔

หมวดที่ ๕ คือ มหาภูตรูป ๔ เป็นสหชาตปัจจัยแก่อุปาทายรูป ๒๔

รูปทั้งหมดมี ๒๔ รูป รูปที่เป็นใหญ่เป็นประธานที่ปรากฏอยู่ทั่วไป ได้แก่ มหาภูตรูป ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ไม่มีรูปอื่นสามารถจะเกิดขึ้นเป็นไปได้ ถ้าปราศจากมหาภูตรูป ๔

มหาภูตรูป ๔ เป็นประธาน เป็นที่อาศัยของรูปอีก ๒๔ รูปที่เกิดขึ้นพร้อมกัน เพราะฉะนั้น มหาภูตรูป ๔ เป็นสหชาตปัจจัยของอุปาทายรูป ๒๔ รูป แต่อุปาทายรูป ไม่ได้เป็นปัจจัยให้เกิดมหาภูตรูป ๔ เพราะฉะนั้นมหาภูตรูป ๔ ไม่เป็นอัญญมัญญปัจจัยแก่อุปาทายรูป เป็นเพียงสหชาตปัจจัยเท่านั้น

สหชาตปัจจัยหมวดที่ ๖ หทยัตถุกับปฏิสนธิจิต

สำหรับหมวดที่ ๖ ของสหชาตปัจจัย ได้กล่าวถึงแล้วว่า หทยัตถุในปฏิสนธิกาลเป็นสหชาตปัจจัยแก่ปัจจุโวการปฏิสนธิจิตได้ แต่หทยัตถุในปวัตติกาลเป็นสหชาตปัจจัยไม่ได้

เพราะฉะนั้น ถ้าพูดถึงอัญญมัญญปัจจัย คือ ปัจจัยที่ ๗ ก็มีเพียง ๓ หมวดเท่านั้น คือ

หมวดที่ ๑ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ เป็นอัญญมัญญปัจจัยแก่จิต ๘๙ และเจตสิก ๕๒

หมวดที่ ๒ มหาภูตรูป ๔ เป็นอัญญมัญญปัจจัยแก่มหาภูตรูป ๔

และหมวดที่ ๓ คือ ปฏิสนธิจิตและเจตสิกในภุมิที่มีขันธ์ ๕ เป็นอัญญมัญญปัจจัยแก่ปฏิสนธิทวยวัตถุ และปฏิสนธิทวยวัตถุเป็นอัญญมัญญปัจจัยแก่ปฏิสนธิจิตและเจตสิกในภุมิที่มีขันธ์ ๕ เพราะเหตุว่าถ้าปฏิสนธิทวยวัตถุไม่เกิด ปฏิสนธิจิตและเจตสิกก็เกิดไม่ได้

ปัจจัยกับปัจจัยปบันเป็นเรื่องละเอียด

เรื่องปัจจัยและปัจจัยปบันเป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ ถึงแม้ว่าจะได้กล่าวถึงมาแล้ว ๗ ปัจจัย แต่สามารถจะทวนกลับไปได้ทุกปัจจัย หรือสามารถที่จะกล่าวถึงสภาพธรรมที่ได้ยินได้ฟังจากปัจจัยทั้ง ๗ เหล่านี้ เช่น ที่ว่า อัญญมัญญปัจจัย หมวดที่ ๑ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ เป็นอัญญมัญญปัจจัยแก่จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ หรือสหชาตปัจจัย ที่ว่า จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ เป็นสหชาตปัจจัยแก่จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒

ทวนกลับไปได้ทุกปัจจัย เช่น จะทวนไปถึงเหตุปัจจัยเพื่อความแจ่มแจ้ง

เหตุปัจจัย ได้แก่ เจตสิก ๖ เจตสิกอื่นเป็นเหตุปัจจัยไม่ได้เลย จิตทั้งหมดเป็นเหตุปัจจัยไม่ได้เลย รูปทั้งหมดเป็นเหตุปัจจัยไม่ได้เลย นิพพานเป็นเหตุปัจจัยไม่ได้

เพราะฉะนั้น ยกเหตุปัจจัย ๑ คือ โลกเจตสิก ซึ่งเป็นโลกเหตุ เป็นปัจจัยให้อะไรเกิดบ้าง นี่ทวนกลับไปโดยสหชาตปัจจัย และอัญญมัญญปัจจัย

โลกเจตสิกเป็นปัจจัยให้จิตเกิด และเป็นปัจจัยให้เจตสิกอื่นเกิดพร้อมกันด้วย และเป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิดพร้อมกับโลกมูลจิตหรือโลกเจตสิกนั้นด้วย

ผัสสะเจตสิก เกิดเพราะโลกเหตุหรือเปล่า ถ้ากล่าวถึงเหตุปัจจัย เวลาที่โลกเจตสิกเกิด เป็นปัจจัยให้จิต เจตสิก และจิตตชรูปเกิด

พิสูจน์โลกะด้วยสติสัมปชัญญะที่เป็นสติปัฏฐาน

ท่านผู้ฟังจะพิสูจน์ธรรม ด้วยสติสัมปชัญญะ ซึ่งเป็นสติปัฏฐาน ลักษณะของโลกะ เป็นสภาพที่ติด แต่ไม่รู้ตัวเลย ท่านอาจจะรู้ตัวว่า ติดสิ่งของบางอย่างแล้วแต่อหังการ บางคนอาจจะติดชา ติดกาแฟ เป็นสภาพที่ละไม่ได้ ติดแล้ว นั่นเป็นลักษณะของโลกะ เวลาที่โลกเจตสิกเกิดขึ้น จะห้ามไม่ให้จิตในขณะนั้นติด ไม่มีทางเป็นไปได้เลย

นี่คือ อนัตตา ซึ่งสติจะต้องระลึก รู้จักลักษณะของความติด หรือความต้องการ หรือความเพลิดเพลิน หรือความยินดี ซึ่งมีโลกะเป็นเหตุ ถ้าลักษณะของเหตุปัจจัยนี้ คือ โลกะเกิดขึ้นแล้ว จิตต้องเป็นอย่างนั้น ใครจะไปเปลี่ยนแปลงลักษณะของโลกะ จิตซึ่งต้องเกิด เพราะเหตุว่าโลกเจตสิกเป็นเหตุเกิดขึ้น ทำให้จิตในขณะนั้นต้องเป็นสภาพที่ติด เป็นสภาพที่ต้องการ รวมทั้งเจตสิกอื่นทั้งหมดที่เกิดขึ้นด้วยในขณะนั้น ก็มีโลกะนั้นเป็นเหตุ

ขณะที่กำลังเห็นทั่ว ๆ ไป ที่สติปัฏฐานไม่เกิด ไม่รู้สึกว่าจะติดในสิ่งที่เห็น ดูเป็นธรรมดา ก็เห็นอยู่เป็นประจำทุกวัน ๆ แต่ทำอะไรจึงจะสังเกต และพอที่จะรู้ได้ว่าติดแล้ว

ตั้งแต่เกิด เมื่อลืมตาก็ติด เพราะเหตุว่าเมื่อมีการเห็น ก็ติดในสิ่งที่เห็น และติดในการเห็น ที่จะรู้ได้ว่าติด ก็ต่อเมื่อเริ่มจะคลาย จึงจะรู้ได้ว่า ก่อนนั้นเคยติด เพราะเหตุว่า ลักษณะของการติด ไม่รู้ จนกว่าจะรู้ว่า มีการค่อย ๆ ระวัง แล้วก็รู้ แล้วก็ละความไม่รู้ แล้วจึงจะค่อย ๆ คลายการติด

ทั้ง ๆ ที่ติดอยู่ทุกขณะนี้ แต่ไม่รู้สึก เช่น ในขณะที่จะเห็น ถ้าสติไม่เกิด ไม่ได้ระลึกรู้ว่า เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง จะไม่มีการคลายเลย เมื่อไม่มีการคลาย จึงรู้ว่าติดเสียแล้ว และติดมานานแล้ว แล้วก็ติดอยู่เรื่อย ๆ เพราะเหตุใด เพราะเหตุว่า ยังไม่คลาย ยังไม่มีการรู้สึกที่จะคลาย ด้วยความรู้ว่า สิ่งที่กำลังปรากฏทางตานี้ เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งคนตาบอดไม่เห็น

ถ้ากล่าวโดยกว้าง ๆ ทัว ๆ ไป ก็อาจจะยังไม่เป็นตัวอย่างที่ดีระลึกได้ แต่ถ้าในขณะที่กำลังรับประทานอาหาร และสติเกิด อาจจะเป็นขั้นพิจารณาก็ได้ว่า ข้าวสีนี้กับข้าวในจานแต่ละจานนี้ แต่ละสี ไม่ว่าจะเป็นแกงเผ็ด หรือแกงจืด หรือผักนানাชนิด อาหารนานาชนิด คนตาบอดไม่มีโอกาสเห็นเลยแม้แต่สีของข้าว คนตาบอดสามารถที่จะกระทบสัมผัสข้าว สามารถที่จะลิ้มรสของข้าว แต่ว่าไม่สามารถที่จะเห็นสีของข้าว

ในขณะนั้นถ้ามีการระลึกได้ ขณะนั้นจะรู้ว่า เป็นเพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งปรากฏทางตา ซึ่งคนตาบอดไม่มีโอกาสที่จะเห็น ถ้าเริ่มรู้จริง ๆ นอกจากขณะที่กำลังรับประทานอาหาร ยังขณะอื่น ๆ อีก

ทุกขณะที่สติสามารถจะระลึกได้ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ใช่อ่อน ไม่ใช่แข็ง ต้องแยกออกโดยเด็ดขาด จึงจะปรากฏสภาพธรรมแท้จริงว่า สภาพธรรมแต่ละอย่างทางตา ไม่ใช่ทางหู ไม่ใช่ทางจมูก ไม่ใช่ทางลิ้น ไม่ใช่ทางกาย ไม่ใช่ทางใจ

ทุกท่านก็คงจะเคยกราบนมัสการพระพุทธรูป ระลึกถึงพระพุทธรูปเป็นกิจวัตรประจำวัน ซึ่งสติก็อาจจะเกิดระลึกได้อีกว่า คนตาบอดสามารถที่จะเช็ดถูทำความสะอาด แต่ไม่สามารถที่จะเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาได้ ในขณะนั้นแต่ละขณะที่เริ่มระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ละความไม่รู้ จึงจะถึงการคลายได้ในวันหนึ่งว่า การที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง จะทำให้ไม่ติดในสิ่งซึ่งติดแล้วและติดมานานแล้ว และติดอยู่ทุกขณะที่สติไม่ได้ระลึกทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ

เพราะฉะนั้น จะซาบซึ้งในลักษณะของโลภะใหม่กว่า เมื่อโลกเจตสิกซึ่งเป็นเหตุเกิด ที่จะไม่ให้จิตเป็นโลภะ เป็นไปไม่ได้

พระอริยบุคคลกับปุถุชนต่างกันตามขั้นของกิเลส

ผู้ที่เป็นพระอริยบุคคล ไม่ได้หลอกตัวเอง และไม่ได้หลอกคนอื่นด้วย เรื่องของโลกะเป็นเรื่องที่ละเอียด เป็นเรื่องที่ยาก แม้แต่การติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส

ในโณฏฐัพพะ ที่จะจะได้ก็ต้องบรรลุคุณธรรมถึงความเป็นพระอนาคามีบุคคล จึงจะดับความติดในรูป เสียง กลิ่น รส โณฏฐัพพะ ได้เป็นสมุจเฉท

พระอนาคามีเห็นเหมือนอย่างปุถุชน เหมือนอย่างพระโสดาบัน เหมือนอย่างพระสกทาคามี เหมือนอย่างพระอรหันต์ แต่แม้กระนั้นความต่างกันของพระอนาคามี พระสกทาคามี ปุถุชน และพระอรหันต์ ก็ต้องมีตามขั้นของกิเลสซึ่งได้ดับไปแล้วเป็นสมุจเฉท

พาลปุถุชน – กัลยาณปุถุชน – พระโสดาบัน

สำหรับปุถุชนซึ่งเป็นผู้ที่หนาแน่นด้วยกิเลสด้วยความไม่รู้ ถ้าเป็นปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ คือ ไม่ได้ฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสรู้และทรงแสดงโดยละเอียด ก็ไม่มีปัจจัยที่จะรู้สภาพธรรมว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละอย่าง เมื่อเป็นพาลปุถุชน ไม่ใช่กัลยาณปุถุชน จึงไม่ใช่เสกขบุคคล

ข้อความในอรรถกถาอธิบายว่า ที่ปุถุชนไม่ใช่เสกขบุคคล เพราะเหตุว่าไม่มีปัญญาที่จะเรียน ผู้ที่จะเรียนอะไรได้ต้องเป็นผู้มีปัญญา จึงจะสามารถเรียนได้ ตามโรงเรียนสามัญทั่ว ๆ ไป ผู้ที่จะเรียนได้ก็ต้องเป็นผู้ที่มีปัญญา

เพราะฉะนั้นผู้ที่ยังไม่ใช่พระโสดาบัน หรือไม่ใช่กัลยาณปุถุชนผู้ได้สดับ ข้อความในอรรถกถาได้อธิบายว่า ที่ชื่อว่า ยังไม่ใช่เสกขบุคคล เพราะเหตุว่ายังไม่มีแม้ปัญญาเพียงที่จะเรียนหรือที่จะศึกษา แต่สำหรับพระโสดาบันบุคคล ท่านเป็นผู้ที่มีปัญญาที่จะศึกษาต่อไปจนกระทั่งถึงความเป็นพระอรหันต์

ศึกษาเรื่องเหตุปัจจัยเพื่ออะไร

ทุกท่านที่สนใจฟังพระธรรม และศึกษาเรื่องของปัจจัย ซึ่งเป็นเรื่องที่ละเอียด เป็นเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมนั่นเอง จะทราบไหมว่า เพราะอะไร หรือว่าทำไมถึงศึกษา

ถ้าโลกเจตสิกเกิด ที่จะไม่ให้จิตนั้นติดหรือต้องการอารมณ์ เป็นไปไม่ได้ เพราะเหตุว่า โลกเจตสิกเป็นเห-ตुปัจจัย ฉะนั้น เวลาที่โลกเจตสิกเกิด อโมหเจตสิกเกิด ที่จะไม่ให้จิตเป็นกุศล เป็นโสมณ เป็นจิตที่ดีงามในขณะนั้นก็ได้ เพราะไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนเลย

นี่คือประโยชน์ของการที่สติจะระลึกจริงๆ ในสภาพที่ต่างกันของกุศลธรรมและอกุศลธรรม

แม้แต่กุศลเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพียงแต่ถ้าสติไม่ระลึก ก็ไม่สามารถจะเห็นลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นกุศลได้ ถ้าท่านผู้ฟังช่วยเหลือบุคคลอื่น มีจิตเมตตาต่อบุคคลอื่น ดูเป็นสิ่งที่อาจจะเกิดได้ง่ายและรวดเร็ว จนกระทั่งเป็นปกติ เพราะเหตุว่า เป็นอุปนิสัย เป็นสิ่งที่สะสมมาจนกระทั่งมีกำลังเกิดขึ้นโดยสะดวก แต่ให้ทราบว่าเป็นขณะนั้นอโลภเจตสิกเป็นเหตุ อโทสเจตสิกเป็นเหตุ เมื่ออโลภะและอโทสะซึ่งเป็นโสมณเหตุเกิดขึ้นแล้ว ที่จะไม่ให้จิตคิดเมตตาหรือคิดช่วยเหลือ หรือว่าเป็นโสมณในขณะนั้น ก็เป็นไปไม่ได้

เพราะฉะนั้น ก็คือลักษณะของเห-ตुปัจจัยนั่นเอง ไม่ว่าในขณะนั้นจะเป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิต ก็เพราะเจตสิกซึ่งเป็นเห-ตुปัจจัยนั่นเองเกิดขึ้น ทำให้จิตในขณะนั้นเป็นไปอย่างนั้น

ผัสสะ - อารมณ์ - โลภะ - ปัจจัย

ขอทบทวนถึงความละเอียด

ผัสสะเจตสิก ที่เกิดกับโลกมูลจิต เกิดขึ้นเพราะโลภะเป็นเหตุหรือไม่ เพราะเหตุว่า แม้ผัสสะที่จะกระทบอารมณ์ ก็กระทบด้วยโลภะ คือ กระทบด้วยการติด

ซึ่งต่างกับผัสสะเจตสิก ซึ่งเกิดกับกุศลจิตในขณะนั้น แม้กระทบอารมณ์ก็กระทบด้วยความไม่ติด หรือว่าความไม่โกรธ หรือถ้าในขณะนั้นเป็นการอบรมเจริญปัญญา ในขณะที่ผัสสะกระทบกับนามธรรมหรือรูปธรรม ในขณะนั้น ผัสสะก็กระทบด้วยอโลภะ อโทสะ อโมหะ จนกระทั่งถึงผัสสะที่เกิดกับโลกุตตรจิต ในขณะนั้นก็กระทบกับอารมณ์ด้วยปัญญา ซึ่งเป็นโลกุตตระ

เพราะฉะนั้น แม้ผัสสะที่จะกระทบอารมณ์ต่าง ๆ ก็ต้องแล้วแต่เห-ตुปัจจัย ซึ่งเป็นสหชาตปัจจัย และเป็นอัญญมัญญปัจจัยด้วยหรือไม่

นี่คือการที่จะทวนปัจจัยทั้งหมดที่ได้ศึกษาที่ละปัจจัย ทีละปัจจัย กลับไปถึงปัจจัยต้น ๆ ที่ได้ศึกษาแล้ว เพื่อความเข้าใจชัดเจนจริง ๆ

โลกะเหตุ เป็นสหชาตปัจจัย เป็นเห-ตुปัจจัยให้โลภมูลจิตเกิด และเจตสิกอื่น ๆ ซึ่งเกิดร่วมด้วย

แต่ผัสสะเจตสิกซึ่งเกิดกับโลภมูลจิต เป็นปัจจัยให้เกิดโลกเจตสิกหรือเปล่า โลกเจตสิกเป็นสหชาตปัจจัยให้เกิดโลภมูลจิตและเจตสิกทั้งหมดซึ่งเกิดกับโลภมูลจิต ผัสสะก็เกิดกับโลภมูลจิต เวทนาก็เกิดกับโลภมูลจิต เพราะฉะนั้น ผัสสะเจตสิกเป็นปัจจัยให้เกิดโลกเจตสิกหรือเปล่า ถ้าตอบว่า ไม่เป็น ก็ผิด

เป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจความละเอียดจริง ๆ โดยเหตุผล เหตุผลต้องเป็นเหตุผล ผัสสะเจตสิก ต้องเป็นปัจจัยให้เกิดโลกเจตสิกโดยสหชาตปัจจัย ไม่ใช่โดยเห-ตुปัจจัยหนึ่งแล้ว และก็โดยอัญญมัญญปัจจัย ไม่ใช่โดยเห-ตुปัจจัย

ชีวิตตามความเป็นจริงแต่ละขณะ กว่าจะรู้ชัดเจนว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลเลยสักขณะเดียว สภาพธรรมแต่ละอย่างอาศัยกันเกิดขึ้นจริง ๆ แต่ต้องละเอียดจึงจะรู้ตามความเป็นจริงว่า นามธรรมและรูปธรรมเท่านั้นเอง เท่านั้นเองจริง ๆ แต่ที่เกิดเป็นไปแต่ละครั้ง ๆ เพราะปัจจัยอะไรบ้าง

ผัสสะเจตสิก เป็นปัจจัยให้เกิดโลกเจตสิก โดยเป็นสหชาตปัจจัยและอัญญมัญญปัจจัย

แต่โลกเจตสิก เป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะเจตสิก โดยเป็นเห-ตुปัจจัย สหชาตปัจจัยและอัญญมัญญปัจจัย

ชื่ออาจจะยาก แต่ภาษาไทยก็คุ้นเคยเป็นส่วนใหญ่ เช่น คำว่า “เห-ตु” เป็นสภาพธรรมซึ่งเป็นเหตุ เป็นมูลของกุศลและอกุศล สำหรับผู้ที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์

สำหรับพระอรหันต์แล้ว ดับโลกะเหตุ โทสะเหตุ โมหะเหตุ แต่ยังมีปัจจัยที่จะให้เกิดอโลภเหตุ อโทสะเหตุ อโมหะเหตุ แต่ไม่ใช่กุศล เพราะเหตุว่าไม่เป็นเหตุให้เกิด

วิบาก เพราะฉะนั้น อโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุของพระอรหันต์จึงเป็นอัปยาคตเหตุ คือ เป็นกิริยาและเป็นวิบากได้

นี่เรื่องของเหตุปัจจัย ซึ่งโลกเจตสิกเป็นเหตุปัจจัยทำให้เกิดปัจจัยปັນ คือ โลกมูลจิตและเจตสิกซึ่งเกิดร่วมด้วย และจิตตชรูป

โลกเจตสิกเป็นปัจจัยให้เกิดจิตตชรูป

ถ้าถามย้อนไปว่า โลกเจตสิกเป็นปัจจัยให้เกิดจิตตชรูปหรือเปล่า โลกเจตสิกเป็นปัจจัยให้เกิดรูปหรือเปล่า

บางทีก็เข้าใจว่า ได้เข้าใจมาบ้างแล้วพอสมควร แต่ก็ยังมีความละเอียดอีกเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งควรจะเข้าใจให้ชัดเจนจริง ๆ เมื่อถึงสหชาติปัจจัยแล้ว อย่าลืมทีเดียวว่า จิตและเจตสิกเกิดพร้อมกัน เป็นอัญญมัญญปัจจัยด้วย

เพราะฉะนั้น ถ้ายกเจตสิกหนึ่งเป็นเหตุ คือ โลกเจตสิกเป็นเหตุ อย่างอื่นต้องเป็นปัจจัยปັນ จิตที่เกิดร่วมด้วยก็ต้องเป็นปัจจัยปັນ เพราะกล่าวถึงโลกเจตสิกในขณะนั้นเป็นตัวเหตุ สภาพธรรมอื่นจะเป็นตัวเหตุไม่ได้เลย ทั้ง ๆ ที่เกิดพร้อมกัน โลกเจตสิกเกิดพร้อมกับโลกมูลจิต เกิดพร้อมผัสสเจตสิก สัญญา เวทนา ต่าง ๆ ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องอื่น แต่กล่าวถึงสภาพธรรมที่เป็นเหตุ ก็จะต้องกล่าวเฉพาะโลกเจตสิกเท่านั้น

แม้ว่าสภาพธรรมอื่นจะเป็นสหชาติปัจจัย อัญญมัญญปัจจัย เกิดพร้อมกันอาศัยกันก็จริง แต่เมื่อกล่าวถึงเฉพาะเหตุปัจจัยแล้ว โลกเป็นเหตุปัจจัย สภาพธรรมอื่นซึ่งเกิดพร้อมกันในขณะนั้นต้องเป็นปัจจัยปັນ

เพราะฉะนั้น โลกเจตสิกเป็นปัจจัยให้เกิดจิตตชรูปหรือเปล่า โลกเจตสิกเป็นปัจจัยให้เกิดโลกมูลจิตและเจตสิกทุกดวงซึ่งเกิดกับโลกมูลจิต ต้องเว้นโลกเจตสิก เพราะยกโลกเจตสิกเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้นโลกมูลจิตและเจตสิกอื่นซึ่งเกิดกับโลกมูลจิตเป็นปัจจัยปັນ และจิตตชรูปก็เป็นปัจจัยปັນ เกิดขึ้นเพราะโลกเหตุเป็นปัจจัยโดยเหตุปัจจัย

จิตและเจตสิกเป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิดหรือไม่

ถ้าไม่กล่าวถึงโดยเห-ตูปัจจัย ผัสสเจตสิกเป็นปัจจัยให้เกิดจิตตชรูปหรือเปล่า ต้องเป็น คือ จิตและเจตสิกเกิดร่วมกัน ดับพร้อมกัน มีอารมณ์เดียวกัน ทั้งจิตและเจตสิกเป็นปัจจัยให้เกิดจิตตชรูป

เพราะฉะนั้น ข้อความทั้งหมดในพระไตรปิฎกจะใช้คำว่า “จิตตูปาท” ขณะที่จิตเกิดขึ้นขณะหนึ่ง ๆ ไม่ใช่มีแต่จิตเท่านั้น จิตตูปาท รวมจิตและเจตสิกทุกดวง เป็นทั้งสหชาติปัจจัย อัญญมัญญปัจจัย สัมปยุตตปัจจัย

เวทนา เป็นปัจจัยให้เกิดจิตตชรูปใหม่ เป็น

จิตและเจตสิกทุกดวงซึ่งเกิดพร้อมกันนั้น เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิด

จิตตชรูป ๑๕ ในรูป ๒๘

ท่านผู้ฟังได้ยินคำว่า จิตตชรูปบ่อย ๆ และได้เคยกล่าวถึงเรื่องของรูป ๒๘ รูปมาแล้ว เพราะฉะนั้นก็ควรที่จะได้ทบทวนอีกครั้งหนึ่ง เฉพาะรูปซึ่งเกิดเพราะจิต ชื่อว่า “จิตตชรูป”

ในรูป ๒๘ รูป รูปอะไรบ้างที่เป็นจิตตชรูป

สภาพธรรมที่เป็นจิตตชรูปที่ทราบแล้ว คือ รูปที่เป็นใหญ่เป็นประธาน ๔ รูป มหาภูตรูป ๔ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ขณะนี้กำลังเกิด ทุกคนที่มีกายที่ร่างกายของทุกคนมีจิตตชรูปเกิด เพราะจิตเกิดขณะใด เป็นปัจจัยให้จิตตชรูปเกิดพร้อมกันในอุปาทขณะ เว้นจิต ๑๔ ดวง คือ ทวิปัญญาวิมุตตญาณ ๑๐ อรูปาวจรวิบาก ๔ ซึ่งไม่ต้องกล่าวถึงเลย ไม่มีใครที่จะถึงในภุมินี ในขณะที่ปฏิสนธิจิตก็ดับไปแล้ว จุติจิตของพระอรหันต์ก็ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงสำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์

สำหรับทุกท่านในขณะนี้ ทันทีที่อุปาทขณะจิตเกิดขึ้น จิตตชรูปเกิดแล้ว คือ มหาภูตรูป ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม และในกลุ่มที่เล็กที่สุดก็ต้องมีรูปอีก ๔ รูป ซึ่งเป็นอุปาทายรูป อาศัยเกิดกับมหาภูตรูปนั้น คือ สี ๑ รูป กลิ่น ๑ รูป

รส ๑ รูป โอชา ๑ รูป รวมเป็น ๘ รูป ซึ่งไม่แยกจากกันเลย ไม่ว่ารูปนั้นจะเล็กละเอียดสักเท่าไรก็ตาม

เพราะฉะนั้น รูป ๘ รูป ซึ่งไม่แยกจากกันเลยนี้ชื่อว่า “อวินิพโกรูป” คือ รูปซึ่งไม่สามารถที่จะแยกกันได้ ๘ รูป ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะอะไรก็ตาม จะปราศจากรูป ๘ รูปนี้ไม่ได้

รูปที่เกิดเพราะกรรม กลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะกรรมก็ต้องมี ๘ รูปนี้ กลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐานก็ต้องมี ๘ รูปนี้ กลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะอตุก็จะต้องมี ๘ รูปนี้ กลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะอาหารเป็นสมุฏฐานก็ต้องมี ๘ รูปนี้

นี่คือ รูป ๘ รูป ซึ่งเกิดเพราะจิต

นอกจากนั้น วิการรูป ๓ คือ ลักษณะที่เบา ที่อ่อน ที่ควรแก่การงาน เป็นรูปอีก ๓ รูป ซึ่งเป็นลักษณะที่วิการของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ถ้าไม่มีวิการรูป ๓ ทุกท่านไม่สามารถที่จะเคลื่อนไหวได้เลย

ทุกท่านมีรูป ๘ รูป คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี กลิ่น รส โอชา

รูปที่เกิดเพราะอตุ เช่น ต้นไม้ ใบหญ้า ไม้เท้า ไม้เท้าทั้งหลาย ก็มีรูป ๘ รูปนี้ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี กลิ่น รส โอชา

รูปอื่นซึ่งปราศจากจิต ไม่สามารถที่จะเคลื่อนไหวได้ นอกจากจะถูกลมพัดไป มีรูปอื่นทำให้รูปนั้นเคลื่อนไหว แต่ว่าสำหรับสัตว์บุคคลซึ่งมีจิต จะมีวิการรูปซึ่งเป็นรูปที่เบา ๑ รูป รูปที่อ่อน ๑ รูป รูปที่ควรแก่การงาน ๑ รูป ในกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะจิตที่เป็นสมุฏฐาน ทำให้เกิดการเคลื่อนไหว

เพราะฉะนั้น รูป ๓ รูป เกิดขึ้นเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน ทำให้มีลักษณะที่เบา ที่อ่อน ที่ควรแก่การงาน ทำได้สารพัด จะทำกิจการอย่างใดก็ได้ จะรำ จะเต้น จะร้อง ได้ทุกอย่าง เพราะเหตุว่า มีรูปซึ่งเบา ซึ่งอ่อน ซึ่งควรแก่การงาน ซึ่งมีจิตเป็นสมุฏฐาน

สัททรูป เสียง เป็นรูปซึ่งเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐานอีก ๑ รูป แต่เสียงอยู่ดี ๆ จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย เพราะเหตุว่าจิตคิดคำต่าง ๆ ได้ เป็นสภาพของเจตสิก ๒ ดวง คือ วิตกเจตสิก และวิจารณ์เจตสิก ซึ่งไม่แยกจากกัน

เจตสิกคู่นี้ ถ้าวิตกเจตสิกเกิด ก็เป็นสหชาติปัจจัย ให้วิจาร์เจตสิกเกิดด้วย นอกจากขณะที่เป็นเหตุโดยตรง แต่ว่าขณะอื่นแล้ววิตกเจตสิกและวิจาร์เจตสิกก็เป็นเจตสิกซึ่งเกิดพร้อมกัน ทำให้ตรึก จรด คิดถึงสิ่งต่าง ๆ แล้วแต่สภาพของจิตในขณะนั้นว่า เป็นวิถิจิตใด

(เสียงกริ่งดัง) เสียงอย่างนี้ วิตก วิจาร์ คิดหรือเปล่า เสียงที่ผ่านไปเมื่อกี้ ถ้าไม่มีวิตก วิจาร์ จะรู้หรือว่าจะได้ยินอะไร ถ้าศึกษาต่อไปว่า เจตสิกอะไรจะเกิดกับจิตอะไร ในขณะไหน หลังจากที่ไม่สติวิญญานดับ สัมปฏิจจันนจิตเกิด ขณะนั้นประกอบด้วยวิตกวิจาร์เจตสิก

จิตที่ไม่ประกอบด้วย วิตกเจตสิก วิจาร์เจตสิก ได้แก่ ทวิปัญจวิญญาน ๑๐ ดวงเท่านั้น ซึ่งประกอบด้วยเจตสิกเพียง ๗ ดวง ขณะที่เห็น เป็นเพียงขณะเดียวที่มีเจตสิกน้อยที่สุด คือ เพียง ๗ ดวงเท่านั้น ซึ่งก็คงจะเคยกล่าวถึงแล้ว ได้แก่ ผัสสเจตสิก ๑ เวทนาเจตสิก ๑ สัญญาเจตสิก ๑ เจตนาเจตสิก ๑ เอกัคคตาเจตสิก ๑ ขีวิตินทริยเจตสิก ๑ มนสิการเจตสิก ๑ เป็นสภาพที่เป็นนามธรรมแต่ละลักษณะ มีกิจการงานแต่ละอย่าง ซึ่งเกิดพร้อมจิต เป็นสหชาติปัจจัย อัญญมัญญปัจจัย

หลังจากที่จักขุวิญญานดับไปแล้ว หรือโสตวิญญานดับไปแล้ว หรือฆานวิญญานดับไปแล้ว หรือชิวหาวิญญานดับไปแล้ว หรือกายวิญญานดับไปแล้ว จิตต่อจากนั้น คือ สัมปฏิจจันนจิต เกิดพร้อมกับวิตกเจตสิก เพราะฉะนั้นที่จะไม่ให้ตรึกหรือจรดในอารมณ์ซึ่งทางตาเห็น ทางหูได้ยิน ทางจมูกได้กลิ่น ทางลิ้นลิ้มรส ทางกายกระทบสัมผัส เป็นไปไม่ได้

เพียงแต่จะไม่ทราบขั้นต่าง ๆ ของวิตกเจตสิกว่า บางขณะเป็นลักษณะที่จรดในอารมณ์ บางขณะเป็นลักษณะที่ตรึกในอารมณ์ เช่น ในขณะที่กำลังคิดเรื่องต่าง ๆ ขณะนั้นวิตกเจตสิก ก็เป็นสภาพธรรมที่คิดเรื่องนั้น

เพราะฉะนั้น จะกล่าวว่า ไม่มีวิตกเจตสิกไม่ได้ เพราะเหตุว่าวิตกเจตสิกเกิดกับจิตอื่นทั้งหมดเว้นทวิปัญจวิญญาน ๑๐ ดวง เพราะฉะนั้นในขณะที่คิด ยังไม่ได้พูด ยังไม่มีเสียงออกมาใช้ไหม แต่เหมือนกับเสียงไหมที่คิด ลองคิดซิว่า ขณะที่คิดนั้น เหมือนกับมีเสียงไหม นึกถึงเสียง สัญญาเจตสิกจำเสียง ท่านที่ศึกษาหลาย ๆ ภาษา ก็

แล้วแต่สัญญาในขณะนั้นจำเสียงภาษาอะไร ก็นึกถึงเสียงนั้น ๆ ในใจ ยังไม่มีเสียงเกิดขึ้น แต่ว่าวิตกและวิจารณ์นั้นเป็นวจีสังขาร เป็นสภาพธรรมที่ปรุงแต่งคำหรือเสียง

เพราะฉะนั้น เวลาที่มีเสียงเกิดขึ้นจะปราศจากวิญญูติรูปไม่ได้ คือ วจวิญญูติรูป เป็นรูปซึ่งทำให้เกิดเสียงขึ้น อย่าลืม วิญญูติรูปไม่ใช่เสียง แต่เป็นรูปที่ทำให้เสียงเกิดขึ้น โดยมีจิตเป็นสมมุติฐาน เป็นจิตตชรูป

เพื่อที่จะได้ทราบว่า ที่ใช้คำว่า จิตตชรูป จิตตชรูปในรูป ๒๔ นั้น ได้แก่ อะไรบ้าง ได้แก่ มหาภูตรูป ๔ อรูปาทายรูป ๔ เป็นอวินิพโกรูป ๘

วิการรูป ๓ กายวิญญูติรูป ๑ วจวิญญูติรูป ๑ และสัททรูป คือ เสียง อีก ๑ เป็น ๑๔

อีกรูปหนึ่ง คือ อากาสรูป ๑ ทั้งหมดรวมเป็นจิตตชรูป ๑๕ รูป ในรูป ๒๔ รูป รูปที่มีจิตเป็นสมมุติฐานมี ๑๕ รูป

คำถามเกี่ยวกับวิญญูติรูป ๒

ทรงเกียรติ กายวิญญูติ ถ้าเรานั่งเฉย ๆ อย่างนี้ แล้วไม่ได้พูดจาอะไร ไม่ได้ขยับเขยื้อนอะไร วิญญูติรูปทั้ง ๒ นี้ มีหรือเปล่าครับ

ส. มีจิตที่ปรารถนาจะให้รูปนั้นเป็นอาการอย่างนั้นหรือเปล่าคะ

ทรง. ไม่มีครับ บางที่ทุกคนนั่งฟังธรรมอยู่ ไม่ได้แสดงอาการกิริยาอาการอย่างไร ขณะนั้นวิญญูติรูปทั้ง ๒ มีบ้างไหม

ส. ไม่เกิดค่ะ ท่านผู้ฟังอาจจะยังไม่ชินกับคำว่าวิญญูติรูป ได้แก่ กายวิญญูติรูป ๑ วจวิญญูติรูป ๑

กายวิญญูติรูป ได้แก่ รูปซึ่งเกิดเพราะจิตต้องการให้รูปนั้นมีความหมายตามความต้องการของจิต ทุกท่านใช้กายแสดงความหมาย เพราะเหตุว่า จิตเป็นนามธรรม ไม่มีรูปร่าง ไม่มีลักษณะปรากฏที่จะให้ใครรู้ความหมายได้เลย แต่กายสามารถที่จะมี อาการหรือมีลักษณะที่จะทำให้คนอื่นเข้าใจความหมายได้ ซึ่งความหมายที่จะเกิดนั้น เกิดเพราะจิตต้องการให้รูปนั้นมีความหมายอย่างนั้น

บางท่านอยากจะแสดงให้คนอื่นเห็นว่าโกรธ หน้าตาก็ต้องบึ้งตึง ขณะนั้นที่หน้าจะปรากฏอาการบึ้งตึงขึ้นมาได้ ก็เพราะจิตเป็นสมุฏฐานให้กายวิญญูติรูปเกิดขึ้น เป็นไปตามความหมายที่จิตต้องการในขณะนั้น ถ้าอยากจะให้คนอื่นสนใจ หรืออยากจะเรียกคนอื่น แต่ใช้สายตาแทนเสียง ขณะนั้นก็เป็นกายวิญญูติรูป หรือว่าอาการของกายซึ่งจะทำให้คนอื่นสามารถเข้าใจได้ หรือเข้าใจกันได้ เป็นสัญญาณต่าง ๆ เช่น การกวักมือ ก็เป็นกายวิญญูติรูป

สำหรับวจีวิญญูติรูป เป็นรูปซึ่งทำให้เกิดเสียง เพราะฉะนั้นขณะใดก็ตามที่เสียงที่เป็นคำเกิดขึ้น ขณะนั้นจะมีแต่เสียง โดยไม่มีวจีวิญญูติรูปไม่ได้ เพราะเหตุว่าวจีวิญญูติรูป เป็นรูปซึ่งทำให้เกิดเสียงเป็นคำ ๆ หรือว่าเป็นเสียงซึ่งเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน เพราะฉะนั้น ในขณะที่ยกกัน ให้ทราบได้ทันทีว่า ขณะนั้นมีวจีวิญญูติรูป และเสียงซึ่งเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน

ทั้งหมดก็เป็นจิตตชรูป ๑๕ รูป ในรูป ๒๘ รูป

กัมมชรูป ๑๘ ในรูป ๒๘

สำหรับกัมมชรูป ก็ได้ทราบแล้วว่า ในขณะที่ปฏิสนธิจิตมีกัมมชรูปเกิดพร้อมกัน เพราะเหตุว่า ปฏิสนธิจิตเป็นสหชาติปัจจัยให้เกิดกัมมชรูป แล้วแต่ว่าจะเป็นกี่กลาป ในภูมิไหน เช่น การเกิดในครรภ์ ก็จะมีกัมมชรูปเกิด ๓ กลุ่ม หรือ ๓ กลาป

สำหรับกัมมชรูปทั้งหมด คือ รูปซึ่งเกิดเพราะกรรม ใน ๒๘ รูป รูปซึ่งเป็นกัมมชรูป มี ๑๘ รูป คือ

อวินิพโกชรูป ๘ ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี กลิ่น รส โอชา และ ชีวิตินทริยรูป ๑ หรือที่เรียกว่า ชีวิตรูป รวมเป็น ๙

สำหรับในกลุ่มที่เป็นกัมมชกลาป คือ กลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน จะต้องมียุบเกิดร่วมด้วยอย่างน้อยที่สุด ๙ รูป ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะเหตุว่ากลุ่มใดก็ตามซึ่งกรรมเป็นสมุฏฐานให้เกิด จะมีชีวิตินทริยรูป หรือชีวิตรูป อีก ๑ รูปเกิด

รวมด้วยในกลุ่มนั้น ทำให้รูปนั้นเป็นรูปที่ทรงชีวิต มีชีวิตต่างกับรูปอื่น ซึ่งไม่ได้เกิด เพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน เพราะฉะนั้นก็ ๙ รูปแล้วสำหรับกัมมรูป นอกจากนั้นก็

จักขุปสาทรูป ๑ เป็น ๑๐

โสตปสาทรูป ๑ เป็น ๑๑

ฆานปสาทรูป ๑ เป็น ๑๒

ชีวหาปสาทรูป ๑ เป็น ๑๓

กายปสาทรูป ๑ เป็น ๑๔

หทยวัตถุรูป ๑ เป็น ๑๕

บุริสภารูป ๑ เป็น ๑๖

อิตถิภารูป ๑ เป็น ๑๗

อากาศรูป ๑ เป็น ๑๘

ถ้าไม่ใช่กลุ่มที่มีจักขุปสาท หรือโสตปสาท หรือฆานปสาท หรือชีวหาปสาท หรือกายปสาท หทย หรือ ภวะ ก็มีเพียง ๙ รูปเท่านั้น แต่ถ้ามีจักขุปสาท ก็เพิ่มอีก ๑ ในกลาปนนั้นหรือกลุ่มนั้น ก็เป็น ๑๐ รูป

ทุกคนมีรูปพวกนี้ทั้งหมดใช้ใหม่ ๒๗ รูป ไม่ใช่ ๒๘ แล้วแต่ว่าจะเป็นเพศใด

คำถามทบทวนเรื่องของปัจจัย ๗ ปัจจัย

ขอทบทวน ทั่ว ๆ ไป อีกเล็กน้อย เพื่อความเข้าใจชัดเจนขึ้น

ต่อจากเหตุปัจจัย ก็เป็นอธิปัตติปัจจัย

ในคราวก่อนได้กล่าวถึงโลกเหตุ โทสเหตุ ว่าเป็นสหชาตาทิปัตติปัจจัยได้หรือไม่ อย่าลืมว่า กล่าวถึงปัจจัย

โลกเจตสิก เป็นสหชาตปัจจัยของจิตและเจตสิก ซึ่งเกิดร่วมด้วย

แต่โลกเจตสิก เป็นสหชาตาทิปัตติปัจจัยได้ไหม ไม่ได้

เป็นอาร์มมณาทิปัตติปัจจัยได้ไหม เพราะเหตุว่าอธิปัตติปัจจัยมี ๒ เมื่อเป็นสหชาตาทิปัตติปัจจัยไม่ได้ เป็นอาร์มมณาทิปัตติปัจจัยได้ไหม ได้แน่นอน

อย่าลืมว่า ทุกคนชอบโลภะ ปราภณาลภะ หวังโลภะ เพราะฉะนั้นสภาพของ
โลภะเป็นสภาพซึ่งพอใจอย่างยิ่ง จึงเป็นอรัสมณาริบัติปัจจัยได้

โมหมูลจิตเป็นอรัสมณาริบัติปัจจัยได้ไหม เมื่อก็กล่าวถึงโมหเจตสิก ตอนนี
กล่าวถึงโมหมูลจิต โมหมูลจิตเป็นอรัสมณาริบัติปัจจัยได้ไหม ได้

เพราะฉะนั้น สำหรับโมหเจตสิก อย่าลืม โมหเหตุเป็นสหชาตาริบัติปัจจัยได้ไหม
ไม่ได้

โมหมูลจิต เป็นอรัสมณาริบัติปัจจัยได้ไหม ไม่ได้

เป็นสหชาตาริบัติปัจจัยได้ไหม

อย่าลืม อรัสมณาริบัติเว้นโทสมูลจิต ๒ โมหมูลจิต ๒ ทุกขกายวิญญาน ๑
เพราะเหตุว่า ไม่มีใครปราภณาโทสมูลจิต โมหมูลจิต และทุกขกายวิญญาน
ถ้ากล่าวโดยนัยของอรัสมณาริบัติปัจจัย

เพราะฉะนั้น โมหเหตุ คือ โมหเจตสิกเป็นสหชาตาริบัติปัจจัยได้ไหม

สหชาตาริบัติไม่ยาก เพราะเหตุว่าได้แก่ ฉันทะเจตสิก วิริยเจตสิก ปัญญา
เจตสิก และชวนจิต ๕๒ เว้น โมหมูลจิต ๒ และหสิตุปปาท ๑ คือ เว้นชวนจิตซึ่งไม่
ประกอบด้วยเหตุหรือที่ประกอบด้วยเหตุเดียว ที่จะมีกำลังเป็นสหชาตาริบัติปัจจัยได้
ต้องประกอบด้วยอย่างน้อย ๒ เหตุ

นี่คือ การที่จะพยายามเข้าใจและทบทวน เพื่อการที่จะจำไปในตัว โดยที่จะไม่
ลืม เพราะเหตุว่า คงจะต้องลืมกันบ้าง แต่ถ้าทบทวนบ่อย ๆ ก็คงไม่ลืม

เพราะฉะนั้น ถ้าถามโดยนัยของอรัสมณาริบัติ ไม่ใช่สหชาตาริบัติแล้ว โมหมูล
จิตเป็นอรัสมณาริบัติปัจจัยได้ไหม

โมหมูลจิตใครอยากได้ อย่าลืม โมหมูลจิตเป็นอรัสมณาริบัติปัจจัยไม่ได้

โมหเจตสิกเป็นสหชาตาริบัติปัจจัยไม่ได้ เป็นอรัสมณาริบัติปัจจัยได้ไหม

ต้องคิดกันอีกแล้วใช่ไหม ความละเอียด เรื่องของปัจจัยเป็นเรื่องที่ละเอียด
อย่างนี้

ทุกคนมีโมหมูลจิต มีโทสมูลจิต มีโมหมูลจิต แล้วทุกคนก็กล่าวว่า แล้วแต่
เหตุปัจจัย แล้วแต่เหตุปัจจัย แต่ว่าเหตุปัจจัยอะไร เช่น

โมหเจตสิกเป็นอาร์มมณานิปปิปัจจัยได้ไหม

โมหเจตสิกในโมหมูลจิตเป็นอาร์มมณานิปปิปัจจัยไม่ได้

แต่โมหเจตสิกในโลกมูลจิตเป็นอาร์มมณานิปปิปัจจัยได้ ถูกไหม อย่าลืม
สหชาติปัจจัย จิตและเจตสิกเกิดร่วมกัน เป็นอัญญมัญญปัจจัย เป็นสัมปยุตตปัจจัย

โมหเจตสิกเกิดกับอกุศลจิตทุกดวง เพราะฉะนั้นในขณะที่โมหเจตสิกเกิดกับ
โมหมูลจิต เป็นอาร์มมณานิปปิปัจจัยไม่ได้

โมหมูลจิตเป็นอาร์มมณานิปปิปัจจัยไม่ได้ โมหเจตสิกที่เกิดกับโมหมูลจิตก็เป็น
อาร์มมณานิปปิปัจจัยไม่ได้

แต่โลกมูลจิตทุกคนชอบ โลกมูลจิตเป็นอาร์มมณานิปปิปัจจัยได้

เพราะฉะนั้นเจตสิกทุกดวงซึ่งเกิดกับโลกมูลจิต แม้โมหเจตสิกก็เป็นอาร์มมณานิปปิปัจจัยได้ ขอให้เกิดกับโลภะเถอะ ไม่อย่างจะรู้หรือกริยัสัจธรรมนะ ทิ้งไว้ก่อน
รอได้ เพราะเหตุว่า กำลังเป็นโลภะ โมหะก็ไม่มีอะไร กำลังชอบ กำลังเพลิน

เพราะฉะนั้นโมหเจตสิกในโลกมูลจิตจึงเป็นอาร์มมณานิปปิปัจจัย กำลังสนุก ๆ
จะรู้แจ้งอริยัสัจธรรมเอาไหม ชวนกันไปรู้แจ้งอริยัสัจธรรมในขณะนี้ละ ขณะที่กำลัง
สนุก ๆ รอไว้ก่อน กำลังสนุก

เพราะฉะนั้นโมหเจตสิกที่เกิดกับโลกมูลจิต จึงเป็นอาร์มมณานิปปิปัจจัยได้

แต่โมหเจตสิกซึ่งเกิดกับโมหมูลจิต เป็นอาร์มมณานิปปิปัจจัยไม่ได้

ปัจจัยแต่ละปัจจัยก็เป็นสภาพธรรมซึ่งคุ้นเคย ชินหู เพียงแต่ความละเอียดเป็น
เรื่องที่จะต้องเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างจริง ๆ ว่า สภาพธรรม เช่น
โมหเจตสิก ถ้าเกิดตามลำพังตนเองในโมหมูลจิตแล้ว ไม่มีกำลังอะไร ไม่รู้อารมณ์
ไม่ติดในอารมณ์ เพราะเหตุว่า ขณะนั้นโลกเจตสิกไม่ได้เกิดด้วย เพราะฉะนั้นไม่เป็น
อาร์มมณานิปปิปัจจัย

ก็เป็นเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้นเอง ซึ่งเกิดดับเป็นปกติใน
ชีวิตประจำวัน

ปัจจัยที่ ๘ นิสสยปัจจัย

สำหรับปัจจัยที่ ๘ คือ “นิสสยปัจจัย”

“นิสสย” หมายความว่า ธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยโดยเป็นที่อาศัยของปัจจัยปบัน ธรรม ไม่คำนึงถึงว่า จะเกิดก่อนหรือเกิดทีหลัง เพราะฉะนั้นจึงต่างกับสหชาติปัจจัย ถ้าเป็นสหชาติปัจจัยแล้ว ปัจจัยและปัจจัยปบันต้องเกิดพร้อมกัน นั่นคือ ลักษณะของธรรมที่เป็นสหชาติปัจจัย

ถ้าเป็นอัญญมัญญปัจจัยแล้ว ปัจจัยต้องอาศัยปัจจัยปบันธรรมด้วย และปัจจัยปบันธรรมต้องอาศัยปัจจัย นั่นคือ อัญญมัญญปัจจัย

แต่สำหรับ “นิสสยปัจจัย” ไม่ได้เพ่งเล็งถึงว่า จะเกิดพร้อมกัน หรือว่าจะเกิดก่อน หรือจะเกิดหลัง แต่หมายถึงสภาพธรรมซึ่งเป็นที่อาศัยของปัจจัยปบันธรรม

เหมือนกับต้นไม้ต้องอาศัยแผ่นดินจึงจะตั้งอยู่ได้ หรือว่าจิตรกรรม คือ ภาพเขียนต่าง ๆ สีต่าง ๆ ก็ต้องอาศัยแผ่นผ้า ฉนวนใด “นิสสยปัจจัย” คือ ธรรมซึ่งเป็นที่อาศัยของธรรมอื่น

นิสสยปัจจัยหมวดที่ ๑ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒

นิสสยปัจจัย มีทั้งหมด ๑๑ หมวด คือ

หมวดที่ ๑ ปรมัตถธรรม มี ๔ จิตปรมัตถ์ เจตสิกปรมัตถ์ รูปปรมัตถ์ นิพพานปรมัตถ์

สำหรับหมวดที่ ๑ จิต ๘๙ เจตสิก ๕๒ เป็นนิสสยปัจจัยของจิต ๘๙ และเจตสิก ๕๒ หมายความว่า จิตเป็นปัจจัยที่อาศัยของเจตสิก เพราะเหตุว่าถ้าไม่มีจิตเป็นนิสสยปัจจัย เป็นที่อาศัย เจตสิกเกิดไม่ได้

และโดยนัยเดียวกัน เจตสิกก็เป็นที่อาศัยของจิต ถ้าปราศจากเจตสิก จิตก็เกิดไม่ได้ เพราะฉะนั้นเจตสิกก็เป็นนิสสยปัจจัยของจิต

โดยความหมายของการเกิดพร้อมกัน คือ เป็นปัจจัยโดยต้องเกิดพร้อมกัน เป็น
สหชาติปัจจัย

โดยความหมายว่า ต่างอาศัยพึ่งพิงซึ่งกันและกัน เป็นอัญญมัญญปัจจัย

โดยความหมายของนิสสยปัจจัย คือ เป็นที่อาศัย

ไม่จำกัดว่า จะต้องเป็นเฉพาะนามธรรม รูปธรรมก็เป็นที่ยึดอาศัยของจิตได้
เพราะฉะนั้นก็กว้างกว่าอัญญมัญญปัจจัย เพราะเหตุว่าในอัญญมัญญปัจจัยนั้น
เฉพาะจิตและเจตสิกเป็นหมวดที่ ๑ มหาภูตรูปเป็นหมวดที่ ๒ ปฏิสันธิจิตและ
ปฏิสันธิทวารัตถุเป็นหมวดที่ ๓

แต่สำหรับนิสสยปัจจัย สภาพธรรมใดก็ตาม ซึ่งเป็นที่ยึดอาศัยของสภาพธรรมอื่น
ในขณะนั้น ไม่จำเป็นต้องเกิดพร้อมกันก็ได้ เป็นนิสสยปัจจัย แต่อัญญมัญญปัจจัย
ต้องเกิดพร้อมกันด้วย

นิสสยปัจจัยหมวดที่ ๒ มหาภูตรูป ๔

สำหรับหมวดที่ ๒ ก็คือ มหาภูตรูป ๔ เป็นนิสสยปัจจัยของมหาภูตรูป ๔ ซึ่งก็
แยกออกเป็น ธาตุดิน เป็นนิสสยปัจจัย ของธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม

ธาตุไฟ เป็นนิสสยปัจจัย ของธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม

ธาตุลม เป็นนิสสยปัจจัย ของธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ

ซึ่งกล่าวโดยย่อ คือ มหาภูตรูป ๔ เป็นนิสสยปัจจัยแก่มหาภูตรูป ๔

ถ้าไม่มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมมีไม่ได้ เกิดขึ้นไม่ได้

ถ้าไม่มีธาตุไฟ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลมก็เกิดไม่ได้

เพราะฉะนั้นธาตุดินก็เป็นที่ยึดอาศัยของ ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม

ธาตุลมก็เป็นที่ยึดอาศัยของ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ

นิสสยปัจจัยหมวดที่ ๓ ปัญจโวการปฏิสนธิจิต

หมวดที่ ๓ ปัญจโวการปฏิสนธิจิต (คือ ปฏิสนธิจิตในภุมิที่มีชั้น ๕) และเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย เป็นนิสสยปัจจัยของปฏิสนธิหทยรูป

และโดยนัยเดียวกัน ปฏิสนธิหทยรูป ก็เป็นนิสสยปัจจัยของปฏิสนธิจิตและเจตสิกที่เกิดร่วมด้วยในภุมิที่มีชั้น ๕

เมื่อกล่าวโดยสภาพซึ่งเป็นที่อาศัย จิตต้องเกิดที่รูป ในภุมิที่มีชั้น ๕ จิตจะไม่เกิดนอกรูปเลย ต้องมีรูปหนึ่งรูปใดเป็นที่เกิดเสมอ

นิสสยปัจจัยหมวดที่ ๔ จิต ๗๕ กับกัมมชรูป

หมวดที่ ๔ จิต ๗๕ ดวง และเจตสิกที่เกิดร่วมด้วยเป็นนิสสยปัจจัยของจิตตชรูป แต่อย่าลืม จิตตชรูปไม่ใช่นิสสยปัจจัยของจิต ๗๕ ดวงนั้น แต่จิต ๗๕ ดวงนั้นเป็นที่ยึดอาศัยเกิด เป็นสมมุติฐานให้เกิดของจิตตชรูป

นิสสยปัจจัยหมวดที่ ๕ มหาภูตรูป ๔ กับ อุปาทายรูป

หมวดที่ ๕ มหาภูตรูป ๔ เป็นนิสสยปัจจัยให้เกิดอุปาทายรูป ๒๔ เช่นเดียวกัน อุปาทายรูป ๒๔ ไม่ใช่นิสสยปัจจัยของมหาภูตรูป ๔

นิสสยปัจจัยหมวดที่ ๖ ถึง ๑๑

หมวดที่ ๖ จักขุปสาทรูป เป็นนิสสยปัจจัยของจักขุวิญญาณ ๒ ดวง และเจตสิกซึ่งเกิดร่วมด้วย เพราะเหตุว่าการที่จักขุวิญญาณจะเกิด ต้องอาศัยจักขุปสาทรูปเป็นจักขุวัตถุ เพราะฉะนั้นจักขุวัตถุในขณะนี้ เป็นที่ยึดอาศัยเกิดของจักขุวิญญาณที่กำลังเห็นในขณะนี้

หมวดที่ ๗ โสตปสาทรูป เป็นนิสสยปัจจัยให้เกิดโสตวิญญาณ ๒ ดวง และ
เจตสิกซึ่งเกิดร่วมด้วย

หมวดที่ ๘ ฆานปสาทรูป เป็นนิสสยปัจจัยให้เกิดฆานวิญญาณ ๒ ดวง
และเจตสิกซึ่งเกิดร่วมด้วย

หมวดที่ ๙ ชิวหาปสาทรูป เป็นนิสสยปัจจัยให้เกิดชิวหาวิญญาณ ๒ ดวง
และเจตสิกซึ่งเกิดร่วมด้วย

หมวดที่ ๑๐ กายปสาทรูป เป็นนิสสยปัจจัยให้เกิดกายวิญญาณ ๒ ดวง
และเจตสิกซึ่งเกิดร่วมด้วย

หมวดที่ ๑๑ หทยวัตถุ เป็นนิสสยปัจจัยให้เกิดจิตอื่น นอกจากทวิปัญจ
วิญญาณ ๑๐ ดวง และเจตสิกซึ่งเกิดร่วมด้วย

ในภูมิที่มีชนร์ ๕

สหชาตนิสสยปัจจัย

นามธรรมรูปธรรมเท่านั้นในขณะนี้เอง ในชีวิตประจำวัน

สำหรับนิสสยปัจจัยนี้ สามารถที่จะจัดได้เป็น ๓ ประเภท คือ สหชาตนิสสย
ปัจจัย วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย และ วัตถุธรรมปุเรชาตนิสสยปัจจัย

ที่เป็นสหชาตนิสสยปัจจัย ๑ ได้แก่

จิต ๘๙ และเจตสิก ๕๒ เป็นนิสสยปัจจัยให้จิต ๘๙ และเจตสิก ๕๒

มหาภูตรูป ๔ เป็นนิสสยปัจจัยให้มหาภูตรูป ๔

ปัญจโวการปฏิสนธิจิต เป็นนิสสยปัจจัยให้ปฏิสนธิหทยวัตถุ

จิต ๗๕ เจตสิก ๕๒ เป็นนิสสยปัจจัยให้ จิตตชรูป เกิด

มหาภูตรูป ๔ เป็นนิสสยปัจจัยให้ อุปาทายรูป เกิด

๕ หมวดนี้เป็น สหชาตนิสสยปัจจัย เพราะเหตุว่าต้องเกิดพร้อมกัน

มหาภูตรูป เป็นนิสสยปัจจัยให้อุปาทายรูปเกิดพร้อมกันกับมหาภูตรูปนั้น ไม่ได้
แยกจากกัน

วัตถุประสาทนิสสยปัจจัย

สำหรับปสาทรูป คือ จักขุปสาท โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท และหทยวัตถุ จะเป็นปัจจัยก็ต่อเมื่อเป็นฐิติขณะของรูป หลังจากปฏิสนธิขณะแล้ว รูปทุกรูปที่จะเป็นปัจจัยได้ ต้องเป็นปัจจัยในฐิติขณะของรูป

ในอุปาทขณะของรูปเป็นปัจจัยไม่ได้ ไม่ว่าจะโดยเป็นทวาร เป็นอารมณ์ หรือเป็นวัตถุ

สำหรับหทยวัตถุซึ่งเป็นที่เกิดของจิตอื่น รวมทั้งจักขุปสาท โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท จะเป็นปัจจัยได้ในฐิติขณะ เพราะฉะนั้น รูปนั้นต้องเกิดก่อน จึงเป็นวัตถุประสาทนิสสยปัจจัย

เพราะฉะนั้น นิสสยปัจจัยซึ่งเป็นที่อาศัยให้ธรรมอื่นเกิดขึ้น จะเป็นปัจจัยที่เกิดพร้อมกันในอุปาทขณะก็ได้ หรือเป็นปัจจัยโดยที่ต้องเกิดก่อนก็ได้

ขณะนี้จักขุวิญญาณกำลังเห็น อาศัยจักขุปสาทเป็นจักขุวัตถุ แต่จักขุปสาทรูปต้องเกิดก่อนจักขุวิญญาณ จะเกิดพร้อมกับจักขุวิญญาณไม่ได้

รูปทุกรูปจะเป็นปัจจัยได้ในฐิติขณะ เว้นขณะปฏิสนธิเท่านั้น ซึ่งอุปาทขณะของรูปสามารถจะเป็นสหชาติปัจจัยให้กับปฏิสนธิจิตได้

วัตถุอารมณ์ประสาทนิสสยปัจจัย

นิสสยปัจจัย มี ๓ หมวด แต่หมวดที่ ๓ เป็นขณะที่จะจุติ ถ้าบุคคลนั้นมีหทยวัตถุเป็นอารมณ์ ก็จะเป็น “วัตถุอารมณ์ประสาทนิสสยปัจจัย” หมายความว่า มีหทยวัตถุรูป ซึ่งเกิดก่อนเป็นอารมณ์ โดยเป็นที่อาศัยให้จิตก่อนจะจุติ ไกลจะจุติเกิด

ขณะที่ใกล้จะจุติ ไม่มีใครที่สามารถจะรู้ได้ใช่ไหมว่าจะมีอะไรเป็นอารมณ์ ถ้าเจริญสติปัฏฐาน อาจจะมีนามธรรม หรือรูปธรรมเป็นอารมณ์ได้ ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานเนื่อง ๆ บ่อย ๆ

แต่สำหรับบางท่าน ก็อาจจะมีหทยรูป ซึ่งยังไม่ดับเป็นอารมณ์ เพราะเหตุว่าเป็นรูปซึ่งมีจริงในขณะนั้น สำหรับบุคคลนั้นก็ เป็น “วัตถารัมมณปุเรชาตนิสสยปัจจัย”

จะมีรูปอะไรเป็นอารมณ์ เมื่อขณะใกล้จะจุติ ก็ไม่เป็นไร เลือกไม่ได้ ไม่มีใครที่สามารถจะรู้ได้ อาจจะมีสีทางตาที่กำลังเห็นในขณะนี้ เป็นอารมณ์ก็ได้ และหลังจากนั้น จุติจิตก็เกิดได้ เมื่อชวนจิตดับไปแล้ว หรือเมื่อตทาลัมพณจิตซึ่งเกิดต่อดับไปแล้ว หรือเมื่อภวังคจิตเกิดต่อจากตทาลัมพณะดับไปแล้ว

จุติจิตสามารถจะเกิดที่หลังต่อจากจักขุวิถิจิตที่เห็น หรือวิถิจิตที่ได้ยิน หรือวิถิจิตที่ได้กลิ่น หรือวิถิจิตที่ลิ้มรส หรือวิถิจิตที่กำลังกระทบสัมผัส หรือทางมโนทวารที่กำลังคิดนึกถึงกรรมหรือกรรมนิमित ซึ่งได้เคยกระทำแล้ว หรือ คตินิमितทางมโนทวารคิดนึกถึงภพภูมิที่จะเกิดก็ได้ หรืออาจจะมีหทยวัตถุเป็นอารมณ์ในขณะนั้น เป็นวัตถารัมมณปุเรชาตนิสสยปัจจัยก็ได้

ทบทวนปัจจัยที่ ๑ – ๘ และความสัมพันธ์กับปรมัตถธรรม

เรื่องของปัจจัยที่ได้ศึกษาไปแล้ว คือ

- ปัจจัยที่ ๑ เห-ตปัจจัย
- ปัจจัยที่ ๒ อารัมมณปัจจัย
- ปัจจัยที่ ๓ อธิปตปัจจัย
- ปัจจัยที่ ๔ อนันตรปัจจัย
- ปัจจัยที่ ๕ สมนันตรปัจจัย
- ปัจจัยที่ ๖ สหชาตปัจจัย
- ปัจจัยที่ ๗ อัญญมัญญปัจจัย
- ปัจจัยที่ ๘ นิสสยปัจจัย

ข้อสำคัญก็คือว่า เมื่อได้ศึกษาปัจจัยแต่ละปัจจัยแล้ว ต้องสัมพันธ์กันทุกปัจจัย เพื่อความเข้าใจที่แจ่มแจ้งในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะเหตุว่า โดยปรมัตถธรรมไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน มีแต่นามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น แต่นามธรรมและ

รูปธรรมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าปราศจากปัจจัย เพราะฉะนั้นปรมาตมธรรมที่เกิดขึ้น มี ๓ ปรมาตม ได้แก่ จิตปรมาตม เจตสิกปรมาตม รูปปรมาตม

ปัจจัยทั้งหมดก็ไม่พ้นจากจิต เจตสิก และรูปนั่นเอง แต่การที่นามธรรมแต่ละขณะ หรือรูปธรรมแต่ละประเภทจะเกิดขึ้น ต่างก็เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน โดยปัจจัยต่าง ๆ

สัมพันธปัจจัยที่ได้ศึกษากับ จิต เจตสิก รูป

เมื่อได้ศึกษาแต่ละปัจจัยแล้ว ก็ต้องสัมพันธปัจจัยทั้งหมดที่ได้ศึกษา เพื่อที่จะให้รู้ความชัดเจนว่า ที่กล่าวว่า สภาพธรรมทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นได้เพราะเหตุปัจจัยนั้น ได้แก่ปัจจัยอะไรบ้าง

เช่นในขณะนี้ ไม่ได้ปราศจากเหตุปัจจัย อารัมมณปัจจัย อธิปัติปัจจัย อนันตรปัจจัย สมันตรปัจจัย สหชาติปัจจัย อัญญมัญญปัจจัย นิสสยปัจจัย ทั้ง ๘ ที่ได้ศึกษาแล้ว เพียงแต่ไม่ทราบชัดเท่านั้นเองว่า ในขณะจิตหนึ่งที่เกิดขึ้น จิต เจตสิก และรูป ที่เกิดในขณะนั้น เป็นปัจจัยแก่กันและกันอย่างไร

นิสสยปัจจัยหมวดที่ ๑ เหตุปัจจัย – อารัมมณปัจจัย

เพราะฉะนั้นขอทบทวนไปเรื่อย ๆ พร้อมทั้งกล่าวถึงปัจจัยใหม่ตามลำดับด้วย

สำหรับทั้ง ๘ ปัจจัย ที่ได้กล่าวถึงแล้ว ปัจจัยที่ ๘ คือ นิสสยปัจจัย ได้แก่ สภาพธรรมซึ่งเป็นที่อาศัยของปัจจัยอุปันนธรรม เช่น จิตเป็นที่อาศัยของเจตสิก และเจตสิกก็เป็นที่ยึดอาศัยของจิต หมวดที่ ๑

สามารถที่จะทวนไปได้ถึงปัจจัยต้น ๆ โดยตลอด ด้วยการพิจารณาใคร่ครวญ และสอบถามว่า เหตุปัจจัย คือ ปัจจัยที่ ๑ ได้แก่ โลกเจตสิก โทสเจตสิก โมหเจตสิก เป็นอกุศลเหตุ ๓ และอโลกเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก เป็นโสภณเหตุ ๓

เหตุปัจจัย เป็นอารัมมณปัจจัยได้ใหม่

ไม่ใช่เป็นแต่เฉพาะเหตุปัจจัยเดียว เพราะเหตุว่า อารัมมณปัจจัยหมายความว่าถึงสภาพธรรมซึ่งเป็นอารมณ์ที่จิตกำลังรู้ เพราะฉะนั้น แม้ลักษณะของโลภะ การติดความเพลิดเพลินยินดีซึ่งเป็นอกุศลมีอยู่เป็นประจำ สติสามารถจะเกิดระลึกได้ขณะใดขณะนั้นก็เป็นอารัมมณปัจจัย นอกจากจะเป็นเหตุปัจจัย ก็ยังเป็นอารัมมณปัจจัยด้วย

เหตุปัจจัย – อธิปัตติปัจจัย

ถ้าถามถึงปัจจัยที่ ๓ อย่างกว้าง ๆ ว่า โลกเจตสิกเป็นอธิปัตติปัจจัยได้ไหม ไม่ได้ถามแยกว่า เป็นสหชาตอธิปัตติปัจจัยได้ไหม เป็นอารัมมณอธิปัตติปัจจัยได้ไหม แต่ถามรวมว่า โลกเจตสิกเป็นอธิปัตติปัจจัยได้ไหม คำตอบต้องเปลี่ยนแล้วใช่ไหม

นี่คือความละเอียดที่จะต้องศึกษาเรื่องของปัจจัยโดยละเอียดจริง ๆ เพื่อเกื้อกูลให้เห็นว่า สภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตาแน่นอน เพราะเหตุว่าการที่มหากุศลจิตจะเกิดขึ้น รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน สภาพธรรมที่เป็นนามธรรมก็เป็นจิตและเจตสิก สภาพธรรมที่เป็นรูปธรรมก็ไม่ใช่นามธรรม การที่จะรู้ได้จริง ๆ ว่า สภาพธรรมแต่ละอย่างเป็นปัจจัยอย่างไร ก็ต้องศึกษาจนกว่าจะเข้าใจจริง ๆ ในลักษณะของสภาพที่เป็นปัจจัยของธรรมนั้น ๆ

เพราะฉะนั้น สำหรับเหตุปัจจัย ซึ่งขอยกตัวอย่าง โลกเจตสิก ถ้าถามกว้าง ๆ ว่า เป็นอธิปัตติปัจจัยได้ไหม

ถ้าตอบว่า ไม่ได้ ถูกหรือผิด

ถ้าตอบว่า ได้ ถูกหรือผิด

ทั้ง ๒ อย่าง ถ้าตอบว่าไม่ได้ ก็ต้องตอบว่า เป็นสหชาตอธิปัตติปัจจัยไม่ได้

ถ้าตอบว่าได้ ก็ต้องตอบว่า เป็นอารัมมณอธิปัตติปัจจัยได้

เพราะฉะนั้น ก็ขึ้นอยู่กับคำถาม และคำตอบ

ถ้าถามถึง อารัมมณอธิปัตติปัจจัย ต้องตอบว่า ได้

ถ้าถามถึง สหชาตอธิปัตติปัจจัย ก็ตอบว่า ไม่ได้

แต่ถ้าถามถึง อธิปัตติปัจจัย ก็จะต้องแยกตอบ

ชีวิตประจำวันใช้ไหม โลภะ เป็นเหตุปัจจัย เป็นอารมณ์ปฏิบัติปัจจัย

คนที่ยังมีโลภะ จะเข้าใจดีในลักษณะความเป็นอริปัจจัย หรืออารมณ์ปฏิบัติปัจจัยของโลภะ แต่โลภะไม่เป็นสหชาตาริปัจจัย เพราะเหตุว่าลักษณะของโลภะเป็นสภาพที่ดี แต่เวลาที่ต้องการอย่างหนึ่งอย่างใด ไม่ใช่เพราะโลภะ แต่เพราะฉันทะ ความต้องการ หรือความพอใจที่จะได้

ในชีวิตประจำวันถ้าท่านต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใด เช่น ต้องการวัตถุของใช้ หรือเสื้อผ้า เกิดความต้องการแล้ว จิตขณะนั้น เป็นโลภมูลจิต มีโลภเจตสิกเป็นเหตุ แต่เวลาจะซื้อจริง ๆ ฉันทะหรือเปล่า ว่าจะซื้อสิ่งไหน แบบไหน สีไหน โลภะเป็นสภาพที่ต้องการ ในขณะนั้นมีความต้องการ แต่ยังไม่เลือก เป็นสภาพที่ดี ต้องการที่จะได้ อะไรก็ได้ที่เกิดความต้องการขึ้น แต่เวลาที่จะเอาจริง ๆ เป็นลักษณะของฉันทเจตสิก ซึ่งจะเลือกสิ่งที่พอใจ เช่น รูปแบบที่พอใจ สีสันทที่ต้องการ หรือคุณภาพที่พอใจ

ด้วยเหตุนี้โลภะไม่เป็นสหชาตาริปัจจัย แต่ฉันทะเป็นสหชาตาริปัจจัย ทางฝ่ายอกุศล จะเห็นได้ว่า โลภเจตสิกเกิดขึ้น มีความติด แต่เวลาที่จะเอา ที่จะเลือก ขณะนั้นมีฉันทะเป็นอริปัจจัย

ทางฝ่ายกุศลก็เช่นเดียวกัน ท่านที่สะสมอุปนิสัยในการให้ทาน แต่เวลาที่จะสละวัตถุเป็นทานจริง ๆ ฉันทะเป็นอริปัจจัย ที่จะเลือกกระทำทานกุศลแบบไหน แบบการศึกษา หรือว่าการรักษาพยาบาล หรือในการส่งเสริมความรู้การปฏิบัติธรรม การเข้าใจธรรม นั่นก็เป็นลักษณะของฉันทะ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นอริปัจจัย แม้แต่ในกุศลเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การสงเคราะห์ช่วยเหลือคนชรา หรือเด็กก็ตามแต่ จะเห็นได้ว่า ในขณะนั้นเกือบจะไม่ปรากฏลักษณะของอโลภะ อโทสะ เพราะเหตุว่า อโลภะและอโทสะไม่เป็นสหชาตาริปัจจัย แต่ว่ามีจิต คือ จิตตาริปัจจัยเกิดขึ้นประกอบด้วยอโลภะ อโทสะ ในการที่จะสงเคราะห์ช่วยเหลือในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมที่เป็นอริปัจจัย ก็ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ที่เป็นสหชาตาริปัจจัย แต่สำหรับอารมณ์ปฏิบัติ นั้น กว้างกว่า คือ เว้นจิตเพียง ๕ ดวง

คือ โทสมูลจิต ๒ ดวง โมหมูลจิต ๒ ดวง ทุกขกายวิญญาณ ๑ ดวง ไม่เป็น
อารมณ์นาฬิปัจจัย เพราะเหตุว่า ไม่เป็นอารมณ์ซึ่งเป็นที่พอใจต้องการของใคร

สำหรับอธิปัจจัย ถ้าจะศึกษาปัจจัยอื่น แล้วทบทวนไปเรื่อย ๆ ก็จะทำให้ไม่
ลืมองค์ธรรม คือ สภาพธรรมที่เป็นปัจจัย และสภาพธรรมที่เป็นปัจจัยอุปบัน ซึ่งเกิด
เพราะอธิปัจจัยนั้น

हे-ตุปัจจัย – อนันตรปัจจัย – สมनันตรปัจจัย

हे-ตุปัจจัยเป็นอนันตรปัจจัยได้ไหม

โลกเจตสิกเป็นอนันตรปัจจัยได้ไหม

ถ้าเรียนเรื่องปัจจัยแล้ว ก็จะต้องทวนไปตลอดทีเดียว

โลกเจตสิกเป็นอนันตรปัจจัยได้ไหม ได้

เพราะเหตุว่าอนันตรปัจจัยไม่ได้หมายความว่าเฉพาะจิตเท่านั้น เจตสิกก็เป็น
อนันตรปัจจัยด้วย คือ ทั้งจิตและเจตสิกซึ่งเกิดแล้วดับไป เป็นอนันตรปัจจัยให้ทั้งจิต
และเจตสิกดวงต่อไปเกิดขึ้น นอกจากจุติจิตของพระอรหันต์เท่านั้น สำหรับสมนันตร
ปัจจัยก็โดยนัยเดียวกัน

สหชาติปัจจัย – อัญญมัญญปัจจัย

สหชาติปัจจัย หมายความว่าถึง สภาพธรรมที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรมที่เกิด
พร้อมกัน เป็นปัจจัยโดยการที่ต้องเกิดพร้อมกัน

อัญญมัญญปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยซึ่งนอกจากจะต้องเกิดพร้อมกันแล้ว ยังต้อง
พึ่งพาอาศัยหรืออิงอาศัยซึ่งกันและกันด้วย เพราะฉะนั้นก็มีความหมายกระชับถึงการ
ที่ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันด้วย ไม่ได้หมายถึงเฉพาะต้องเกิดพร้อมกันเท่านั้น

ทบทวนนิสสยปัจจัย หมวดที่ ๑ - ๑๑

สำหรับนิสสยปัจจัย หมายความว่า สภาพธรรมซึ่งเป็นที่อาศัยของสภาพธรรมอื่น โดยไม่คำนึงว่า ต้องเกิดพร้อมกันหรือเกิดก่อน ดังที่ได้กล่าวถึงแล้วในคราวก่อน คือ ได้แก่

จิตและเจตสิกต่างก็เป็นนิสสยปัจจัย โดยการเกิดพร้อมกัน

มหาภูตรูป ๔ มหาภูตรูป ๑ เป็นปัจจัยแก่มหาภูตรูปอื่น โดยการเกิดพร้อมกัน นอกจากนั้นก็เป็นปฏิสนธิจิตในภุมิที่มีขันธ์ ๕ เกิดพร้อมกับปฏิสนธิทหยัตถุ หมวดที่ ๔ ก็ได้แก่ จิตเป็นปัจจัยให้เกิดจิตตชรูป

หมวดที่ ๕ มหาภูตรูป เป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทายรูป แต่อุปาทายรูปไม่ได้เป็นนิสสยปัจจัยให้แก่มหาภูตรูป

หมวดที่ ๖ - ๑๐ จักขุปสาท เป็นปัจจัยให้เกิด จักขุวิญญาณและเจตสิก โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท และกายปสาท โดยนัยเดียวกัน

หมวดที่ ๑๑ คือ ทหยัตถุ เป็นปัจจัยให้เกิดจิตและเจตสิกในฐิติขณะของรูป หลังจากปฏิสนธิขณะแล้ว

ปัจจัยที่ ๙ อุปนิสสยปัจจัย

ปัจจัยที่ ๙ คือ “อุปนิสสยปัจจัย”

ท่านผู้ฟังจะสังเกตเห็นปัจจัยที่คล้าย ๆ กัน และสัมพันธ์กัน เช่น อนันตรปัจจัย สมันตรปัจจัย สหชาติปัจจัย อัญญมัญญปัจจัย นิสสยปัจจัย และอุปนิสสยปัจจัย

คำว่า อุปนิสส ในภาษาไทยมาจากคำว่า อุป + นิสสย + ปัจจัย นั่นเอง

เพราะฉะนั้นสภาพธรรมที่เป็นอุปนิสสยปัจจัย ได้แก่ สภาพธรรมซึ่งเป็นที่อาศัยที่มีกำลังมาก ประการหนึ่ง

หรือว่าเป็นที่อาศัยที่มีกำลังแรงกล้าของปัจจัยอุปันตรธรรม อีกประการหนึ่ง ซึ่งอุปนิสสยปัจจัย จำแนกออกเป็น ๓ ปัจจัย ได้แก่

อาร์มมณูปนิสสยปัจจัย อาร์มมณซึ่งเป็นที่อาศัยที่มีกำลัง ที่ทำให้จิต เจตสิก เกิดขึ้น ๑

อนันตรูปนิสสยปัจจัย ได้แก่ การเกิดและดับไปเป็นที่อาศัยที่มีกำลังให้ปัจจัยป บันธรมเกิดต่อ คือ ให้จิตและเจตสิกดวงหลังเกิดต่อ ๑

และปกตูปนิสสยปัจจัย ได้แก่ สภาพการสะสมจนเป็นปกติ เป็นที่อาศัยที่มี กำลัง ทำให้จิตและเจตสิกเกิดขึ้นเป็นไปต่าง ๆ ๑

อาร์มมณูปนิสสยปัจจัย – อาร์มมณาทิปปิปัจจัย – โลกะ

ขอกล่าวถึง อุปนนิสสยปัจจัยทั้ง ๓ ตามลำดับ

สำหรับคำอธิบายของ อาร์มมณูปนิสสยปัจจัย มีว่า

อาร์มมณูปนิสสยปัจจัย คือ อาร์มมณซึ่งเป็นที่อาศัยที่มีกำลังมาก หรือที่มีกำลัง อย่างแรงกล้า ก็ได้แก่ อาร์มมณาทิปปิปัจจัยนั่นเอง

ทวนกลับไปหาอาร์มมณาทิปปิปัจจัย แต่ว่ามีข้อที่ต่างกัน ซึ่งจะต้องทราบว่า อาร์มมณาทิปปิปัจจัย ได้แก่อะไร ซึ่งได้กล่าวถึงแล้ว แต่ก็ต้องทบทวนอีก เพื่อที่จะได้ ไม่ลืม และเพื่อที่จะได้เข้าใจอาร์มมณูปนิสสยปัจจัยว่า มีความต่างจากอาร์มมณาทิปปิ ปัจจัยอย่างไร

สำหรับ “อาร์มมณาทิปปิปัจจัย” นั้น เป็นสภาพที่เป็นใหญ่ในฐานะที่เป็นอาร์มมณ ที่ดี ลักษณะของอาร์มมณนั้นเป็นอาร์มมณที่ดี เช่น เป็นอาร์มมณที่น่าพอใจ เป็น อิกฺกุณฺนิปณฺณรูป โดยศัพท์หมายถึงอาร์มมณที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ อาร์มมณซึ่งมีสภาวะธรรมจริง ๆ เกิดขึ้น

รูปทั้งหมดมี ๒๘ รูป รูปที่เป็นนิปณฺณรูป คือ รูปที่มีลักษณะจริง ๆ ของตน คือ นิปณฺณรูป มี ๑๘ รูป แต่เท่าที่ปรากฏ คือ รูปทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ซึ่งเป็นอาร์มมณอยู่ทุก ๆ วันนี่ เป็นอาร์มมณที่ดี ที่น่าพอใจก็มี เป็นอาร์มมณซึ่ง ไม่เป็นที่น่าพอใจก็มี

เพราะฉะนั้น อารมณ์ซึ่งเป็นอารมณ์ที่น่าพอใจต้องเป็นอารมณ์ที่ดีเท่านั้น จึงจะเป็นอารมณ์ปฏิบัติปัจจัย กลิ่นหอมเป็นอารมณ์ที่ดี โดยลักษณะสภาพของกลิ่นที่ดีเป็นอารมณ์ปฏิบัติปัจจัย นั่นคือ ความหมายของอภิปปัจจัย

แต่ถ้าเป็นอุปนิสัยปัจจัย อารมณ์ที่ดีนั้นต้องมีกำลังที่จะทำให้จิตเกิดขึ้นพอใจอย่างหนักแน่นในอารมณ์นั้น

บางคนเคย ๆ ไซ้ใหม่ อารมณ์ที่ดี สมมติว่าจะไปที่ร้านเพชรนิลจินดา ก็มีอารมณ์ที่ดีปรากฏ สีต่าง ๆ แต่ใจก็เคย ๆ ไม่ได้สนใจ ถึงแม้ว่าอารมณ์นั้นโดยลักษณะสภาพของอารมณ์เป็นอารมณ์ปฏิบัติ เป็นอารมณ์ที่ดี เป็นอารมณ์ที่น่าพอใจเป็นพิเศษ แต่ไม่เป็นอารมณ์อุปนิสัยปัจจัย เพราะเหตุว่า ไม่สามารถที่จะทำให้จิตเกิดขึ้นติดหรือว่าพอใจอย่างหนักแน่นในอารมณ์นั้น

นี่คือ ความต่างกันของอารมณ์ปฏิบัติปัจจัย และอารมณ์อุปนิสัยปัจจัย

ซึ่งเป็นชีวิตประจำวัน อารมณ์ที่ดี คือ รูปที่ดีทั้งหมด ลักษณะของรูปนั้นเป็นอารมณ์ปฏิบัติปัจจัย แต่ขณะใดก็ตามซึ่งมีกำลังทำให้จิตเกิดขึ้นพอใจหนักแน่นในอารมณ์นั้น อารมณ์นั้นนอกจากจะเป็นอารมณ์ปฏิบัติปัจจัยแล้ว ก็เป็นอารมณ์อุปนิสัยปัจจัย เป็นที่อาศัยที่มีกำลัง ที่ทำให้จิตเกิดพอใจใฝ่หาอย่างหนักแน่นในอารมณ์นั้น โภภะมูลจิตไซ้ใหม่ ตามปกติของอารมณ์อุปนิสัยปัจจัย

เพราะฉะนั้น ก็ควรที่จะได้ทราบถึงสภาพธรรมตามความเป็นจริงในชีวิตประจำวันว่า อารมณ์ที่ดี มี และอารมณ์ที่ดีเหล่านั้นเองเป็นสภาพธรรมที่มีกำลังที่ทำให้จิตพอใจหนักแน่นเกิดขึ้นโดยไม่ขาดสาย ซึ่งจะเป็นอนันตรูปนิสัยปัจจัย

การที่จะดับกิเลสนี้ ถ้าไม่ทราบเรื่องของปัจจัยจริง ๆ ว่า เกิดขึ้นสืบต่อเป็นมาอย่างแรงกล้า อย่างมีกำลัง และอย่างเหนียวแน่นแค่ไหน จะไปเพียรทำการบังคับไม่ให้กิเลสเกิด หรือว่าบังคับที่จะดับกิเลส โดยที่ไม่รู้สภาพที่แท้จริงของปัจจัยทั้งหลาย ย่อมเป็นสิ่งที่ไปไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้น การศึกษาให้เข้าใจเรื่องของสภาพปัจจัยต่าง ๆ โดยละเอียดขึ้น จะทำให้เข้าใจเรื่องของการอบรมเจริญปัญญาถูกต้องขึ้น และสามารถที่จะละคลายดับกิเลสได้ตามความเป็นจริง

แต่ถ้าไม่เข้าใจ จะไม่รู้กำลังของปัจจัยทั้งหลายเลย แม้แต่อารัम्मณานิบัติปัจจัย ซึ่งเป็นอารัम्मณูปนิสสยปัจจัยอยู่เสมอสำหรับทุกคนที่ยังมีโลภมูลจิต เพราะเหตุว่า โลภมูลจิตเองก็เป็นอารัम्मณานิบัติปัจจัย และเป็นจิตซึ่งเกิดขึ้นพอใจในทุกสิ่งได้ แม้ใน โลภียกุศล

นอกจากอิฏฐุปันนรูป คือ รูปซึ่งโดยลักษณะแล้วเป็นรูปที่ดี เป็นรูปที่น่าปรารถนาแล้ว จิตทุกดวง เว้นโทสมูลจิต ๒ ดวง โมหมูลจิต ๒ ดวง และทุกขกายวิญญาน คือ การปวด เจ็บ เมื่อย ความทุกข์กายต่าง ๆ อีก ๑ ดวง จิตอื่นทั้งหมดเป็นอารัम्मณานิบัติปัจจัย

โดยลักษณะก็เป็นทีพอใจของทุกคน ซึ่งต้องการจะมีจิตอยู่เรื่อย ๆ แต่ว่ามีจิตหลายประเภท คือ ในบรรดาอกุศลจิต ๑๒ ดวง เมื่อเว้นโทสมูลจิต ๒ ดวง เว้นโมหมูลจิต ๒ ดวงแล้ว โลภมูลจิต ๘ ดวง ก็เป็นอารัम्मณานิบัติปัจจัย

แสดงให้เห็นว่า ในบรรดาอกุศลจิตทั้งหมด ๑๒ ดวง ที่เป็นอารัम्मณานิบัติปัจจัย เป็นสภาพที่น่าพอใจ ได้เฉพาะแต่โลภมูลจิต ๘ ดวงเท่านั้น ไม่มีใครปรารถนาโทสมูลจิต ทุกคนถามเสมอ เมื่อไรจะไม่มีโทสะ ไม่ชอบเลย โมหมูลจิต ก็ไม่เป็นที่ปรารถนาเหมือนกัน รวมทั้งทุกขกายวิญญานด้วย สำหรับประเภทวิบากจิต แต่สำหรับอกุศลจิต ๑๒ ดวงแล้ว ก็ตัดโทสมูลจิตและโมหมูลจิต

อกุศลจิต ๑๒ ดวง เฉพาะโลภมูลจิตประเภทเดียวเท่านั้นเป็นอารัम्मณานิบัติปัจจัยและเป็นอารัम्मณูปนิสสยปัจจัย เพราะเหตุว่า ลักษณะของโลภะเป็นลักษณะที่เพติดเพลิน สนุก พอใจ เพราะฉะนั้น จึงเป็นอารัम्मณานิบัติ โดยลักษณะสภาพของเจตสิก คือ โลภเจตสิกก็ดี หรือโลภมูลจิตก็ดี เป็นสภาพซึ่งทุกคนพอใจ ติดใจ เพติดเพลิน ยินดี และเป็นอารัम्मณูปนิสสยปัจจัย เพราะจิตไม่สามารถจะฝืนกระแสที่จะไม่ยินดีพอใจในโลภะนั้น ๆ

เพราะฉะนั้น โลภมูลจิตนั้น ๆ จึงเป็นอารัम्मณูปนิสสยะ คือ เป็นอารมณ์ซึ่งมีกำลังซึ่งทำให้จิตและเจตสิกติด หรือยินดีต้องการในอารมณ์นั้นอยู่เรื่อย ๆ

นี่คือ ความต่างกันของอารัम्मณานิบัติปัจจัย และอารัम्मณูปนิสสยปัจจัย

อารัมมณานิบัติปัจจัย หมายถึงลักษณะ สภาพของอารมณ์นั้น เป็นที่พอใจ แต่ขณะใดก็ตามที่มีกำลัง ทำให้จิตติดหรือพอใจขึ้น ขณะนั้นนอกจากจะเป็นอารัมมณานิบัติปัจจัยแล้ว ก็เป็นอารัมมณูปนิสสยปัจจัยด้วย เพราะเหตุว่าเป็นอารมณ์ซึ่งเป็นที่ยึดที่มีกำลัง ซึ่งทำให้จิตติดหรือว่าพอใจ ใฝ่ใจเป็นพิเศษในอารมณ์นั้น

แสนโกฏิกัปมาแล้ว จะละอย่างไรในชาตินี้ชาติเดียว จะไปเป็นพระอรหันต์ในชาตินี้ชาติเดียว โดยไม่รู้อะไรเลย ไม่รู้กำลังของอารัมมณานิบัติปัจจัย หรืออารัมมณูปนิสสยปัจจัยเลย

อารัมมณานิบัติปัจจัย – อารัมมณูปนิสสยปัจจัย

นอกจากโลภมูลจิตแล้ว จิตอื่นที่ดีก็เป็นอารัมมณานิบัติปัจจัยด้วย เช่น มหากุศลจิต โดยสภาพแล้วเป็นสภาพที่ดีแน่ กุศลจิตใครไม่ชอบ เป็นจิตซึ่งปราศจากโลภะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะ ประกอบด้วยอโลภะ

ขณะที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นไม่ติด ไม่ได้ติดในอารมณ์ ขณะที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นมีมือโทสเจตสิกเกิดด้วย เป็นสภาพของจิตซึ่งผ่องใส สงบ ปราศจากโลภะ โทสะ

เพราะฉะนั้นโดยลักษณะแล้ว กุศลจิตเป็นอารัมมณานิบัติปัจจัย มหากุศลหรือ กามาวจรกุศล ซึ่งเป็นกุศลขั้นเป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิตทั้งหมด โลภียกุศลทั้งหมด และโลกุตตรกุศล เป็นอารัมมณานิบัติปัจจัย

แต่ต้องแยกอีกว่า สำหรับโลกียกุศลเป็นอารัมมณานิบัติปัจจัยของจิตประเภทใดได้ และโลกุตตรกุศลเป็นอารัมมณานิบัติปัจจัยของจิตประเภทใด

ถ้าไม่เข้าใจความละเอียด สับสนอีก จะคิดว่าอกุศลเป็นกุศลอีก

ถ้าเข้าใจผิดคิดผิดเมื่อไร เมื่อนั้นไม่ใช่หนทางที่จะดับกิเลส

เพราะฉะนั้นหนทางที่จะดับกิเลสนี้เป็นเรื่องละเอียด เป็นเรื่องที่จะต้องศึกษา เป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจให้ละเอียดถูกต้องชัดเจน เพื่อที่จะไม่เป็นผู้ที่ประมาท และ

อบรมเจริญปัญญาให้เกิดขึ้นได้จริง ๆ เพราะแม้แต่กุศลจิตที่เป็นขั้นกามาวจร คือ เป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต ก็ยังมี ๒ ประเภท คือ มหากุศลจิต ซึ่งประกอบด้วยปัญญา และมหากุศลจิตซึ่งไม่ประกอบด้วยปัญญา และท่านผู้ฟังก็จะทราบได้ว่า ตัวของท่านเอง กุศลประเภทใดเป็นอรัณมณานิบัติปัจจัย หรือเป็น อรัณมณูปนิสสยปัจจัยแล้ว

อรัณมณานิบัติปัจจัย – อรัณมณูปนิสสยปัจจัย – อุปนิสย

ในชีวิตประจำวันของแต่ละคน เป็นขบวนการของจิต เจตสิก รูป เกิดดับสืบ ต่อ สะสมมาเนิ่นนานแสนโกฏิกัป จนกระทั่งถึงขณะนี้

เพราะฉะนั้น จึงปรากฏว่า แต่ละบุคคลมีอุปนิสยต่าง ๆ ตามปัจจัยต่าง ๆ บางท่านก็มีอุปนิสย คือ มีอรัณมณานิบัติปัจจัย และอรัณมณูปนิสสยปัจจัยในทางอกุศล มากเหลือเกิน เต็มไปด้วยโลภะ ในรูป ไม่พอ ในเสียง ไม่พอ ในกลิ่น ไม่พอ ในรส ไม่พอ ในโณภูมิจิต ไม่พอ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่ละขณะ จิต ซึ่งเกิดดับสะสมสืบต่อกันด้วยกำลังของปัจจัยต่าง ๆ

สำหรับบางท่านซึ่งสะสมอุปนิสยในทางกุศลมาบ้าง ก็ยังเป็นกุศลที่ต่างกัน เพราะเหตุว่าบางท่านเป็นผู้ที่ให้ทาน สละวัตถุได้ แต่ยังไม่ใช่อรัณมณานิบัติปัจจัย หรืออรัณมณูปนิสสยปัจจัยทางฝ่ายมหากุศลญาณสัมปยุตต์ ซึ่งประกอบด้วยปัญญา

นี่เป็นชีวิตประจำวันของแต่ละคน ซึ่งท่านผู้ฟังก็จะเห็นได้จากญาติสนิทมิตรสหายทั่ว ๆ ไป บางท่านก็มีกุศลศรัทธาในการให้ทาน แต่ไม่สนใจที่จะศึกษาธรรมที่จะให้เข้าใจในเหตุในผล เพราะฉะนั้น กุศลประเภทญาณวิปยุตต์สำหรับท่านผู้นั้น ขณะใดที่เกิดขึ้น ก็เป็นอรัณมณานิบัติปัจจัย และเป็นอรัณมณูปนิสสยปัจจัย ทำให้ กุศลจิตเกิดขึ้นในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น ก็จะเห็นได้ว่า สภาพธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลจริง ๆ แล้วแต่อธิปัตติปัจจัยบ้าง เหตุปัจจัยบ้าง หรือว่าอรัณมณานิบัติปัจจัยบ้าง อรัณมณูปนิสสยปัจจัยบ้าง

อาร์มมณานิบัติปัจจัย – อาร์มมณูปนิสสยปัจจัย – นิพพาน

นิพพานเป็นอาร์มมณานิบัติปัจจัย แต่ว่าเป็นเป็นอาร์มมณูปนิสสยปัจจัยของใครบ้างแล้ว พอพูดถึงนิพพาน ทุกคนก็ต้องยกไว้ว่า เป็นอารมณ์ที่ประณีต ที่ดับกิเลส เป็นโลกุตตระ สงบอย่างยิ่ง เพราะเหตุว่า ไม่เกิดขึ้น ไม่ดับไป ไม่สามารถที่จะเป็นที่ตั้งของความยินดีพอใจได้เลย

เพราะฉะนั้น นิพพานปรมาตม์เป็นอาร์มมณานิบัติปัจจัยโดยสภาพของนิพพาน แต่ใครต้องการนิพพานบ้างแล้วหรือยัง ถ้ายัง ก็ยังไม่เป็นอาร์มมณูปนิสสยปัจจัย คือ ยังไม่มีกำลังมากที่จะทำให้จิตเริ่มขวนขวาย ที่จะอบรมเจริญหนทางข้อปฏิบัติที่จะทำให้รู้แจ้งนิพพานได้

ถึงแม้จะมีการฟัง แล้วก็เข้าใจว่า นิพพานเป็นอาร์มมณานิบัติปัจจัยก็จริง แต่ขึ้นอยู่กับจิตว่า สภาพธรรมของนิพพานซึ่งเป็นอาร์มมณานิบัติปัจจัยนั้น จะเป็นอาร์มมณูปนิสสยปัจจัยให้จิตเริ่มที่จะประพฤติ ปฏิบัติ ศึกษา ขวนขวาย เพื่อที่จะให้ประจักษ์แจ้งในลักษณะของนิพพานหรือยัง

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า การที่จะบรรลุถึงนิพพาน ไม่ใช่ว่า อยู่ดี ๆ ไม่รู้อะไรเลย เพียงแต่ปรารถนาอยากจะได้ ก็ไปนั่งจดจ้อง เพื่อที่จะให้ถึงนิพพาน

ต้องเข้าใจว่า แม้แต่นิพพาน ซึ่งเป็นอาร์มมณานิบัติปัจจัยนั้น ได้เริ่มเป็นอาร์มมณูปนิสสยปัจจัยแก่มหากุศลญาณสัมปยุตต์แล้วหรือยัง เพราะเหตุว่า หลายท่านอาจจะได้ฟังว่า นิพพานเป็นสภาพธรรมที่ดับกิเลส และก็มีความเห็นพ้องด้วย แต่ขณะนั้นอย่าลืมอธิปไตยปัจจัย ว่า เป็นอธิปไตยปัจจัยประเภทไหน เป็นฉันทาธิปไตย หรือว่าเป็นวิริยาธิปไตย หรือว่าเป็นจิตตาธิปไตย หรือว่าเป็นวิมังสาธิปไตย

เพราะเหตุว่า ถ้าไม่มีเหตุผลมากกว่านั้น เพียงแต่ได้ยินได้ฟังว่า นิพพานเป็นธรรมที่ดับกิเลส ขณะที่มีความเห็นถูกต้องอย่างนั้น ขณะนั้นเป็นจิตตาธิปไตยได้ โดยที่ยังไม่ใช้วิมังสาธิปไตย เพราะยังไม่ได้พิจารณาไตร่ตรอง สอบทานจนกระทั่งเห็นจริง ๆ ว่า การที่จะสามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพานได้จริง ๆ นั้น จะต้องด้วยการอบรมเจริญปัญญาอย่างไร

อารมณ์ของกุศลเป็นอารมณ์นาธิปัตปัจจัยของกุศลได้

แม้อารมณ์ที่เป็นกุศล เป็นอารมณ์นาธิปัตปัจจัยของอกุศลก็ได้ เพียงแต่ขาดความรอบคอบเพียงเล็กน้อย ขณะที่โลกะเกิดขึ้น ยินดีพอใจในกุศล ในขณะนั้นก็เป็นอารมณ์นาธิปัตปัจจัยของอกุศลเสียแล้ว

นี่เป็นเรื่องที่จะต้องศึกษาให้เข้าใจโดยละเอียดจริง ๆ ถึงจะประจักษ์แจ้งได้ว่าสภาพธรรมทั้งหลายไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

การที่จะให้นิพพานเป็นอารมณ์อุปนิสสยปัจจัย จะต้องเริ่มตั้งแต่ให้เป็นอารมณ์อุปนิสสยปัจจัยของมหากุศลญาณสัมปยุตต์ ที่เข้าใจถูกในข้อประพฤติปฏิบัติ และก็อบรมเจริญไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะถึง อนันตรูปนิสสยปัจจัยและปกตูปนิสสยปัจจัย

อบรมกุศลให้เป็นอารมณ์อุปนิสสยปัจจัยให้ถึงนิพพาน

ส. ในชีวิตประจำวัน สติสามารถจะระลึกถึงปัจจัยทั้งหลายซึ่งกำลังเกิดขึ้นเป็นไปของแต่ละบุคคล แม้แต่เหตูปัจจัย หรืออารมณ์ปัจจัย หรืออธิปัตปัจจัย อนันตรปัจจัย สมันตรปัจจัย สหชาติปัจจัย อัญญมัญญปัจจัย นิสสยปัจจัย อุปนิสสยปัจจัย

ทรงเกียรติ การอบรมให้สภาพของนิพพานเป็นอารมณ์อุปนิสสยปัจจัย ก็ในเมื่อสภาพของนิพพานเรายังไม่ประจักษ์ ในสิ่งที่เรายังไม่ประจักษ์ เราจะอบรมอย่างไร

ส. มหากุศลญาณสัมปยุตต์เกิดขึ้น พิจารณารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นจิต เจตสิก และรูป รู้ว่าเป็นสภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับลักษณะของนิพพาน

เพราะฉะนั้น จะขาดการศึกษาไม่ได้ จะขาดการอบรมเจริญปัญญาไม่ได้ เพราะกุศลก็มี แม้กุศลที่เป็นญาณวิปยุตต์ ไม่ประกอบด้วยปัญญา เพราะฉะนั้นอย่าพึงพอใจเพียงมีกุศลญาณวิปยุตต์

เพราะเหตุว่า ถ้าไม่ได้อบรมเจริญมหากุศลญาณสัมปยุตต์เพิ่มขึ้น ก็ไม่มีวันที่จะประจักษ์ลักษณะของนิพพานได้ แม้ວານิพพานเป็นอารมณ์ภาวติปัจจัย แต่เมื่อเข้าใจแล้ว ในขณะที่ย่านผู้ฟังมีฉันทะบ้าง หรือมีวิริยะบ้าง ที่สนใจศึกษาพระธรรม นี้ก็เป็นการเริ่มแล้วสำหรับอารมณ์อุปนิสัยปัจจัยที่ถูกต้อง เพราะเหตุว่าต้องศึกษาให้เกิดความรู้ก่อน

ถ้าไม่มีมหากุศลญาณสัมปยุตต์ ที่จะรู้เรื่องของนามธรรมและรูปธรรม และการอบรมเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ ก็ไม่มีทางที่นิพพานจะเป็นอารมณ์อุปนิสัยปัจจัยได้ เพราะเหตุว่าไม่เข้าใจ ไม่รู้ลักษณะของนิพพาน ไม่รู้ลักษณะของสติ ไม่รู้ลักษณะของปัญญา ไม่รู้ลักษณะของนามธรรม ไม่รู้ลักษณะของรูปธรรม ไม่รู้ลักษณะสภาพที่เป็นปัจจัยของนามธรรมและรูปธรรม ก็ต้องเป็นตัวตน

แต่ขณะใดก็ตาม ถ้าโทสะเกิดขึ้น สติระลึก จะรู้ได้ว่า เป็นสภาพธรรมซึ่งจะต้องเป็นไปตามลักษณะของโทสะ เพราะเหตุว่าโทสะเจตสิกเกิดแล้ว ที่จะให้จิตเป็นอื่นนอกจากโทสมูลจิต เป็นไปไม่ได้ ที่จะให้รูปซึ่งเกิดเพราะโทสมูลจิตเปลี่ยนสภาพเป็นรูปอื่นก็ไม่ได้ ลักษณะของรูปต้องหยาบกระด้าง หรือว่าเป็นสภาพธรรมซึ่งเป็นอนิฏฐารมณ์ ไม่มีใครพอใจลักษณะกิริยาอาการซึ่งเกิดจากโทสมูลจิต

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐาน คือ ระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่ถ้าไม่อบรมเจริญปัญญาอย่างนี้ จะไปทำอย่างอื่น จะเห็นเหตุปัจจัยใหม่

หรือแม้แต่สติระลึก รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ก็ไม่สามารถจะรู้ได้ว่า เกิดขึ้นได้อย่างไร อกุศลเกิดขึ้นได้อย่างไร ก็ไม่รู้ กุศลเกิดขึ้นอย่างไรก็ไม่รู้ แต่มีตัวตนซึ่งจะพยายามไปเปลี่ยนแปลง หรือว่าจะไปดับอกุศลโดยไม่รู้ปัจจัยทั้งหลายเลย ก็ไม่สามารถที่จะเป็นไปได้อ

ทรงเกียรติ หมายความว่า ถ้าเราศึกษาสภาพของนิพพาน รู้ว่า นิพพานนี้มีสภาพดับกิเลส ดับตัณหา ดับสังขารทั้งหลาย ในเมื่อศึกษาอย่างนี้ รู้อย่างนี้ ก็ชื่อว่ารู้นิพพานแล้วใช่ใหมครับ

ส. ขณะนั้นกุศลจิตก็เป็นอรัญญูปนิสสยปัจจัย เพราะเหตุว่าทำให้ใจ
แสวงหา อบรมเจริญกุศล เรื่องของกุศลจิตที่จะเกิด ท่านผู้ฟังลองพิจารณาว่ายากไหม
มีการสั่งสอนเรื่องศีลธรรมมากมายประการต่าง ๆ แต่ว่าในวันหนึ่ง ๆ อกุศลจิต โภกมู
ลจิตก็ยังเป็นอรัญญูปนิสสยปัจจัยและเป็นอรัญญูปนิสสยปัจจัย

เพราะฉะนั้น กว่าจะกุศลประเภทหนึ่งประเภทใดจะเกิด ลักษณะของกุศลซึ่งโดย
สภาพของกุศลแล้วเป็นอรัญญูปนิสสยปัจจัย แต่ใครจะเห็นคุณค่า หรือใครจะเห็น
ประโยชน์ หรือใครจะเห็นว่าเป็นสิ่งซึ่งควรจะเป็นอรัญญูปนิสสยปัจจัย คือ
หมายความว่า เป็นสภาพธรรมซึ่งควรที่จะเจริญหรืออบรม แม้กุศลญาณวิปยุตต์

และยังเป็นกุศลญาณสัมปยุตต์ ก็เป็นสิ่งซึ่งเป็นอรัญญูปนิสสยปัจจัย จนกว่า
จะถึงโลกุตตรกุศล ซึ่งนิพพานขณะนั้นจะเป็นอรัญญูปนิสสยปัจจัย เป็นอรัญญูป
นิสสยปัจจัยของโลกุตตรกุศล

ต้องค่อย ๆ พากเพียรไป และเห็นประโยชน์ของอรัญญูปนิสสยปัจจัยที่เป็นฝ่าย
กุศล โดยรู้ว่า อรัญญูปนิสสยปัจจัยนั้น มีทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ที่เป็นอกุศลก็มี ที่เป็นกุศลก็มี
เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็ควรที่จะสะสมอบรมอรัญญูปนิสสยปัจจัย โดยเป็นอรัญญูปนิสสย
ปัจจัยทางฝ่ายกุศล เพราะเหตุว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล จะไปฝันบังคับ
อย่างไรก็ไม่ได้ที่จะให้หมดโลภะ โทสะ โมหะ นอกจากปัญญาจะอบรมเจริญขึ้น

ประโยชน์ของการคิดถึงกุศลที่เคยกระทำมาแล้ว

ท่านผู้ฟังเคยคิดถึงกุศลซึ่งเคยกระทำมาแล้วหรือเปล่า

ระลึกถึงแล้วเป็นอย่างไรบ้าง นี่เป็นข้อสำคัญต่อไป ไม่ใช่หยุดอยู่เพียงแค่ว่า
เพราะเหตุว่า ทุกคนก็เคยคิดถึง กุศลบ้าง อกุศลบ้าง ที่ผ่านมาแล้ว อย่าลืมว่า สติปัฏ
ฐานระลึกถึงสภาพจิต ซึ่งกำลังมีกุศลที่ได้เคยกระทำมาแล้วเป็นอารมณ์ หรืออกุศลที่เคยทำ
มาแล้วเป็นอารมณ์ ประโยชน์อยู่ที่ขณะนั้น เพราะเหตุว่า ถ้าระลึกถึงกุศลที่ได้เคย
กระทำมาแล้ว จิตผ่องใสเบิกบาน ขณะนั้นเป็นกุศลอีก และอาจจะคิดถึงกุศลที่จะ

กระทำต่อไปอีก เพราะเหตุว่าได้เคยกระทำกุศลอย่างนั้นแล้ว ก็ใคร่ที่จะกระทำกุศลอย่างนั้นอีก

เพราะฉะนั้น ประโยชน์ของการคิดถึงกุศลซึ่งเคยทำแล้ว ก็คือสามารถที่จะทำ ให้กุศลเจริญขึ้น งอกงามไพบูลย์ขึ้น แต่ถ้าขาดสติสัมปชัญญะ ระลึกรถึงกุศลที่ได้ทำ แล้ว ก็เกิดมานะ ความสำคัญตน หรือว่าเกิดโลภะ หรือว่าเกิดความปรารถนาอย่าง หนึ่งอย่างใดขึ้น โดยไม่รู้ เช่น มีท่านผู้หนึ่งท่านก็เคยดื่มสุรา แล้วท่านก็ศึกษาธรรม ก็เห็นประโยชน์ว่า ควรที่จะรักษาศีลให้ครบถ้วน ไม่ควรจะขาดข้อหนึ่งข้อใดในศีล ๕ ท่านก็รักษาศีล ๕ แล้วท่านก็ถามว่า ทำไมรักษาศีล ๕ แล้ว ไม่เห็นปิติเลย

ต้องการอะไร มาแล้ว ต้องการปิติ เพื่อปิติ เพื่ออย่างหนึ่งอย่างใด แต่ถ้าไม่ใช่ ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นการสะสมทางฝ่ายกุศลเพิ่มขึ้นทีละเล็กทีละน้อย โดยการรู้เหตุที่จะเกิดปิติได้ว่า กำลังสะสมสภาพธรรมที่เป็นอารมณ์นันทิที่เป็นฝ่าย กุศล

เพราะฉะนั้น เรื่องที่จะไม่ให้โลภะเกิด จะต้องเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ และต้องรู้ ด้วยว่า เหตุอะไรจะทำให้โลภะไม่เกิด หรือว่ากุศลจะเกิดได้ คือ แทนที่จะคอยว่า น่าจะปิติแล้ว เพราะเหตุว่าได้รักษาศีล ๕ ถ้าเป็นอย่างนั้นก็เป็นการของความหวัง อย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นอกุศล ถ้าไม่หวังปิติเลย แต่รู้ว่าขณะนี้กำลังสะสมอารมณ์นันทิ สดสยปัจจัยฝ่ายกุศล ซึ่งวันหนึ่งต้องมีกำลังขึ้น ขณะนั้นปราศจากความหวัง หรือ ความเป็นตัวตน ก็ย่อมจะเกิดปิติได้

นี่ก็เป็นเรื่องที่แต่ละคนควรที่จะพิจารณาสภาพธรรม ซึ่งจะต้องเป็น สติสัมปชัญญะ จึงจะสามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็น จริงได้ถูกต้อง มิฉะนั้นแล้ว กุศลและอกุศลซึ่งเกิดดับสลับกันอย่างรวดเร็ว จะทำให้ ปัญญาไม่สามารถที่จะรู้ชัดแจ่มแจ้งได้ว่า ขณะใดเป็นกุศล และขณะใดเป็นอกุศล

บททวนอารมณ์นันทิปัจจัยมีอยู่กี่ชนิด

ชาญ อารมณ์นันทิปัจจัย มีอยู่กี่ชนิด

ส. อารัมมณาริบัติปัจจัย ได้แก่ รูปที่ดี รูปที่ดีเป็นอริบัติ เป็นใหญ่ในฐานะที่เป็นอารมณ์ที่ดี มีสภาพน่าพอใจเป็นพิเศษ ซึ่งทุกคนพิสูจน์ได้ เพราะทุกคนชอบรูปที่ดีเท่านั้น รูปที่ไม่ดี ไม่ชอบ และจิตทุกดวง เว้นโทสมูลจิต ๒ ดวง โมหมูลจิต ๒ ดวง และทุกขกายวิญญาณ ๑ ดวง

สรูป คือ อกุศลจิต ๑๒ ดวง เฉพาะโลภมูลจิต ๘ ดวงเท่านั้นที่เป็นอารัมมณาริบัติปัจจัย และสำหรับวิบากจิต ๑ ดวง คือ ทุกขกายวิญญาณเท่านั้น ที่ไม่เป็นอารัมมณาริบัติปัจจัย เพราะไม่มีใครชอบ

สำหรับเจตสิกที่เกิดกับจิต ก็เว้นตามประเภท เช่น เว้นโทสเจตสิก อิสสาเจตสิก มัจฉริยเจตสิก กุกกุจเจตสิก คือ เจตสิกที่เกิดกับโทสมูลจิตได้เท่านั้น ต้องเว้น และเว้นวิจิกิจจาเจตสิกซึ่งเกิดได้เฉพาะกับโมหมูลจิต ไม่เป็นอารัมมณาริบัติปัจจัย

นิพพาน เป็นอารัมมณาริบัติปัจจัย

การทบทวนปัจจัยเป็นเพียงขั้นคิด ไม่ใช่สติปัฏฐาน

ทบทวนปัจจัยในชีวิตประจำวันจริง ๆ ได้ แต่ว่าขณะนั้นเป็นขั้นคิด ไม่ใช่สติปัฏฐาน ที่รู้ลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งเป็นนามธรรมและรูปธรรมแต่ละลักษณะ เพราะเหตุว่า ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดสามารถที่จะยับยั้งการคิด ถ้าคิดถูก ก็เป็นสัมมาสังกัปปะ เป็นมหากุศลจิต แต่ว่าไม่ใช่การจะรู้ลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตนของนามธรรมและรูปธรรม

เพราะฉะนั้น สติจะต้องระลึกถึงลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมทั้ง ๖ ทวาร ขณะที่คิด ไม่ใช่พยายามหยุดไม่ให้คิด แต่ให้เริ่มระลึกว่า ขณะที่คิดไม่ใช่ขณะที่ลักษณะของนามธรรมกำลังปรากฏแก่สติ หรือว่าลักษณะของรูปธรรมกำลังปรากฏ แต่ขณะนั้นเป็นเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ ก็มีลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมปรากฏ สลับกับเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมนั้น ๆ เพราะฉะนั้น “เรื่อง” ไม่ใช่นามธรรมและรูปธรรม แต่จิตที่กำลังคิดเรื่อง เป็นนามธรรม

ต้องอบรมเจริญไปอีกเรื่อย ๆ จนกว่าจะหมดความสงสัย ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม

รู้อารมณ์มณฺญปนิสสยปัจจัยโดยสติปัฏฐาน

สำหรับอารมณ์มณฺญปนิสสยปัจจัย

ประโยชน์ก็คือ จะได้ทราบว่า สภาพธรรมที่เป็นอารมณ์นาธิปติปัจจัย เป็นอารมณ์มณฺญปนิสสยปัจจัยของกุศลหรืออกุศลสำหรับท่าน ซึ่งจะรู้ได้ก็เมื่อสติปัฏฐาน ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น แต่ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะรู้ง่ายเลย เพราะเหตุว่าจิตเจตสิกเกิดดับสลับต่อกันอย่างรวดเร็ว

นี่เป็นเหตุ ซึ่งบางท่านจะถามว่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล แต่ใครจะตอบได้ ในเมื่อทั้งกุศลและอกุศลก็เกิดดับสลับไปอย่างรวดเร็วแล้ว เพราะฉะนั้น ที่จะรู้ชัดจริง ๆ ได้ก็คือ สติระลึก และปัญญาเริ่มพิจารณาขณะใด ก็จะเป็นหนทางที่จะทำให้รู้จริง ๆ ว่า จิตในขณะที่มีอารมณ์นาธิปติเป็นอารมณ์ เป็นปัจจัยนั้น เป็นปัจจัยของกุศลจิตหรืออกุศลจิต

อย่าลืมนะว่า รูปที่ดีทั้งหมด เป็นอารมณ์ปัจจัยของกุศลจิตได้ แต่เป็นอารมณ์นาธิปติปัจจัยของกุศลจิตไม่ได้

เพราะฉะนั้น ถ้าเกิดยินดี พอใจ ติดใจในรูปหนึ่งรูปใดซึ่งเป็นรูปที่ดี อย่าเข้าใจผิดว่า ขณะนั้นเป็นกุศลจิต ต้องเป็นโลภมูลจิตแล้ว เพราะเหตุว่ารูปที่ดีเป็นอารมณ์นาธิปติปัจจัยของโลภมูลจิต แต่ไม่เป็นอารมณ์นาธิปติปัจจัยของกุศลจิต

ทุกท่านมีรูปที่ดี ขณะนั้นแล้วแต่ว่า รูปที่ดีนั้นจะเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลหรืออกุศล เป็นอารมณ์ของกุศลจิตก็ได้ ถ้าไม่ติด ถ้าสละให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น สามารถที่จะสละได้ ไม่ติด สามารถที่จะบริจจาค ในขณะนั้นรูปที่ดีนั้น เป็นอารมณ์ของกุศลจิต

ได้ แต่เป็นอารมณ์นาฬิกาบิปัจจัยของกุศลจิตไม่ได้ แต่เป็นอารมณ์นาฬิกาบิปัจจัยของ
โลภมูลจิตได้ ติดแล้วทันที

เพราะฉะนั้น นี่ก็เป็นความต่างกันที่จะต้องเข้าใจ อารมณ์ณปัจจัย อารมณ์นา
ฬิกาบิปัจจัย อารมณ์ณูปนิสสยปัจจัย

อุปนิสสยปัจจัยหมวดที่ ๒ อนันตรูปนิสสยปัจจัย

สำหรับอุปนิสสยปัจจัยที่ ๒ คือ อนันตรูปนิสสยปัจจัย คำอธิบายมีว่า
เหมือนอนันตรปัจจัย คือ สภาพธรรม ได้แก่ จิตและเจตสิกซึ่งเกิดขึ้นและดับไปแล้ว
เป็นปัจจัยให้จิตและเจตสิกขณะต่อไปเกิดขึ้นติดต่อกัน ไม่มีระหว่างกัน และมีกำลัง
มาก สำหรับอนันตรูปนิสสยปัจจัย

เพราะฉะนั้น สำหรับอนันตรูปนิสสยปัจจัย องค์ธรรม คือ สภาพธรรมที่เป็น
ปัจจัยเหมือนอนันตรปัจจัย ได้แก่ จิตและเจตสิกทุกดวงที่เกิดก่อน ๆ เว้นจุติจิตของ
พระอรหันต์ เป็นปัจจัยให้จิตและเจตสิกทุกดวงที่เกิดหลัง ๆ เกิดขึ้น

ท่านผู้ฟังยังไม่เห็นกำลังของอนันตรปัจจัยใช่ไหม เพราะเหตุว่า ดูเป็นธรรมดา
ธรรมชาติ เมื่อเกิดมาแล้วก็ไม่เคยขาดจิตเจตสิกเลย แต่ที่จิตเจตสิกขณะใดเกิด
ปรากฏมีกำลังขึ้น ให้ทราบว่า ถ้าจิตดวงก่อนไม่ดับไป จิตดวงนั้นก็เกิดไม่ได้ แสดงว่า
การดับของจิตดวงก่อน มีกำลัง จึงทำให้จิตดวงหลังและเจตสิกที่เกิดร่วมด้วยนั้น
เกิดขึ้นได้

ถ้าจะเอาอย่างย่อก็ย่อ ถ้าจะต้องการให้ละเอียด ก็มีการที่จะพิจารณาเรื่อง
ของอนันตรูปนิสสยปัจจัยว่า เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นติดต่อกัน ไม่มีระหว่างกัน
และมีกำลังมาก

ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า การที่จะเห็นหรือจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตาม
ความเป็นจริงได้ ต้องในขณะที่สภาพธรรมนั้น ๆ กำลังปรากฏ เช่น ในขณะนี้ ทุกครั้ง
ที่ศึกษาเรื่องของธรรม จะไม่พ้นจากขณะนี้ เพราะเหตุว่าสภาพธรรมต้องกำลังปรากฏ

อยู่ทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทาง คือ ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ ซึ่งพร้อมที่จะให้พิสูจน์

แม้แต่อนันตรปัจจัย จิตและเจตสิกซึ่งเกิดและดับไป เป็นปัจจัยให้จิตและเจตสิกดวงต่อไปเกิดขึ้น ดูเหมือนเป็นธรรมดา แต่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า อนันตรปัจจัยนั่นเอง เป็นอนันตรูปนิสสยปัจจัย เป็นที่อาศัยที่มีกำลัง

เพราะฉะนั้น สำหรับอนันตรูปนิสสยปัจจัย ที่จะรู้หรือที่จะเข้าใจ ก็คือ ในขณะนี้เอง อนันตรปัจจัย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า เป็นอนันตรูปนิสสยปัจจัย การเกิดขึ้นและดับไปของจิตดวงก่อนเป็นสภาพธรรมที่มีกำลัง ทำให้จิตและเจตสิกดวงต่อไปเกิดขึ้น พ้นจากขณะนี้ไหม

ถ้าไม่พิจารณา หรือว่าไม่เจริญสติปัฏฐาน ไม่สามารถที่จะรู้ความสำคัญของอนันตรูปนิสสยปัจจัยเลย แต่ถ้าสติสัมปชัญญะเกิด ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ “เห็น” เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง แต่ท่านผู้ฟังก็ได้ยินเสียงอีก ไม่ใช่มีแต่เห็น เวลาที่สติสัมปชัญญะเกิด จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง ไม่ใช่ว่า ต้องทำอะไรเลย ทุก ๆ ท่านนี้ ปกติธรรมดา แต่สติระลึกรู้ลักษณะของการเห็นว่า ต่างกับขณะที่ได้ยิน

เพราะฉะนั้น ในขณะนี้เอง ไม่มีใครที่สามารถจะยับยั้งการเกิดขึ้นเห็น แล้วก็ดับไป และก็มีจิตทางทวารอื่น หลังจากทีภวังคจิตเกิดคั่นแล้ว เกิดขึ้นได้ยินเสียงที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ดูเหมือนว่าทั้งเห็นด้วยและได้ยินด้วย ให้ทราบว่า จิตนี้เกิดแล้วดับไป เกิด แล้วก็ดับ สืบต่อกันอย่างรวดเร็ว ถ้าอารมณ์ไม่ปรากฏว่าเปลี่ยนแปลง ก็ยากที่จะรู้ได้ว่า จิตเห็นต้องดับไป จิตได้ยินถึงจะกำลังได้ยินเสียงที่ปรากฏได้

เพราะฉะนั้น ก็ควรที่จะได้พิจารณาเรื่องของอนันตรูปนิสสยปัจจัยว่า การเกิดขึ้นและดับไปของจิตดวงก่อน เป็นสภาพธรรมที่มีกำลัง ที่ทำให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้น เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิขณะ ซึ่งเป็นขณะแรกของจิต ในภพนี้ ในชาตินี้

กรรมจำแนกให้ปฏิสนธิจิตแตกต่างกันตามการสะสม

ทุกท่านมีปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในภพนี้ ในชาตินี้ ต่างกันหรือไม่ ต่างกัน ถ้าโดยประเภท เป็นผลของมหากุศลจิต จิตที่ทำการปฏิสนธิเป็นมหาวีบาก ทำการปฏิสนธิในสุคติภูมิ เมื่อเป็นมนุษย์

ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรม อกุศลวิบากทำการปฏิสนธิในอบายภูมิ ๔ ภูมิ คือ เกิดในนรก หรือเป็นเปรต หรือเป็นอสุรกาย หรือเป็นสัตว์เดรัจฉาน นั้นเป็นผลของ อกุศลกรรม เพราะฉะนั้นอกุศลวิบากทำการปฏิสนธิในอบายภูมิ

แต่สำหรับในสุคติภูมิ คือ ภูมิมนุษย์ ปฏิสนธิจิตเป็นมหาวีบาก เป็นผลของ มหากุศล แล้วแต่ว่าจะเป็นมหาวีบากดวงไหนใน ๘ ดวง เพราะเหตุว่า มหากุศลจิตมี ๘ ดวง ประกอบด้วยปัญญา ๔ ดวง ไม่ประกอบด้วยปัญญา ๔ ดวง ประกอบด้วย อุเบกขาเวทนา ๔ ดวง ประกอบด้วยโสมนัสเวทนา ๔ ดวง เป็นอสังขาริก ๔ ดวง เป็นสังขาริก ๔ ดวง

เพราะฉะนั้น ปฏิสนธิจิตของแต่ละท่านต้องเป็น ๑ ใน ๘ ดวง แต่ถ้าพิจารณาดู กรรม ซึ่งทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นพร้อมกัมมชรูป เมื่อเติบโตขึ้น กัมมชรูปก็ปรากฏ ทางตา ให้เห็นรูปร่างสัณฐานที่ต่างกัน สภาพของรูปธรรม กรรมยังจำแนกให้ต่างกัน ถึงอย่างนี้

เพราะฉะนั้น ปฏิสนธิจิตของแต่ละบุคคล แม้ว่าโดยประเภทจะเป็นมหาวีบาก ๑ ใน ๘ ดวง ก็จริง แต่ความละเอียดของการสะสมของปฏิสนธิจิตของแต่ละคนก็ย่อม วิจิตร แต่เป็นสิ่งที่มองไม่เห็น สามารถที่จะเห็นได้แต่เพียงรูปร่างสัณฐานในภายหลังที่ เจริญเติบโตขึ้น แต่ว่าลักษณะของมหาวีบากจิตซึ่งเป็นผลของกรรมทำให้ปฏิสนธิก็ ย่อมต่างกันไป

อนันตรูปนิสสยปัจจัย กับ ปฏิสนธิจิต – ภวังค์ – วิถิจิต

เมื่อปฏิสนธิจิตดับแล้ว อนันตรปัจจัย การดับไปของปฏิสนธิจิต เป็นอุปนิสสยปัจจัย เป็นสภาพธรรมที่มีกำลังที่ทำให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้นเหมือนกับปฏิสนธิจิตแล้วแต่ว่าปฏิสนธิจิตของใครจะสะสมประสบการณ์ หรือว่าการเห็น การได้ยิน โลกะ โทสะ โมหะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ ต่างกันมากน้อยอย่างไร

เมื่อดับไปแล้ว อนันตรปัจจัย เป็นอุปนิสสยปัจจัย เป็นสภาพธรรมที่มีกำลังที่ทำให้มหาวินาทีลักษณะเดียวกัน ประเภทเดียวกันเกิดขึ้น ทำกิจภวังค์ สืบต่อจากปฏิสนธิจิต

ไม่มีใครสามารถจะยับยั้งอนันตรูปนิสสยปัจจัย เมื่อปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้ภวังคจิตเกิดต่อ ไม่ว่าจะเป็นในภพไหน ภูมิไหนทั้งสิ้น ก่อนที่จะมีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้ลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส หรือว่าการคิดนึกเรื่องต่าง ๆ ทางใจ

อนันตรูปนิสสยปัจจัย คือ สภาพธรรมในขณะนี้นั่นเอง

ย้อนกลับมาถึงขณะนี้ ดูเหมือนว่าเป็นสิ่งธรรมดาเหลือเกินที่ทุกท่านเห็น แต่ลองคิดจริง ๆ ว่า

ถ้าปัญจทวาราวชชนจิตไม่เกิด จักขุวิญญาณเกิดไม่ได้

ถ้าภวังคูปัจเจทจิตไม่เกิด ปัญจทวาราวชชนจิตก็เกิดไม่ได้ ในขณะที่กำลังเห็น ในขณะนี้นะเอง ภวังคูปัจเจทจิตต้องเกิดขึ้น แล้วดับไป ปัญจทวาราวชชนจิตจึงเกิดได้

ปัญจทวาราวชชนจิตต้องดับไป จักขุวิญญาณจึงเกิดเห็นในขณะนี้ได้

จักขุวิญญาณต้องดับไป สัมปฏิจฉันนจิตจึงจะเกิด รับอารมณ์ รู้อารมณ์ต่อจากจักขุวิญญาณได้

สัมปฏิจฉันนจิตต้องดับไป สันตிரณจิตจึงเกิดขึ้น พิจารณารู้อารมณ์ที่กำลังปรากฏได้

สันตริณจิตต้องดับไป โภจวิพพณจิตจึงจะเกิดขึ้น ตัดสินอารมณ์ (กระทำทาง) กุศลจิตหรืออกุศลจิต จึงจะเกิดต่อไป

และชวนจิตดวงที่ ๑ แล้วแต่จะเป็นกุศลจิต หรืออกุศลจิต ต้องดับไป ชวนจิตดวงที่ ๒ จึงจะเกิดขึ้นได้ ตลอดไปจนถึงชวนจิตดวงที่ ๗ และตทาลัมพณจิต และภวังคจิตตามลำดับ

เป็นอย่างนี้ ในขณะนี้ อย่างรวดเร็ว โดยที่ไม่มีใครสามารถที่จะยับยั้ง หรือหยุดยั้ง หรือเปลี่ยนแปลงสภาพที่เป็นอนันตรูปนิสสยปัจจัยได้เลย

ดูเหมือนเป็นเรื่องธรรมดาจริง ๆ แต่ขอให้ทราบว่า แม้อนันตรปัจจัย คือ จิตและเจตสิกซึ่งเกิดก่อนแล้วดับไปนั่นเอง เป็นสภาพธรรม ที่เป็นที่ยึดที่มีกำลังของจิตดวงต่อไป

ทุกท่านมีกุศลจิตในวันหนึ่ง และมีอกุศลมากในวันหนึ่ง แต่ก็ลืมพิจารณาว่า ถ้าจิตดวงก่อน ๆ ไม่เกิด กุศลจิตและอกุศลจิตในวันนี้ก็เกิดไม่ได้

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องของอาการที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมว่า สภาพธรรมใดเป็นอุปนิสสยปัจจัย นอกจากอารมณ์เป็นอุปนิสสยปัจจัย คือ เป็นอารมณ์อุปนิสสยปัจจัยแล้ว อนันตรปัจจัย สภาพธรรมของจิตและเจตสิกซึ่งเกิดแล้วดับไปก็เป็นอุปนิสสยปัจจัย คือ เป็นอนันตรูปนิสสยปัจจัยนั่นเอง

อนันตรปัจจัย – อนันตรูปนิสสยปัจจัย

ทรงเกียรติ ฟังดูแล้ว คล้าย ๆ กับทั้ง ๒ ปัจจัยก็เหมือนกัน ในเมื่อปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว อนันตรปัจจัยเป็นปัจจัยทำให้ภวังคจิตเกิดขึ้น กับปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นดับไปแล้ว อนันตรูปนิสสยปัจจัยก็ทำให้ภวังคจิตเกิดขึ้น ๒ ปัจจัยนี้ทำกิจเหมือน ๆ กัน ทำไมจะต้องแยกเป็น ๒ ปัจจัยด้วย

ส. ไม่ต่างกันเลยสำหรับอนันตรปัจจัยและอนันตรูปนิสสยปัจจัย แต่ความหมาย หรืออรรถ หรือลักษณะที่เป็นปัจจัยต่างกันที่ว่า ถ้ากล่าวถึงอนันตรปัจจัย

เท่านั้น หมายความว่า สภาพธรรมซึ่งเป็นนามธรรม คือ จิตและเจตสิกที่เกิด แล้วดับไป ทำให้จิตและเจตสิกดวงต่อไปเกิดต่อ นี่คือ ความหมายของอนันตรปัจจัย

แต่ถ้ากล่าวโดยสภาพซึ่งเป็นที่อาศัยซึ่งมีกำลัง อนันตรปัจจัยนั่นเองเป็นสภาพธรรมซึ่งเป็นที่อาศัยซึ่งมีกำลัง ที่ทำให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้น

สองความหมาย โดยลักษณะของอนันตรปัจจัย หมายความว่า การเกิดดับสืบต่อโดยไม่มีระหว่างกัน เป็นสภาพธรรมดา การเกิดดับสืบต่อโดยไม่มีระหว่างกัน นั่นคือ ลักษณะของอนันตรปัจจัย

แต่ถ้าเป็นอุปนิสัยปัจจัย สภาพซึ่งเป็นที่อาศัยซึ่งมีกำลัง ถ้าไม่พิจารณาชีวิตของแต่ละคนจริง ๆ จะไม่เห็นสภาพซึ่งเป็นที่อาศัยซึ่งมีกำลังของอนันตรปัจจัยว่า เป็นอนันตรอุปนิสัยปัจจัย

ถ้าปฏิสนธิจิตเป็นอกุศลวิบาก ทำให้เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน แล้วแต่จะเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งชนิดใด ปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว จะเปลี่ยนให้ภวังค์ของมนุษย์มาเกิดต่อจากปฏิสนธิจิต ซึ่งเป็นอกุศลวิบากไม่ได้

เพราะฉะนั้น จึงเห็นสภาพซึ่งเป็นที่อาศัยซึ่งมีกำลังของปฏิสนธิจิตว่า เพราะปฏิสนธิจิตซึ่งเกิดและดับไปนั่นเอง เป็นที่อาศัยซึ่งมีกำลัง ซึ่งทำให้ภวังค์จิตประเภทนั้นเกิดขึ้นโดยไม่มีระหว่างกัน ไม่ว่ากระแสของจิตจะเกิดดับสืบต่ออย่างไร ซึ่งท่านผู้ฟังจะพิจารณาย้อนไปถึงตั้งแต่ปฏิสนธิจิตได้ว่า ทำไมชีวิตของแต่ละคนจึงต่างกันมาก ก็เป็นเพราะอนันตรอุปนิสัยปัจจัย ซึ่งเป็นที่อาศัยซึ่งมีกำลัง คือ ตั้งแต่ปฏิสนธิจิตเป็นที่อาศัยซึ่งมีกำลัง ที่จะทำให้วิถีจิตแต่ละวิถี เกิดขึ้นเป็นไป ในวันหนึ่ง ๆ ในเดือนหนึ่ง ๆ ในปีหนึ่ง ๆ จนกระทั่งถึงในชาติหนึ่ง ๆ

แต่ทุกคนจะไม่เข้าใจเลยว่า ทำไมสิ่งนี้จึงเกิดกับท่านในวันนั้น หรือว่าในเดือนนั้น หรือว่าในปีนั้น ถ้าไม่มีปัจจัยที่เป็นสภาพธรรม ซึ่งเป็นที่อาศัยซึ่งมีกำลัง เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิขณะ วิถีจิตต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในแต่ละวัน ก็เกิดขึ้นไม่ได้

ในขณะนี้ แม้ว่าทุกท่านจะอยู่ที่นี้ เห็นเหมือนกันหรือเปล่า อยู่รวมกันในห้องนี้ ก็จริง แต่สิ่งซึ่งปรากฏในห้องนี้ที่ท่านกำลังเห็นอาจจะต่างกันได้ บางคนอาจจะมองไปทางซ้าย บางคนอาจจะดูทางขวา บางคนอาจจะหันหลังไป

เพราะฉะนั้น แม้แต่ในขณะนี้เอง อนันตรูปนิสสยปัจจัยก็ทำให้แต่ละบุคคลมีวิถีจิตแต่ละทาง แล้วแต่ว่าจะเป็นสภาพธรรมใดกำลังปรากฏ หรือบางท่านอาจจะกำลังคิดนึก บางท่านก็อาจจะฟังแล้วก็พิจารณาธรรม บางท่านสติปัฏฐานกำลังเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ถ้าปฏิสนธิจิตไม่มีอะไรที่ต่างกันเลย ทุกท่านจะไม่ต่างกัน

นี่แสดงถึงสภาพที่เป็นอนันตรูปนิสสยปัจจัย ที่อาศัยที่มีกำลัง ซึ่งทำให้จิตและเจตสิกเกิดขึ้น ตามวิถีต่าง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ปฏิสนธิจิตที่ดับไปเป็นที่อาศัยของภวังคจิตได้อย่างไร

ทรงเกียรติ ที่ว่า ปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว เป็นที่อาศัยทำให้ภวังคจิตเกิด และเมื่อจิตดับไปแล้ว ยังจะเป็นที่อาศัยของภวังคจิตได้อย่างไร

ส. ถ้าปฏิสนธิจิตไม่ดับ ภวังคจิตเกิดไม่ได้ ภวังคจิตเกิดได้โดยอาศัยการดับไปของปฏิสนธิจิต เพราะฉะนั้น การดับไปของปฏิสนธิจิต จึงเป็นที่อาศัยที่มีกำลังของภวังคจิต

จิตและเจตสิกที่ดับไปแล้วเป็นที่อาศัยได้อย่างไร

ทรงเกียรติ พุดถึงรูป ที่ว่าจักขุปสาทเป็นที่อาศัยของจิตและเจตสิก แต่รูปยังไม่ดับไป ไม่ค่อยสงสัยเท่าไร ถ้าดับไปแล้ว เป็นปัจจัย ก็น่าจะเป็นไปได้ แต่เมื่อดับไปแล้วยังเป็นที่อาศัย นี่ไม่น่าจะเป็นไปอย่างนั้น

ส. สภาพธรรมซึ่งกำลังเกิดขึ้นเป็นไปเพราะปัจจัยต่าง ๆ ในขณะนี้ มีหลายลักษณะ สภาพธรรมบางอย่างดับไป จึงเป็นปัจจัยให้สภาพธรรมอื่นเกิดขึ้น หรือสภาพธรรมอื่นที่จะมีได้ ต้องในขณะที่สภาพธรรมนั้นยังไม่ดับไป

เป็นเรื่องของสภาพธรรม ซึ่งต้องพิจารณาไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเข้าใจจริง ๆ แต่ให้เห็นความสำคัญของอนันตรปัจจัย ถ้าไม่มีปัจจัยนี้ ก็ไม่ต้องมีจิตและเจตสิกในขณะนี้

ซึ่งเห็นบ้าง ได้ยินบ้าง ได้กลิ่นบ้าง ลิ้มรสบ้าง รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสบ้าง คิดนึกบ้าง สืบต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะถึงจุติ

เมื่อจุติจิตดับไปแล้ว ก็ยังเป็นอนันตรปัจจัยให้ปฏิสนธิจิตเกิดต่อ ไม่มีระหว่างกัน ไม่มีการหยุด ไม่มีใครสามารถที่จะทำร้าย หรือทำลายอนันตรปัจจัยของจิตและเจตสิกดวงก่อน นอกจากผู้ที่เป็นพระอรหันต์ซึ่งจุติจิตดับเมื่อไร เมื่อนั้นจึงจะไม่เป็นปัจจัยให้จิตและเจตสิกดวงต่อไป ขณะต่อไปเกิดขึ้น

ถ้าตราบไดยังไม่เป็นพระอรหันต์ จิตทุกขณะก็จะเป็นอนันตรปัจจัยทำให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้น และเพราะสภาพที่เป็นอนันตรปัจจัยนั่นเองมีกำลัง จึงเป็นอนันตรอุปนิสัยปัจจัย

คำว่า “อุปนิสัย” ในความหมายเดิมต่างกับอุปนิสัยปัจจัย

ทรงเกียรติ ผมสงสัยศัพท์ครับ คำว่า “อุปนิสัย” ในภาษาไทย หมายความว่า การสั่งสมการกระทำทุกอย่างที่สั่งสมมานาน จนเป็นอุปนิสัย แต่ในปัจจัย “อุปนิสัยปัจจัย” ทำไมจึงแปลว่า เป็นที่อาศัยที่มีกำลัง ซึ่งไม่เหมือนกับที่เราเข้าใจ

สุ. โลกะเกิดขึ้นขณะหนึ่ง วิธีหนึ่ง หรือว่าโดยขณะ ก็เกิดดับสืบต่อกัน ๗ ครั้ง ดับไปแล้ว อย่าคิดว่าไม่มีกำลัง

ชวนจิต เกิดดับ สืบต่อซ้ำกัน ๗ ขณะ มากกว่าจักขุวิญญาณ หรือว่า สัมปฏิจฉันนจิต สันตிரณจิต วัฏฐัพพนจิต แต่ว่าเพราะการเกิดดับของจิตเป็นไปอย่างรวดเร็วเหลือเกิน เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่า ชวนจิตเกิดดับไป ๗ ขณะนี้ ก็ครั้ง ก็วาระแล้ว ในขณะที่กำลังฟังธรรม หรือว่าในขณะที่เป็นโลกขณะ เป็นโทสขณะก็ตาม

แม้ว่าจะเกิดดับสืบต่อกันซ้ำ ๗ ขณะ ก็แสนเร็ว และก็ดับไปแล้ว แต่อย่าคิดว่าไม่มีกำลัง เพราะเหตุว่าสะสมสืบต่อในจิต ซึ่งเกิดดับ ต่อ ๆ มาทุกดวง จึงเป็นอนันตรูป-นิสัยปัจจัย ทำให้ลักษณะของโลกะเช่นนั้น ๆ เกิดขึ้นอีก หรือว่าโทสะ โมหะ หรือว่า

มหากุศล ที่เป็นไปในทานบ้าง ในศีลบ้าง เช่นนั้น ๆ เกิดขึ้นอีก เพราะการสะสมสืบต่อของจิต ที่เกิดดับทุกดวงนั่นเอง

เพราะฉะนั้น จึงควรเป็นผู้ที่ไม่ประมาท ทำไมโลภะจึงมีมาก ก็เพราะเคยเกิดมาแล้ว ๗ ขณะ ๆ ทุกวาระไป บ่อย ๆ เนื่อง ๆ สะสมสืบต่อโดยอนันตรปัจจัย และมีกำลังเมื่อเป็นอนันตรูปนิสสยปัจจัย

อุปนิสัยต่าง เพราะสะสมเป็นปกติจากปกตูปนิสสยปัจจัย

ไม่รู้เลยว่า จะมีกำลังถึงอย่างนี้ แต่ผลปรากฏ คือ ชีวิตแต่ละคนมีอุปนิสัยต่าง ๆ กัน ตามอนันตรปัจจัยและอนันตรูปนิสสยปัจจัยที่ได้สะสมมา จนกระทั่งเป็นปกติ เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย

แต่ละท่านรู้จักตัวเองพอสมควรว่า มีฉันทะ หรืออุปนิสัยในทางใด แต่ไม่ทราบ ว่า นั้นเป็นอนัตตา เพราะเหตุว่าสะสมสืบต่อมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งเป็นอุปนิสัย เป็นปกติ ที่มีกำลัง

ถ้าคิดจะให้ทานเกิดขึ้น ไม่น่าจะสงสัยเลยว่า ทำไมจึงคิดอย่างนี้ ถ้าไม่เคยสะสมเป็นอุปนิสัยจนเป็นปกติ ย่อมจะไม่คิดอย่างนี้ เพราะว่าคนอื่นคิดในทางที่เบียดเบียน แทนการสละให้

หรือว่าท่านที่สามารถจะรักษาศีลได้ วิริยทุกขิตทางกาย ทางวาจา ถ้าทราบเรื่องของปกตูปนิสสยปัจจัย ก็จะไม่สงสัยเลยว่า ทำไมจึงเป็นอย่างนั้นได้ เพราะเหตุว่าเคยเกิดสะสมเป็นอนันตรูปนิสสยปัจจัย จนกระทั่งเป็นปกติ จึงเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยของแต่ละบุคคล

นอกจากเรื่องของอกุศลซึ่งเป็นไปต่าง ๆ ตามฉันทะ โลภะ ทานตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ หรือว่ากุศลเป็นไปต่าง ๆ ในทาน ในศีล ในสมถะ ความสงบของจิต หรือว่าในการอบรมเจริญปัญญา อุตุ ความเย็น ความร้อน หรือว่าโภชนะ อาหาร หรือว่าเสนาสนะ ที่อยู่ หรือบุคคลซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิด ก็ยังเป็น

ปกตูปนิสสยปัจจัย คือ เป็นปัจจัยที่สะสมมา จนเป็นปกติ ที่สามารถจะให้สภาพธรรมนั้น ๆ เกิดขึ้นเป็นไปอย่างนั้น

อากาศเย็น ๆ บางคนก็ชอบ บางคนก็ไม่ชอบ บางคนก็สบาย บางคนก็ไม่สบาย เพราะอะไร ทำไมไม่เหมือนกัน ถ้าไม่เคยสะสมความพอใจ หรือว่าการที่จะเป็นสัปายะ ที่สบาย ที่เหมาะ ที่ควรสำหรับบุคคลนั้น สภาพธรรมนั้น ๆ ก็จะไม่เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย คือ ไม่เป็นสภาพธรรมที่เป็นปกติที่มีกำลัง สำหรับบุคคลนั้นได้

หรือแม้แต่บุคคล ก็เป็นสิ่งที่สำคัญมาก การที่จะพอใจในกาย ในวาจา ในอริยาศัยของบุคคลใด จะมีการคบหาสมาคมโดยธาตุ เช่น ผู้ที่มีความเห็นเช่นท่านพระเทวทัตก็คบหาสมาคมกับท่านพระเทวทัต ผู้ที่มีฉันทะในการอบรมพอใจในปัญญา ก็คบหาสมาคมเป็นพวก ๆ ไปตามอริยาศัย อัสมาสัย หรือธาตุที่สะสมมา โดยสภาพของปกตูปนิสสยปัจจัย

กุศล – อกุศลมีกำลังสะสมมาในอดีต

ปกตูปนิสสยปัจจัย เป็นปัจจัยที่กว้างขวาง เพราะเหตุว่า กุศลทั้งหมดที่เคยกระทำมา ประพฤติมา สะสมมา มีปัจจัยที่จะให้เกิดขึ้นเป็นไปในลักษณะนั้น ๆ อีก หรือว่าอกุศลซึ่งเคยสะสมมา ก็มีกำลังที่จะทำให้เกิดอกุศลกรรมนั้น ๆ อีก ในชาติหลัง ๆ หรือว่าในชาติต่อ ๆ ไป

เพราะฉะนั้น จึงต้องมีการสะสม แม้ในปัจจุบันชาติ เพื่อที่จะให้อนาคตข้างหน้าเป็นไปตามอนันตรูปนิสสยปัจจัยและปกตูปนิสสยปัจจัยสำหรับในอนาคต ไม่ว่าท่านต้องการจะเป็นบุคคลที่มีอริยาศัยอย่างไร ก็จะต้องอาศัยอุปนิสสยปัจจัยสะสมต่อไป

ประโยชน์ของการศึกษาเรื่องปัจจัยทั้งหมด

สำหรับประโยชน์ของการเข้าใจเรื่องอนันตรูปนิสสยปัจจัย และปัจจัยอื่น ๆ ทั้งหมด ก็เพื่อที่จะไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดในสภาพธรรมและการปฏิบัติ คือ การอบรมเจริญปัญญา

ถ้ามีการเข้าใจผิดในเรื่องการปฏิบัติอบรมเจริญปัญญา ไม่สามารถที่จะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง และไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้ เช่น ถ้าคิดว่า ปัญญาไม่สามารถที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงในขณะนี้ ก็ไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้ และจะไม่เข้าใจด้วยว่า ปัจจัยทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วนั้น เพื่อที่จะให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตาจริง ๆ

แม้แต่อนันตรูปนิสสยปัจจัย ถ้าสติไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ จะไม่ทราบเลยว่า อนันตรูปนิสสยปัจจัยคืออะไร แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ ในขณะนี้จริง ๆ จะเห็นได้ว่า ทั้ง ๆ ที่เห็นนี้ไม่นานเลย เพราะเหตุว่า อนันตรูปนิสสยปัจจัยทำให้เกิดการได้ยินขึ้น และทั้ง ๆ ที่กำลังได้ยินนี้เอง ก็ไม่นานเลย เพราะเหตุว่า อนันตรูปนิสสยปัจจัยทำให้เกิดการคิดนึกเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ก็เป็นชีวิตปกติตามความเป็นจริงของแต่ละคน เมื่อสติสามารถที่จะระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางทวารต่าง ๆ ซึ่งตามปกติมักจะหลงลืม

ในขณะที่หลงลืม แม้ว่าสภาพธรรมจะปรากฏทางตาชั่วขณะเล็กน้อย ปรากฏทางหูชั่วขณะเล็กน้อย ปรากฏทางใจ คิดนึกแต่ละคำเพียงชั่วขณะเล็กน้อย ก็ไม่เห็นความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมซึ่งเกิดขึ้นเพราะปัจจัยต่าง ๆ

ถ้าปราศจากปัจจัยต่าง ๆ แล้ว สภาพธรรมแต่ละอย่างจะปรากฏไม่ได้เลย แต่เมื่อเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานเมื่อไร จะเริ่มรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมซึ่งเกิดปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงที่ละเล็กที่ละน้อย จนสามารถที่จะเข้าใจถึง

สภาพที่เป็นอนัตตา แม้แต่เรื่องของอนันตรูปนิสสยปัจจัย และปัจจัยทั้งหลายที่ได้ฟัง
ที่ได้ศึกษามาแล้ว ก็จะได้เห็นว่า สภาพธรรมแต่ละอย่างนั้นเป็นอนัตตาจริง ๆ

ถ้าปราศจากปัจจัย แม้เพียงปัจจัยหนึ่งปัจจัยใด ที่จะเป็นเหตุให้สภาพธรรมนั้น
เกิดขึ้น สภาพธรรมนั้นก็เกิดไม่ได้ เช่น อนันตรูปนิสสยปัจจัย ถ้าขาดปัจจัยนี้ การได้
ยินก็จะเกิดไม่ได้ การคิดนึกก็จะเกิดไม่ได้ การเห็น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบ
สัมผัสต่าง ๆ ซึ่งเป็นปกติในชีวิตประจำวัน ก็ย่อมจะเกิดไม่ได้

เพราะฉะนั้น การศึกษาทั้งหมด เพื่อที่จะเกื้อกูลให้สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพ
ธรรมที่เกิดขึ้นตามปกติ ตามความเป็นจริง

แม้แต่เรื่องการนอนไม่หลับก็เป็นไปตามเหตุปัจจัย

ท่านผู้ฟังเคยนอนไม่หลับไหม บางท่านรู้สึกเป็นห่วงมากกับการนอนไม่หลับ
แต่เพราะเหตุใดจึงไม่หลับ ถ้าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย การนอนไม่หลับจะเกิดขึ้นไม่ได้
ไม่ว่าอยากจะหลับ แล้วก็ไม่ได้หลับ ก็เป็นเพราะเหตุปัจจัย หรือว่าไม่อยากจะหลับ
แต่ก็หลับ เช่น ในขณะที่ฟังธรรม บางท่านก็อาจเผลอหลับไป ทั้ง ๆ ที่ไม่อยากจะหลับ
เลย แต่ถ้าปราศจากเหตุปัจจัย การหลับในขณะนั้นก็เกิดไม่ได้

แสดงให้เห็นแล้วว่า สภาพธรรมทั้งหลายย่อมเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ไม่อยู่
ในอำนาจบังคับบัญชา

อุปนิสสยปัจจัยหมวดที่ ๓ ปกตูปนิสสยปัจจัย

อุปนิสสยปัจจัยหมวดที่ ๓ คือ “ ปกตูปนิสสยปัจจัย ” ซึ่งหมายถึงธรรมอันเป็นที่
อาศัยที่มีกำลังแรงกล้า ที่ได้ทำมาแล้วด้วยดีนั้น ชื่อว่า “ ปกตูปนิสสยปัจจัย ”

นี่คือ ความหมายหนึ่ง ปกตูปนิสสยปัจจัย คือ ธรรมซึ่งเป็นที่อาศัยที่มีกำลังแรง
กล้า ที่ได้ทำมาแล้วด้วยดีนั้น ชื่อว่า ปกตูปนิสสยปัจจัย

อีกอย่างหนึ่ง ธรรมซึ่งเป็นที่อาศัยที่มีกำลังกล้า ด้วยอำนาจสภาวะของตนเอง ไม่เกี่ยวข้องกับอารัมมณูปนิสสยปัจจัยและอนันตรูปนิสสยปัจจัย ชื่อว่า ปกตูปนิสสยปัจจัย

อีกความหมายหนึ่ง อาจารย์บางท่านให้ความหมายของปกตูปนิสสยปัจจัยว่า ธรรมที่เป็นปกติ เป็นที่อาศัยที่มีกำลัง เช่น แสงสว่างเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยแก่การเห็น

โดยแยกศัพท์ไว้ดังนี้ ปกตูปนิสสย มาจากคำว่า ปกติ และ อุปนนิสสย

เพราะฉะนั้น ก็จะได้เห็นว่า สำหรับปกตูปนิสสยปัจจัย เป็นปัจจัยที่กว้างขวางมาก เพราะเหตุว่า ธรรมใด ๆ ก็ตามซึ่งเป็นที่อาศัยที่มีกำลัง ทำให้สภาพธรรมอื่นเกิดขึ้น โดยไม่เกี่ยวข้องกับอารัมมณูปนิสสยปัจจัยและอนันตรูปนิสสยปัจจัยแล้ว เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ซึ่งได้แก่ จิต ๘๙ ดวง เจตสิก ๕๒ ดวง รูป ๒๘ และบัญญัติด้วย เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย คือ เป็นที่อาศัยที่มีกำลัง ที่จะทำให้จิต ๘๙ ดวง และเจตสิก ๕๒ ดวงเกิดขึ้นในปัจจุบันกาล หรือที่จะเกิดหลัง ๆ คือ ที่จะเกิดต่อไป

ในขณะนี้ ก็เป็นจิตประเภทหนึ่งประเภทใดในจิต ๘๙ ดวง เพราะฉะนั้นก็ย่อมจะเป็นปัจจัยอุปนนิสสย เป็นผลซึ่งเกิดเพราะจิตและเจตสิกก่อน ๆ ที่ได้เกิดแล้วในอดีต หรือ จิตประเภทหนึ่งประเภทใดที่เกิดแล้วในขณะนี้ ก็จะเป็นอุปนนิสสย คือ เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ที่จะให้จิตต่อ ๆ ไปเกิดขึ้นข้างหน้า

เข้าใจปกตูปนิสสยปัจจัยโดยระลึกถึงจิตในขณะนี้

ท่านผู้ฟังจะเข้าใจลักษณะของปกตูปนิสสยปัจจัย โดยการระลึกถึงลักษณะของจิตที่เกิดขึ้นปรากฏในขณะนี้ว่า การที่จิตในขณะนี้ เป็นกุศลหรือเป็นอกุศลอย่างนี้ ๆ ก็ เป็นเพราะปกตูปนิสสยปัจจัย คือ เป็นสภาพธรรมซึ่งเกิดขึ้นเพราะมีปกตูปนิสสยปัจจัย อันเป็นที่อาศัยที่มีกำลังแรงกล้าที่ได้กระทำมาแล้วด้วยดี ถ้าไม่ระลึกถึงสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในปัจจุบัน ไม่มีทางที่จะเข้าใจปัจจัยทั้งหลายได้ แม้ปกตูปนิสสยปัจจัย

จิตของแต่ละคน คนอื่นยากที่จะรู้ได้ แต่ว่าจิตใดเกิดกับผู้ใด ผู้นั้นมีโอกาสที่จะพิจารณารู้ในลักษณะของจิตนั้น ๆ เพราะเหตุว่า จิตเป็นสภาพที่เกิดดับอย่างรวดเร็ว และถ้าไม่มีอาการที่ปรากฏภายนอก ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง คนอื่นย่อมไม่สามารถที่จะรู้ลักษณะของจิตของผู้อื่น แต่สติของบุคคลนั้นเองสามารถที่จะระลึก รู้ลักษณะสภาพของจิตที่กำลังเกิดขึ้นเป็นไปในขณะนั้น เช่น โลภมูลจิตบ้าง โทสมูลจิตบ้าง โมหมูลจิตบ้าง

เคยคิดสงสัยไหมว่า ทำไมจิตอย่างนี้จึงเกิดขึ้นเป็นไปอย่างนี้ในขณะนี้ได้ ท่านที่ได้ฟังเรื่องของสภาพธรรมที่เป็นปรมาัตถธรรม คือ จิต เจตสิก รูป ได้เข้าใจเรื่องของ การเจริญสติปัฏฐาน เป็นการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของนามธรรมและ รูปธรรม แต่วันหนึ่ง ๆ ทุกท่านก็กล่าวว่า สติเกิดน้อย สติปัฏฐานเกิดน้อยมาก ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ถ้าไม่มีปกตูปนิสสยปัจจัย ก็ย่อมไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่า แม้จิตในขณะนั้นที่เกิดขึ้นเป็นไปอย่างนั้น ก็เป็นอนัตตา

ถ้าไม่มีอวิชาซึ่งเคยเกิดแล้วในอดีต ขณะนี้อวิชาก็ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าไม่มีโลภะซึ่งเคยเกิดแล้วในอดีต สะสมมาเป็นอันมากด้วยดี โภภมูลจิตในขณะนี้ก็เกิดไม่ได้

เพราะฉะนั้น เรื่องของปกตูปนิสสยปัจจัย เป็นสภาพธรรมที่มีกำลังจนสามารถเป็นปัจจัย ทำให้ลักษณะของจิตที่เกิดขึ้นในขณะนี้ เป็นไปตามกำลังของปกตูปนิสสยปัจจัย ซึ่งทำให้แต่ละท่านมีอุปนิสัยต่าง ๆ กัน

พิจารณาปกตูปนิสสยปัจจัยตั้งแต่ปฏิสนธิจิต

ถ้าจะเข้าใจตามภาษาไทย อุปนิสัยนั่นเองที่แต่ละคนสะสมมาแล้วด้วยดี เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย แต่ว่าสำหรับอุปนิสสยปัจจัย ปกตูปนิสสยปัจจัยนี้ เป็นปัจจัยซึ่งกว้างขวางมาก เพราะฉะนั้นก็คงจะต้องพิจารณาเป็นลำดับไปตั้งแต่ปฏิสนธิ

ทุกท่านทราบว่า ปฏิสนธิจิตเป็นวิบากจิตโดยชาติ คือ ไม่ใช่จิตที่กระทำความผิดในขณะนั้น ไม่ใช่กุศลจิตและอกุศลจิต เพราะเหตุว่า กุศลจิตหรืออกุศลจิตเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่จะให้เกิดกุศลวิบาก หรืออกุศลวิบาก

เพราะฉะนั้น ในขณะทีปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ทำกิจสืบต่อจากจิตตจิตของชาติก่อน ปฏิสนธิจิตเป็นวิบากจิต เป็นผลของกรรมหนึ่งกรรมเดียวเท่านั้น ในกรรมหลาย ๆ กรรม ซึ่งได้กระทำทุกชาติ ๆ มา เนื่อนานมาแล้ว แล้วแต่ว่ากรรมหนึ่งกรรมใดจะทำให้วิบากจิตเกิดขึ้น ทำปฏิสนธิกิจ

ถ้าเกิดในภุมิมนุษย เป็นสุคติภูมิ ก็เป็นกุศลวิบาก แต่เป็นกุศลขั้นกามาวจร กุศล ยังเป็นไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เพราะฉะนั้น ก็เป็นกามาวจรวิบาก หรือ มหาวิบากที่ทำกิจปฏิสนธิเป็นขณะแรกในภพนี้

เห็นปกตูปนิสสยปัจจัยซึ่งทำให้วิบากจิตเกิดขึ้นทำกิจปฏิสนธิใหม่ เพราะเหตุว่ากรรมมีมากมายหลายกรรมเหลือเกิน ในชาติก่อน ๆ หลายชาติ แสนโกฏิกัปชาติมาแล้ว กรรมใดซึ่งสามารถเป็นปัจจัยทำให้วิบากจิตทำกิจปฏิสนธิในภพนี้ กรรมนั้นเป็นอุปนนิสสยปัจจัยที่ทำให้วิบากจิตเกิดขึ้น ทำปฏิสนธิกิจ หมายความว่า เป็นกรรมซึ่งมีกำลังแรงกล้าที่จะทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น

หลังจากปฏิสนธิจิตแล้ว ไม่ว่าแต่ละขณะในชีวิต จะมีการเห็น จะมีการได้ยิน จะมีการได้กลิ่น จะมีการลิ้มรส จะมีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาเลย การเห็นเป็นผลของกรรมในอดีตที่ได้กระทำแล้ว ซึ่งกรรมนั้นเป็นอุปนนิสสยปัจจัย คือ เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย มีกำลัง จึงสามารถทำให้จักขุวิญญาณและวิตติจิตเกิดขึ้น เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนั้น

ในขณะที่ได้ยินเสียง ในขณะที่ได้กลิ่น ในขณะที่ลิ้มรส ทั้งหมดนี้เป็นเพราะปกตูปนิสสยปัจจัย คือ กรรมหนึ่งกรรมใดมีกำลัง เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ทำให้วิบากจิตนั้น ๆ เกิดขึ้น รู้อารมณ์ที่กำลังปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ปกตูปนิสสยปัจจัยโดยนัยตามกุศล อกุศล อัพยาทระ

เพราะฉะนั้นปกตูปนิสสยปัจจัย จำแนกออก เป็น
กุศล เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้เกิดกุศลจิตและเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกัน ได้
กุศล เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้เกิดอกุศลจิตและเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกัน ได้
กุศล เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้เกิดอัพยาทธรรม คือ วิบากจิตและกิริยาจิต
และเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกัน ได้

หรือ

อกุศล เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้เกิดอกุศลกายหน้าได้

อกุศล เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้เกิดกุศล ก็ได้

อกุศล เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้เกิดอัพยาทธรรม ก็ได้

หรือ

อัพยาทธรรม เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้เกิดอัพยาทธรรม ก็ได้

อัพยาทธรรม เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้เกิดกุศลธรรม ก็ได้

อัพยาทธรรม เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้เกิดอกุศลธรรม ก็ได้

นี้แสดงถึงสภาพธรรม ซึ่งมีกำลัง เป็นปกติ ที่จะทำให้เกิดสภาพธรรม คือ จิตและ
เจตสิกในปัจจุบันเกิดขึ้น หรือจิตเจตสิกในอนาคตเกิดขึ้นได้

กุศลธรรมเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดกุศลธรรม

ขอกล่าวถึงตามลำดับพอสมควร ที่จะให้เข้าใจลักษณะของปกตูปนิสสยปัจจัย
เช่น ข้อที่ว่า กุศลธรรมเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดกุศลธรรม

ท่านผู้ฟังที่มีสังขารเกิดขึ้นสะสมมาเป็นผู้ที่มีอุปนิสัย มีสังขารในการที่จะให้ท่าน
ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลเลย ขณะใดที่จิตเกิดขึ้นมีสังขารเป็นไปในท่าน
ประเภทใด สติสามารถที่จะระลึกได้ว่า ในขณะที่นั้นเป็นสภาพธรรมซึ่งเกิดขึ้นเพราะกุศล

ในอดีตซึ่งเคยให้ท่านแล้วในอดีต เป็นปฏูปนิสัยปัจจัยให้ท่านกุศลในขณะนี้เกิดขึ้น และก็จะเพิ่มพูนยิ่งขึ้นด้วย

ถ้าท่านที่มีสัทธาในการฟังพระธรรม ในการศึกษาธรรม ในการพิจารณาธรรม ในการอบรมเจริญปัญญา ในการเจริญสติปัฏฐาน กุศลเหล่านี้จะเป็นปฏูปนิสัยปัจจัยให้เกิดวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น ตามลำดับ

หรือสำหรับท่านผู้ใดก็ตาม ซึ่งในขณะนี้วิปัสสนาญาณเกิดขึ้น ก็ให้ทราบเพราะกุศลก่อน ๆ ที่ได้กระทำสะสมมาแล้ว เป็นปฏูปนิสัยปัจจัย คือ เป็นปัจจัยโดยสภาพที่มีกำลังตามปกติ ที่จะให้วิปัสสนาญาณในขณะนี้เกิดขึ้น ถ้าไม่มีสภาพธรรมในอดีตที่สะสมมาที่มีกำลัง พร้อมทั้งจะให้สภาพธรรมในขณะนี้เกิดขึ้น เป็นไปอย่างนี้ สภาพธรรมในขณะนี้จะเกิดขึ้นเป็นไปอย่างนี้ ไม่ได้

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าท่านผู้ฟังจะมีสัทธาในการกุศลในขั้นใด เช่น ในทานต่าง ๆ ประภทต่าง ๆ หรือในศีลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นศีล ๕ หรือศีล ๘ หรือว่าศีล ๒๒๗ ก็เป็นเพราะอดีตกุศลเคยสะสมมาด้วยดี จนเป็นปกติ ที่จะทำให้สภาพกุศลประเภทนั้น ๆ เกิดขึ้น

ด้วยเหตุนี้ข้อความในพระไตรปิฎก เมื่อเวลาที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดมีกิริยา หรือมีการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด เป็นเหตุให้พระภิกษุกราบทูลพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องของบุคคลนั้น พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงว่า แม้การกระทำนั้น ๆ ของบุคคลนั้นในปัจจุบันชาตินี้ ก็ได้เคยกระทำมาแล้วในอดีตเช่นเดียวกัน

เพราะฉะนั้น ในชาติต่าง ๆ หรือในประวัติของพระสาวกต่าง ๆ ก็จะเห็นได้ว่า กุศลธรรมทั้งหลายซึ่งเกิดขึ้นกับท่านในชาตินี้ ไม่ได้เพียงเกิดขึ้นกับท่านเฉพาะในชาตินี้ แต่ว่าเคยเกิดขึ้นเป็นไป ได้เคยกระทำมาแล้วในอดีตชาติจนเป็นปกติ เป็นอุปนิสัย เป็นสภาพธรรมที่มีกำลัง ทำให้กุศลนั้น ๆ เกิดขึ้นอีกในปัจจุบันชาตินี้

สะสมอุปนิสัยในการฟังธรรม

ทรงเกียรติ หมายความว่า การกระทำของทุกคนนี้ในอดีตชาติก็ได้เคยกระทำมาแล้วทั้งนั้น หรือบางทีพวกเราที่มานั่งประชุมกันในศาลานี้ ก็แสดงว่าในชาติก่อน ๆ ก็ได้เคยฟังคำบรรยายของอาจารย์มาแล้วทั้งนั้น

สุ. ชาติก่อน ๆ คงไม่ใช่ดิฉันเป็นผู้บรรยาย เพราะดิฉันบรรยายในชาตินี้ แต่ชาติก่อนก็คงเป็นบุคคลอื่น แต่ข้อสำคัญก็คือว่า ไม่ว่าท่านผู้ฟังจะเคยเป็นใครในอดีตชาติ ก็เป็นผู้ที่สนใจศึกษาในพระธรรม

และถ้าจะพิจารณาถึงบุคคลในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ครั้งที่พระองค์ทรงแสดงพระธรรมที่พระวิหารเชตวันบ้าง พระวิหารเวฬุวันบ้าง หรือที่พระวิหารนิโครธารามบ้าง ในสถานที่ต่าง ๆ มีผู้ที่สนใจไปเฝ้า และฟังพระธรรมเป็นอันมาก

บางท่านก็ได้บรรลุคุณธรรมเป็นพระอรหันต์ ประทับนิพพานในชาตินั้น บางท่านก็เป็นพระอนาคามีบุคคล บางท่านก็เป็นพระสกทาคามีบุคคล บางท่านก็เป็นพระโสดาบันบุคคล บางท่านก็เพียงถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ แต่ยังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม

ท่านเหล่านั้น หลังจากที่พระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว ๒,๕๐๐ กว่าปี จะอยู่แถวไหน หรือว่าจะอยู่ที่ไหน จะคงอยู่ในโลกนี้ และก็มีปัจจัยที่จะทำให้สนใจศึกษา ฟังและพิจารณาธรรม และอบรมเจริญปัญญาต่อไป ซึ่งคงจะมีจำนวนไม่มากเท่ากับผู้ที่มีความเห็นผิด เพราะเหตุว่า แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ผู้ที่มีความเห็นผิดก็ยังมีจำนวนมากกว่าผู้ที่มีความเห็นถูก

แม้ว่าพระผู้มีพระภาคจะดับขันธปรินิพพานไปแล้วก็ตาม แต่เพราะพระธรรมยังอยู่ และผู้ที่เคยสนใจ เคยศึกษาธรรม ฟังธรรมในครั้งนั้น ภพชาติก็ยังไม่หมดสิ้น ก็ยังมีอยู่ เพราะฉะนั้น ก็เป็นปัจจัยทำให้มีโอกาสได้ฟังพระธรรม และได้พิจารณาศึกษาพระธรรมต่อไปอีก

เพราะปกตูปนิสสยปัจจัยจึงสะสมมาในทางต่าง ๆ กัน

ผู้ถาม ปกตูปนิสสยปัจจัยนี้ ผมเคยเห็นคนส่วนมากชอบไปในทางกิจกรรม เช่น สร้างโบสถ์ หรือไปนั่งสมาธิ เป็นต้น ไม่สนใจศึกษาพระธรรมอย่างที่อาจารย์แสดงนี้เพื่อให้เกิดปัญญา จะอยู่ในอันนี้ไหมครับ

ส. แน่นอนค่ะ เพราะเหตุว่าการศึกษาปรมาัตถธรรม คือ จิต เจตสิก รูป จะเห็นได้ว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนเลย เป็นแต่สภาพธรรม คือ จิตและเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกัน แล้วดับไป ตามเหตุตามปัจจัย

กรรมหนึ่ง ซึ่งเป็นกุศลกรรม เป็นปัจจัยทำให้มหาวินิบาจิต ทำกิจปฏิสนธิเป็นมนุษย์ แต่ว่ากรรมอื่น ๆ เจตสิกอื่น ๆ ทั้งฝ่ายกุศลและอกุศลซึ่งสะสมมา ก็ยังเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ที่จะทำให้แต่ละบุคคลในโลกมนุษย์มีอัธยาศัยต่าง ๆ กันไป บางท่านเป็นผู้ที่สนใจเพียงการให้ทาน บางท่านก็สนใจในการรักษาศีล บางท่านสนใจในการที่จะอบรมเจริญความสงบ บางท่านก็สนใจในการที่จะอบรมเจริญสติปัญญาตามกำลัง ซึ่งเป็นปกติของการที่ได้กระทำมาแล้วด้วยดี ของแต่ละบุคคล

เพราะฉะนั้น จึงไม่มีการที่จะกล่าวโทษบุคคลอื่น เพราะเหตุว่า รู้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนเลย ไม่ว่าใครจะมีกาย วาจา ใจที่ผิด ที่เป็นอกุศล หรือว่าที่เป็นไปเพราะความเห็นผิดต่าง ๆ ก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นเพราะเหตุว่า มิจฉาทิฎฐิ ซึ่งเป็นอกุศลเจตสิก เมื่อบุคคลนั้นสะสมมา สืบต่อมาเป็นอันมากในอดีต ก็เป็นปัจจัยที่จะให้มีความโน้มเอียงที่จะเห็นผิด พิจารณาผิด เข้าใจผิด ประพฤติปฏิบัติผิด สภาพธรรมเหล่านั้นเอง เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ที่ทำให้จิตในปัจจุบันเกิดขึ้น เป็นไปอย่างนั้น ๆ

อบรมเจริญปัญญาให้เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังควรจะต้องคิดถึงจิตและเจตสิก ซึ่งจะเกิดต่อไปในอนาคต เมื่อได้ทราบว่า ขณะใดเป็นกุศลจิต ขณะใดเป็นอกุศลจิต และทุกท่านเห็นโทษของ

อกุศล ใครที่จะดับอกุศล เพราะฉะนั้น มีทางเดียวที่จะดับอกุศลได้ โดยการเริ่มอบรม
เจริญปัญญา เพื่อที่จะให้เป็นปกติปณิสสยปัจจัย ที่จะทำให้อกุศลจิตเกิด และสามารถที่
จะดับกิเลสได้ในอนาคต เพราะเหตุว่า ทุกอย่างแล้วแต่ปัจจัย

อกุศลเป็นปกติปณิสสยปัจจัยให้เกิดอกุศลได้

เพราะฉะนั้น อธิษฐานของแต่ละคน ถึงแม้ว่าปฏิสนธิเป็นเศษฐิ เป็นผลของ
กุศลกรรมในอดีต แต่อาจจะเป็นผู้ที่ตระหนี่มาก เพราะเหตุว่า ยังมีอกุศลธรรมที่เป็น
ปกติปณิสสยปัจจัยเกิดขึ้น เป็นปัจจัยทำให้ความตระหนี่เกิดขึ้นก็ได้ หรือความริษยาที่มี
ได้ เพราะเหตุว่า ถึงแม้ว่ากุศลกรรมเป็นปัจจัยที่มีกำลัง คือ เป็นปกติปณิสสยปัจจัย
ทำให้วิบากจิตปฏิสนธิในภุมิมนุษย์ แต่ริษยาก็ยังไม่ได้ดับไปเป็นสมุจเฉท

ถ้าริษยาบ่อย ๆ จนกระทั่งเป็นปกติ เป็นสภาพธรรมที่มีกำลัง ก็ย่อมจะเป็น
ปัจจัยทำให้อกุศลจิตเกิดพร้อมกับความริษยาในปัจจุบันนี้ และต่อไปในอนาคตด้วย
เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องของปัจจัยจริง ๆ

กุศลเป็นปกติปณิสสยปัจจัยให้เกิดกุศลได้

ปกติปณิสสยปัจจัย เป็นสภาพธรรมที่กว้างขวาง เพราะเหตุว่า กุศลก็เป็น
ปกติปณิสสยปัจจัยให้เกิดกุศลต่อ ๆ ไปได้ หรือกุศลในอดีตที่ได้สะสมมาแล้วด้วยดี จน
เป็นปกติ ก็ทำให้นุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีอุปนิสัยในกุศล

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ถ้าบุคคลใดไม่ได้สะสมกุศลในอดีตจนกระทั่งมีกำลังเป็น
ปกติ เป็นปกติปณิสสยปัจจัย ไม่สามารถที่จะชักชวนบุคคลเหล่านั้นให้เกิดกุศลได้
หรือถ้าบุคคลนั้น ไม่ได้สะสมกุศลขั้นที่จะสนใจศึกษาพระธรรมมาก่อนบ้างเลย บุคคล
นั้นก็ไม่มี ความสนใจที่จะศึกษาและอบรมเจริญปัญญา ตามปกติปณิสสยปัจจัยซึ่งเคย
เกิดมาแล้ว จนเป็นปกติด้วยดี

สำหรับกุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดกุศล ก็คงไม่มีปัญหาอะไร แต่ให้ทราบทั่ว ถ้าต้องการจะให้กุศลเจริญเพิ่มพูนขึ้น ก็ต้องอบรมเจริญกุศลจนเป็นปกติ เป็นสภาพธรรมซึ่งมีกำลัง สามารถที่จะทำให้อกุศลต่อ ๆ ไปเกิด และเจริญขึ้นได้เพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ

กุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอกุศลได้

กุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอกุศล เป็นไปได้ เช่น โลกเจตสิก สามารถที่จะพอใจในทุกสิ่งทุกอย่างได้ หรือ สภาพธรรมที่เป็นอกุศล คือ มานเจตสิก ความสำคัญตน ก็สามารถที่จะเกิดขึ้น เพราะชาติ สกฺข ทรัพย์สมบัติ รูปสมบัติ หรือวิชาความรู้ก็ได้

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐาน จะทำให้รู้ลักษณะของจิตจริง ๆ ว่า ขณะใดอกุศลเกิดคั่นกุศลบ้าง

สำหรับกุศล เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอกุศลนั้น ก็เป็นเพราะเหตุว่า อกุศลยังไม่ได้ดับไป เพราะฉะนั้น บางท่านเป็นผู้ที่มีศรัทธาในพระศาสนา มีการศึกษาธรรม มีความรู้ในธรรมที่ได้ศึกษา แต่ว่าเกิดมานะ เพราะกุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอกุศลได้

บางท่านคิดว่า ท่านเข้าใจธรรมแจ่มแจ้งดีกว่าบุคคลอื่น ถึงแม้ว่าเป็นความจริง ก็ไม่ควรที่จะให้เกิดความสำคัญตนขึ้น หรือว่า ไม่ควรที่จะให้เกิดการยกตนด้วยโลภะ หรือข่มบุคคลอื่นด้วยโทสะ นั่นคือ ลักษณะของมานะ

ไม่ว่าจะเป็นกุศลประเภทหนึ่งประเภทใดก็ตาม เช่น การให้ทาน เมื่อให้ไปแล้ว บางท่านก็อาจจะยกตนด้วยโลภะ เมื่อพูดถึงทานกุศลซึ่งตนได้กระทำไปแล้ว เป็นกุศลอย่างประณีต เป็นกุศลที่บุคคลอื่นยากที่จะกระทำได้

ขณะใดก็ตามที่มีการยกตน ให้ทราบว่า ขณะนั้นเป็นเพราะโลภะ โดยการที่มีศรัทธาและมีกุศลนั่นเอง เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย หรือในขณะที่ข่มบุคคลอื่นด้วยโทสะ ขอให้สังเกตลักษณะสภาพของจิต เวลาที่ข่มบุคคลอื่น ถ้าเป็นผู้ที่มีเมตตาต่อคนอื่น

จะข่มบุคคลอื่นไม่ได้เลย ไม่ว่าด้วยการกระทำกุศลใด ๆ หรือไม่ว่าด้วยสัทธาของตน หรือด้วยสติปัญญาของตนก็ตาม

แต่ขณะใดก็ตามที่มีการข่มบุคคลอื่น แสดงว่าตนเองรู้มากกว่า และบุคคลอื่นรู้น้อยกว่า ขณะนั้นให้ทราบว่า แม้กุศลเอง ก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยที่ทำให้เกิดอกุศล เช่น ความสำคัญตน เกิดมานะขึ้นได้

นอกจากนั้น บางท่านแม้ว่าจะได้ศึกษาธรรมขั้นสูง เช่น บางท่านก็ได้ศึกษา อภิธัมมัตถสังคหะหรืออภิธรรมปิฎก ก็เกิดความเห็นผิดได้ เพราะเหตุว่า ขาดการพิจารณาไตร่ตรองโดยละเอียดในธรรมที่ได้ศึกษา

เพราะฉะนั้น ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของปกตูปนิสสยปัจจัย ก็เพื่อความไม่ประมาทจริง ๆ ถ้าขณะใดที่ได้เป็นผู้ที่ได้ศึกษาพระอภิธรรม หรือว่าพระสูตร หรือว่าพระวินัยก็ตาม แต่เกิดความเห็นผิด ความเข้าใจผิด ในข้อประพจน์ปฏิบัติ ซึ่งไม่ใช่ทางที่จะดับกิเลสเป็นสมุจเฉทได้ ให้ทราบว่า ในขณะนั้นเป็นเพราะกุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอกุศล

ไม่ใช่ว่าบุคคลนั้นไม่มีกุศล บุคคลนั้นมีกุศล มีสัทธาที่จะศึกษาธรรม มีความเข้าใจเรื่องของจิต เจตสิก ตามที่อ่าน แต่เพราะเหตุว่า ขาดการพิจารณาโดยละเอียด โดยถี่ถ้วน ก็เป็นปัจจัยให้เกิดความเห็นผิดได้ และเมื่อเป็นปัจจัยให้เกิดความเห็นผิด ยึดมั่นในความเห็นผิด ก็เป็นเพราะปกตูปนิสสยปัจจัยนั่นเอง

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชน มีสัทธาในพระศาสนาหลายชั้น และถึงแม้ว่าจะเป็นผู้ที่มีสัทธาในพระศาสนา แต่อาศัยสัทธานั่นเองทำให้เกิดยึดมั่นในความเห็นผิดต่าง ๆ ซึ่งไม่ตรงกับพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ที่เป็นอย่างนี้ ก็เป็นเพราะปกตูปนิสสยปัจจัย

ศึกษาพระธรรมแล้ว ทำไมยังมีความเห็นผิด

ทรงเกียรติ ทำไมคนที่ศึกษาจากพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถา แล้วยังมีความเห็นผิดในข้อปฏิบัติ อย่างนี้จะมีอีกหรือครับ

ส. ได้ค่ะ มิฉะนั้นแล้วการปฏิบัติก็ย่อมจะไม่ต่างกันไป ตามสำนักต่าง ๆ
ทรงเกียรติ พระธรรมก็ใช้ในชุดเดียวกัน เพราะเหตุใดจึงทำให้เขาเหล่านั้นมี
ความเข้าใจผิดได้

ส. เพราะว่าเคยสะสมความโน้มเอียงที่จะเข้าใจผิด ยังไม่สามารถที่จะ
เข้าใจสภาพธรรมนั้นโดยถูกต้องได้

ทรงเกียรติ แล้วจะศึกษาวิธีไหน จึงจะเข้าใจถูก

ส. เทียบเคียงกับพระธรรมวินัยโดยละเอียดทุกประการ ต้องเป็นผู้ที่เห็น
ประโยชน์ คือ การที่จะต้องเทียบเคียงกับพระธรรมวินัยโดยละเอียดทุกประการ ถ้า
เว้น บางประการเทียบเคียง บางประการไม่เทียบเคียง อย่างนั้นไม่เป็นเหตุที่จะทำให้
เกิดความเห็นถูกต้อง เพราะเหตุว่า ยังยึดมั่นในความเห็นผิด ในส่วนที่ยังไม่ได้เทียบเคียง
ให้ถูกต้อง

การเจริญสติปัฏฐานเป็นปกติปณิสสยปัจจัยให้เกิดโงะได้

ทรงเกียรติ อีกนัยหนึ่งที่ว่า กุศลเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลโดยปกติปณิสสย
ปัจจัย ผู้ที่เจริญสติปัฏฐาน บางวันสติเกิดมาก เมื่อเกิดมากแล้ว ก็มีความพอใจ เกิด
โลภณัส อย่างนี้จะเป็น กุศลเป็นปกติปณิสสยปัจจัยแก่อกุศลหรือเปล่าครับ

ส. แน่นนอนค่ะ เป็นตัวอย่างที่ดีอันหนึ่ง คือ สำหรับผู้ที่อบรมเจริญปัญญา
แต่เมื่อยังไม่ถึงขั้นที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ก็ยังไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท
เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าสติปัฏฐานจะเกิด แต่ว่าขณะที่เพลินสติ แล้วไม่รู้ลักษณะของ
สภาพธรรมในขณะนั้น อกุศล คือ โงะก็เกิดได้

อยากจะถึงวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น เคยมีบ้างไหม ความรู้สึกอย่างนี้ ขณะนั้น
ให้เห็นว่า กุศลเป็นปกติปณิสสยปัจจัยให้เกิดอกุศลแล้ว อยากบรรลุนิพพาน หรือว่า
อยากจะถึงวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น

ชวนให้ใครมีปกตุนิสสยปัจจัยในปัญญา ไม่ใช่เรื่องง่าย

ผู้ถาม เมื่ออาจารย์บรรยายเรื่องปกตุนิสสยปัจจัยนี้ เมื่อเห็นเพื่อนร่วมธรรมที่เห็นผิด ปฏิบัติผิด แต่รู้ว่าเป็นเพราะเขาสั่งสมของเขามา เราควรจะพยายามช่วยไหมหาทางช่วยให้เขาเข้ามาเข้าแนวที่ถูกต้องทางปัญญา

สุ. ควรพยายามค่ะ และแม้แต่การฟัง ถ้าเขาสามารถที่จะฟังได้ ก็ย่อมจะเป็นหนทางหนึ่ง แต่ถ้าพยายามแล้ว ไม่สามารถแม้เพียงแต่จะชวนให้ฟัง ก็คงจะไม่มีหนทางอื่น

ผู้ถาม เวลาชวนที่ไร เขาบอกว่าง่าย ๆ ในขณะที่ผมกำลังหาเอกสาร หรืออะไรที่เขาต้องการไม่ได้ ก็บอกเขาว่า ตอนเช้าขอให้ฟังหน่อยได้ไหม เย็นขอให้ฟังหน่อยได้ไหม ก็ยังไม่ได้รับรายงาน

เมื่อ ๒ - ๓ วันนี้ ไปเที่ยวด้วยกัน ตั้ง ๔ - ๕ จังหวัดทางภาคอีสาน ตามวัดที่สำคัญ ๆ ดู ๆ แล้วรู้สึกว่าจะไปติดอยู่ในเรื่องอยากจะทำ หรืออยากจะทำอะไรมากกว่าที่จะศึกษาเพื่อเจริญปัญญา หรือเพื่อความเห็นที่ถูกต้อง ผมก็พยายามจะช่วยอย่างบางข้อ ผมตอบไม่ได้ ก็พยายามค้นเอกสาร เพื่อไปตอบให้ คิดว่าได้พยายามทุกทางที่จะช่วย

สุ. ขออนุโมทนาในกุศลจิตที่คิดจะแก้กุศลสหายธรรม และส่วนมากทุกท่านก็จะรู้สึกอย่างนี้ แต่ก็เห็นได้ว่า ช่างยากเสียจริง ๆ ที่จะให้เกิดกุศล คือความเห็นถูก และการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง เพราะเหตุว่ากุศลอื่นนั้นไม่ยาก เช่น ทาน กุศล ก็ยังชักชวนกันได้โดยไม่ยาก หรือการรักษาศีล ก็ยังชักชวนกันได้โดยไม่ยาก แต่การที่จะให้เกิดความเห็นถูกต้องตรงลักษณะของสภาพธรรม ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนี้ เป็นสิ่งที่ยากที่สุด

เพราะฉะนั้น จึงต้องเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัญญา เพื่อที่จะรู้ลักษณะของปกตุนิสสยปัจจัย ซึ่งแต่ละท่านสะสมมาจนเป็นปกติ

ความวิจิตรของกรรมและจิตโดยปัจจัยต่างๆ

ถ้าดูรูปร่างหน้าตาของแต่ละบุคคล ไม่ว่าจะในครั้ง ๒,๕๐๐ กว่าปี หรือก่อนนั้น จนถึงปัจจุบันนี้ มีหน้าตาใครซ้ำกับใคร หรือเหมือนกับใครบ้าง นี่เป็นเพียงรูปภายนอก ซึ่งเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้น ตัวกรรมจริง ๆ แต่ละกรรม ๆ จะวิจิตรต่างกันสักแค่ไหน เพราะเหตุว่า กรรมหนึ่งทำให้เกิดเป็นบุคคลนี้ มีหน้าตาอย่างนี้ในชาตินี้

ในชาติต่อไป บุคคลนั่นเองแหละ แต่ว่ากรรมอีกกรรมหนึ่งเป็นปัจจัยทำให้เกิดขึ้น มีรูปร่างหน้าตาอีกอย่างหนึ่งเสียแล้ว แม้แต่รูปร่างสัณฐาน ก็ยังจำแนกต่างกันไปตามความวิจิตรของกรรม

เพราะฉะนั้น สภาพของจิตของแต่ละบุคคลในแต่ละขณะ จะวิจิตร คือ ต่างกันไปตามปัจจัยแต่ละปัจจัยมากสักแค่ไหน ซึ่งปัญญาพร้อมสติเท่านั้นที่สามารถจะระลึกถึงสภาพที่เป็นอนัตตาแท้ ๆ ของนามธรรมและรูปธรรมที่เกิดขึ้นปรากฏ จึงจะดับการยึดถือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้

ถ้าไม่รู้สภาพธรรมในขณะนี้ ไม่ชื่อว่า เจริญปัญญา

ถ้าไม่สามารถจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเกิดปรากฏตามปกติในขณะนี้ ได้ ไม่ชื่อว่าเป็นการเจริญปัญญาแน่นอน และก็ไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้ด้วย เพราะเหตุว่า ไม่รู้อะไรเลย ไม่รู้แม้ขณะนี้ ทำไมจิตจึงเป็นกุศล หรือทำไมอกุศลจิตจึงเกิดขึ้น ทำไมจึงมีการกระทำทางกาย ทางวาจาอย่างนี้ ซึ่งถ้าเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัญญา จะรู้ลักษณะของปัจจัยทั้งหลายตามความเป็นจริงด้วย

กุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอัพยากตธรรม

สำหรับกุศล เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอัพยากตธรรม อัพยากตะ ก็ได้แก่ จิตและเจตสิกซึ่งเป็นวิบาก จิตและเจตสิกซึ่งเป็นกิริยา และรูปธรรม แต่สำหรับอุปนิสสยปัจจัยนั้น เป็นปัจจัยให้เกิดจิตและเจตสิกซึ่งเป็นนามธรรมเท่านั้น ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดรูปธรรมด้วย

อุปนิสสยปัจจัย เป็นปัจจัยให้ปัจจัยุปันนธรรม คือ จิต และ เจตสิก เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่มีกุศลจิตเกิดขึ้น เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอัพยากตธรรม คือ ให้เกิดวิบากจิต เป็นไปได้ใหม่ อย่างผู้ที่ทำบุญ อาจจะต้องเสวยทุกข์เวทนาทางกาย ได้ใหม่ ได้ ต้องลำบาก ต้องเดือดร้อน ต้องแสวงหา

ท่านที่จะไปนมัสการสังเวชนียสถานจะทราบว่า ในบางแห่ง สถานที่พักไม่สะดวกเลย แต่ท่านมีกุศลศรัทธาเกิดขึ้นที่จะไปนมัสการสังเวชนียสถาน นั้นเป็นกุศลจิต แต่เป็นปัจจัยให้ทุกข์กายวิญญานเกิด

เช่น ที่เมืองสาวัตถี ที่พักไม่สะดวกเลย ถ้าอยากจะพักที่อื่นก็จะได้นมัสการพระเชตวันมหาวิหารในระยะเวลาสั้น ๆ แล้วก็ต้องรีบกลับ ไปที่พักที่อื่นที่สะดวกสบาย แต่ถ้าอยากจะพักที่ใกล้ ๆ พระเชตวันมหาวิหาร ก็จะต้องพักที่โรงแรมที่เมืองสาวัตถี ซึ่งไม่สะดวกด้วยประการทั้งปวง

เป็นโรงแรมที่เป็นบ้านของมหาราชาในอดีต เก้าแถมมาก ทุกอย่างไม่ได้รับการบูรณะซ่อมแซมเลย ห้องน้ำไม่สะดวก ห้องนอนมีจริง แต่ว่ามุ้งไม่มีเลย ถ้าไปกันหลาย ๆ คน ห้องหนึ่งก็ต้องนอนกันอย่างน้อยก็ ๘ คน ๙ คน หรือ ๑๐ คน แล้วแต่จำนวนของผู้ที่ไป มุ้งไม่มี ทุกคนก็ต้องห่อผ้าพันตัวเองเพื่อกันยุงกัด

นั่นก็เป็นกุศล เป็นปัจจัยให้เกิดอัพยากตธรรม คือ แล้วแต่จะเป็นกุศลวิบากหรืออกุศลวิบากได้

หรือว่าท่านที่ต้องการจะกระทำกุศล แต่ว่าจะต้องทำด้วยความสุจริต การแสวงหาปัจจัยที่จะทำกุศล อาจจะต้องลำบาก แต่ว่าเป็นปัจจัยที่ได้มาด้วยความสุจริต

เพราะฉะนั้นกุศลนั่นเองก็เป็นปกติปณิสสยปัจจัยให้เกิดอัพยากตธรรม คือ อกุศลวิบากทางกายได้

นี่ก็เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุการณ์ต่าง ๆ แต่ละท่าน ถ้าจะคิด ก็คงจะสงสัยว่า ทำไมจะต้องเป็นอย่างนี้กับตัวท่าน แต่ก็ให้ทราบว่า ทุกอย่าง แล้วแต่ปัจจัยทั้งสิ้น และปัจจัยที่กว้างขวางมากปัจจัยหนึ่ง ก็คือ ปกติปณิสสยปัจจัย

ถ้าท่านผู้ใดเกิดกุศล แล้วไม่ทำอะไรเลย เพื่อจะได้สบาย ๆ กุศลนั้นจะสำเร็จไหม กุศลนั้นก็ย่อมไม่สำเร็จ ไม่ว่าการที่จะปรุงอาหาร มือที่กระทบสัมผัส ก็อาจจะเป็น ทุกขกายวิญญาณที่ไม่สบายก็ได้ในขณะนั้น แต่เพราะเหตุว่า กุศลจิตเกิดขึ้น และ ต้องการที่จะทำกุศลกรรมให้สำเร็จไป เพราะฉะนั้น กุศลสัทธาซึ่งเป็นกุศลจิตนั่นเอง ก็ เป็นปัจจัยให้อัพยากตธรรมเกิดได้

ท่านที่มั่นคงในกุศล ก็ไม่เดือดร้อนในเรื่องของกุศลเป็นปกติปณิสสยปัจจัยให้ เกิดอัพยากตะ ซึ่งได้แก่ วิบากจิตต่าง ๆ ที่อาจจะเป็นอกุศลวิบากก็ได้ แต่ท่านควรจะ ระวัง ไม่ลืมที่จะเป็นผู้ที่รอบคอบ ไม่ประมาทในข้อที่ว่า กุศลเป็นปกติปณิสสยปัจจัยให้ เกิดอกุศล

ข้อนี้เป็นสิ่งซึ่งควรระมัดระวังและพิจารณา มิฉะนั้นแล้วในวันหนึ่ง ๆ เวลาที่กุศล เกิด อาจจะไม่ทราบว่า เป็นปัจจัยให้อกุศลจิตเกิดแล้วด้วย

ปกติปณิสสยปัจจัย หมวดอกุศลธรรม

สำหรับในหมวดต่อไปที่เป็นปกติปณิสสยปัจจัย คือ ในหมวดของอกุศล

อกุศล เป็นปกติปณิสสยปัจจัย ให้เกิดอกุศล ๑

อกุศล เป็นปกติปณิสสยปัจจัย ให้เกิดกุศล ๑

อกุศล เป็นปกติปณิสสยปัจจัย ให้เกิดอัพยากตธรรม ๑

อกุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอกุศล

สำหรับอกุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอกุศล

เป็นสิ่งที่เห็นได้โดยไม่ยาก อวิชชาในอดีตซึ่งมีมาแล้วเนิ่นนาน เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้อวิชชาเกิดอีกในปัจจุบัน และอวิชชาในปัจจุบันนี้แหละ ก็จะเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้อวิชชาเกิดต่อไปในอนาคตด้วย

สำหรับอกุศลอื่น ๆ เช่น โลภะ ก็เช่นเดียวกัน โลภะที่เกิดปรากฏในขณะนี้ ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทำไมคนโน้นมีน้อย ทำไมคนนี้มีมาก ตามเหตุ ตามปัจจัย ตามการสะสม

ถ้าเป็นผู้ที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับตนเองตามความเป็นจริง ก็จะได้รู้ว่า ที่ท่านชอบรูปอย่างนี้ ติดแล้วในรูปอย่างนี้ ก็เพราะเหตุว่า เคยติดมาแล้วในอดีต ท่านที่ชอบรสอย่างนี้ ชอบกลิ่นอย่างนี้ ชอบเสียงอย่างนี้ ชอบโผฏฐัพพะอย่างนี้ ก็เป็นเพราะเหตุว่า เคยติดมาแล้วในอดีต เคยชอบมาแล้วในอดีตอย่างนั้น ๆ ก็ย่อมเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้โลภะเกิดขึ้นเป็นไป ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ตามที่ได้สะสมมา

อกุศล เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้เกิดอกุศลตลอดไปจนถึงไม่ว่าจะเป็นภพไหน ภูมิไหน ซึ่งยังไม่ได้ดับอกุศลเป็นสมุจเจตตรูปใด อกุศลก็ย่อมเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้ออกุศลเกิดขึ้น ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ทุกท่านมีอกุศลเกิดบ่อย ๆ เวลาที่สติเกิด ระลึกที่จะรู้ ไม่ต้องไปรู้ถึงกับจะดับ อกุศลไม่ให้เกิดอีก เพียงแต่ให้ดับความเห็นผิดยึดถืออกุศลนั้นว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลเสียก่อน ก็เป็นเรื่องที่ดัดยาก เพราะเหตุว่า ปัญญาจะต้องอบรมเจริญขึ้น เป็นขั้น ๆ ถ้าปัญญาไม่เจริญขึ้นเป็นขั้น ๆ แล้ว ไม่สามารถที่จะดับแม้อกุศลที่ยึดถือ สภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้

ทั้ง ๆ ที่ศึกษาปรมัตถธรรม เรื่องจิตปรมัตถ์ เจตสิกปรมัตถ์ รูปปรมัตถ์ นิพพาน ปรมัตถ์ ศึกษาเรื่องของปัจจัยต่าง ๆ ก็ตาม แต่ว่าเวลาที่สติระลึกถึงลักษณะของสภาพ

ธรรม ต้องเป็นผู้ตรงที่จะรู้ว่า ในขณะที่กำลังศึกษาและรู้ในสภาพที่เป็นนามธรรมต่าง กับลักษณะของรูปธรรม โดยที่นามธรรมนั้นเป็นเพียงธาตุรู้ อากาธรู้ ไม่ใช่เราจริง ๆ

ต้องเป็นผู้ที่ตรง จนกว่าปัญญาจะเจริญขึ้นจนสามารถที่จะรู้แจ้งในความเกิดดับของนามธรรมรูปธรรมได้

ขอให้รู้ลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมตามความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็น อกุศลชนิดใด ประเภทใด ขณะใดทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นความอ่อน ความแข็ง ประการใดก็ตาม ผู้ที่เป็นปุถุชนที่จะอบรมเจริญปัญญาที่จะเป็นพระอริยเจ้า ก็คือ สติเกิดระลึกตรงลักษณะซึ่งเป็นนามธรรม ไม่ใช่ตัวตน หรือว่าลักษณะที่เป็นรูปธรรม ไม่ใช่ตัวตน จนกว่าจะรู้ชัดและคล่องแคล่วทั้ง ๖ ทาง คือ ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ ก่อนที่ปัญญาจะประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรมได้

แต่ถ้าทางตายังไม่เคยระลึกได้เลยว่า ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตานั้นเป็น อย่างหนึ่ง และสภาพรู้ ธาตุรู้ ซึ่งกำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตานั้นเป็นแต่เพียงอากาธรู้ หรือธาตุรู้เท่านั้น ถ้ายังไม่รู้จริง ๆ ไม่สามารถที่จะละการยึดถือว่า เป็นเราหรือเป็น สัตว์ เป็นบุคคลต่าง ๆ ได้

ถ้าศึกษาเรื่องของปัจจัย มีทางที่จะน้อมศึกษา ที่จะระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่ ปรากฏทางตาในขณะนี้ได้ว่า แม้เพียงการเห็น ซึ่งเป็นปกติอย่างนี้เอง ซึ่งเห็นตั้งแต่เกิด มาจนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ ก็เห็น ดูเหมือนเป็นของธรรมดา แต่ถ้าสติระลึกในขณะที่กำลัง เห็นเดี๋ยวนี้ และน้อมนึกถึงสภาพของปัจจัย จะรู้ได้ทันทีว่า ถ้าปราศจากแสงสว่าง ใน ห้องนี้จะไม่ปรากฏว่ามีอะไร นอกจากความมืด ไม่มีการที่จะรู้ว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย

เพราะฉะนั้น ที่เห็นเป็นสัตว์ เป็นบุคคลต่าง ๆ ต้องมีปัจจัยซึ่งเป็นปกติอุปนิสัย ปัจจัย เป็นที่อาศัยที่มีกำลัง ที่ทำให้มีการเห็นรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏว่า เป็น วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือว่าเป็นบุคคลใด

นี่ก็แสดงให้เห็นแล้วว่า ถ้าสติระลึก จะเห็นได้ว่า แม้ในขณะที่กำลังเห็นว่า เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็ยังต้องมีปกติอุปนิสัยปัจจัย มิฉะนั้นแล้วการเห็นรูปร่างสัณฐาน ต่าง ๆ ที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ก็มีไม่ได้

เพราะฉะนั้น ถ้าขาดปัจจัยหนึ่งปัจจัยใด คือ จักขุสัทท หรือว่าแสงสว่าง การเห็นก็เกิดไม่ได้

ขณะที่จะระลึกทางตา ไม่ใช่ให้คิดนึกเป็นเรื่องราวอย่างนี้ แต่น้อมที่จะพิจารณาว่า เป็นแต่เพียงอาการรูู้สิ่งที่กำลังปรากฏ จนกว่าจะชำนาญ ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

อกุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดกุศล

สำหรับหมวดที่ ๒ ของอกุศล คือ อกุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดกุศล เป็นไปได้ไหม ช่างเป็นเรื่องซึ่งยุ่งยากและละเอียดซับซ้อนจริง ๆ กว้างขวางมากสำหรับ ปกตูปนิสสยปัจจัย เพราะเหตุว่า เป็นปัจจัยได้โดยกว้างขวางจริง ๆ แม้แต่อกุศลก็เป็น ปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดกุศลได้

ท่านที่กลัวความยากลำบาก กลัวว่าถ้าไม่ให้ทานแล้ว จะเป็นคนยากจนขัดสน เพราะเหตุว่า ถ้าไม่มีกุศลกรรมเป็นปัจจัย กุศลวิบากทั้งหลายก็เกิดไม่ได้ เมื่อรู้อย่างนี้ เพราะต้องการผล คือ กุศลวิบาก จึงกระทำกุศล มีทานกุศล เป็นต้น มีไหม อย่างนี้

เพราะฉะนั้น ก็จะได้เห็นว่าอกุศลนั่นเอง คือ โลภะ ความต้องการมนุษย์สมบัติ หรือสวรรค์สมบัติ เป็นปัจจัยให้กระทำกุศล เพราะฉะนั้นอกุศลก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดกุศล

หรือว่าบางท่านเป็นผู้ที่มีความสำคัญตน ในฐานะหรือในชื่อเสียง ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงทำทานกุศลก็ได้ แต่ไม่ใช่เพื่ออะไร เพราะตนเอง เพราะความสำคัญตน เพราะเกียรติยศ หรือเพราะชื่อเสียง นั่นก็อกุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดกุศล

หรือว่าบางครั้ง ความไม่รู้หรือความเห็นผิดก็เป็นปัจจัยให้ทำกุศลได้เหมือนกัน เคยได้ยินได้ฟังไหมที่ว่า มีการตื่นเต็นว่า ผู้ที่เกิดปีมะโรงจะต้องตาย ถ้าไม่มีการให้ทาน ก็ปรากฏว่า ผู้ที่เกิดปีมะโรงก็ให้ทานกันเป็นการใหญ่ทีเดียว เพราะเหตุว่ากลัวว่า เมื่อตนเกิดปีนั้นแล้วไม่ให้ทาน พวกที่เกิดปีมะโรงปีนั้นก็ต้องตาย

นี่ก็เป็นเพราะความไม่รู้หรือความเห็นผิด ความเข้าใจผิด อกุศลจึงเป็นปัจจัยให้เกิดกุศล หรือว่าบางคนอาจจะทำอกุศลกรรมแล้ว นี่ถึงอกุศลที่ได้ทำไปแล้ว ก็เห็นว่าเป็นโทษ เพราะฉะนั้นจึงชวนชวายที่จะทำกุศล ขัดแย้งกับอกุศลที่ได้กระทำแล้ว ก็มี แม้ในครั้งอดีต พระเจ้าอโศกมหาราช หรือพระเจ้าอชาตศัตรู ซึ่งเป็นผู้ที่ได้กระทำอกุศลไว้มาก ก็เป็นผู้ที่ระลึกได้ แล้วก็ทำกุศล

เพราะฉะนั้นอกุศลก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดกุศลได้

อกุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอัพยาकະ

สำหรับหมวดต่อไปของอกุศล คือ อกุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้เกิดอัพยาकະ ก็โดยนัยเดียวกันกับกุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอัพยาकະ

เพราะเหตุว่า เวลาเมื่ออกุศลเกิดขึ้น มีความปรารถนา มีความอยากได้ ไม่ว่าจะ เป็นทรัพย์สมบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตาม นั่งเฉย ๆ จะได้ไหม ก็ไม่ได้ ก็จะต้องมีการ ชวนชวายประกอบกิจการงานต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น เวลาที่มีความโลภ มีความต้องการ มีความปรารถนาวัตถุสิ่งหนึ่ง สิ่งใดเกิดขึ้น ก็จะต้องมีการชวนชวาย ซึ่งจะเป็นเหตุให้วิบากจิตเกิดขึ้น ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แล้วแต่ว่าจะเป็นอัพยาकະ คือ วิบากจิตประเภทใด อาจจะเป็นกุศลวิบาก หรืออกุศลวิบากก็ได้

นี่ก็เป็นชีวิตประจำวันตามความเป็นจริง ซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

เพราะปกตูปนิสสยปัจจัยจึงมีกำลังทำให้วิบากเกิด

ทรงเกียรติ ที่ว่าอกุศลเป็นปัจจัยให้เกิดกุศล สมัยนี้หมอดูต่าง ๆ มีมาก ผู้ที่ ไปหาหมอดูส่วนใหญ่มีความทุกข์ อาจจะมีการเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเคราะห์ร้ายต่าง ๆ ส่วนใหญ่หมอดูก็จะแนะนำให้ทำสังฆทาน ทำบุญ ทำกุศลต่าง ๆ รักษาศีล ก็มี การ

กระทำอย่างนี้ ผมคิดว่า ไม่มีกำลังอะไร เพราะเชื่อหมอดู จะเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยหรือไม่

ส. เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย เพราะเหตุว่า เพราะเหตุใดกุศลนั้นจึงเกิด

ทรงเกียรติ ก็ไม่มีกำลังอะไรนี้ครับ

ส. จะมีกำลังหรือไม่มีกำลังก็ตาม แต่ว่าเมื่อเกิดแล้ว แสดงว่ามีกำลังพอ จึงเกิด ส่วนกำลังจะมากจะน้อยนั้นอีกเรื่องหนึ่ง แต่อย่างน้อยที่สุด ก็มีกำลังพอที่จะเกิด จึงเกิด เกิดแล้วแสดงว่ามีกำลัง มีปัจจัยที่มีกำลัง จึงทำให้เกิด

แม้แต่วิบากกรรมต่าง ๆ คือ ผลของกรรมในชาตินี้ ก็ให้เห็นได้ว่า ขณะใดที่ได้รับผลของกรรม ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ถึงแม้จะไม่รู้ว่าเป็นเพราะกรรมอะไร แต่กรรมนั้นต้องเป็นอุปกตูปนิสสยปัจจัย เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยแล้ว จึงสามารถเป็นปัจจัยทำให้วิบากประเภทนั้น ๆ เกิดได้ เพราะเหตุว่า กรรมมีมากเหลือเกิน แต่กรรมใดซึ่งสามารถทำให้วิบากเกิดได้ กรรมนั้นเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย จึงทำให้วิบากนั้นเกิด

ความกว้างขวางของปกตูปนิสสยปัจจัย

ผู้ถาม เพื่อความชัดเจน ปกตูปนิสสยปัจจัยเป็นปัจจัยทั้งกุศลและอกุศล อย่างที่อาจารย์ว่า คือ แสง เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ที่ทำให้เราเห็น

ส. สภาพธรรมใดก็ตาม ซึ่งเป็นที่อาศัยที่มีกำลัง ด้วยอำนาจสภาวะของตนเอง ไม่เกี่ยวข้องด้วยอาร์มมณูปนิสสยปัจจัย และอนันตรูปนิสสยปัจจัย ชื่อว่า ปกตูปนิสสยปัจจัย

นี่แสดงถึงความกว้างขวางของปกตูปนิสสยปัจจัย เพราะเหตุว่า ธรรมซึ่งเป็นที่อาศัยที่มีกำลังด้วยอำนาจสภาวะของตนเอง ซึ่งไม่เกี่ยวข้องด้วยอาร์มมณูปนิสสยปัจจัย และอนันตรูปนิสสยปัจจัยแล้ว เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นกุศล หรืออกุศล หรืออัพยาทธรรม ก็เป็นปกตูป-
นิสสยปัจจัยที่จะทำให้กุศล หรืออกุศล หรืออัพยาทะเกิดขึ้น และในวันหนึ่ง ๆ ก็มีกุศล
บ้าง อกุศลบ้าง อัพยาทะ คือ วิบากจิตและกิริยาจิตเกิดบ้าง

ก็แสดงให้เห็นถึงปกตูปนิสสยปัจจัย ซึ่งทำให้กุศลบ้าง อกุศลบ้าง วิบากจิตบ้าง
กิริยาจิตบ้าง เกิดขึ้น ในวันหนึ่ง ๆ

กรรมที่เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยมีกำลังให้จิตต่างๆ เกิด

กรรมมีมากมายนับไม่ถ้วนทั้งในชาตินี้ ในชาติก่อน ในอดีตอนันตชาติ แต่
ขณะที่ได้รับผลของกรรมหนึ่งกรรมใด ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ให้
ทราบว่าเป็นกรรมที่เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ทำให้วิบากจิตเกิดขึ้น หรือทำให้
กุศลจิตเกิดได้ไหม

ในวันหนึ่ง ๆ มีจิต ซึ่งเป็นกุศลจิตบ้าง อกุศลจิตบ้าง วิบากจิตบ้าง กิริยาจิตบ้าง
วิบากจิตเป็นผลของกุศลและอกุศลซึ่งได้กระทำแล้ว อาจจะเป็นกุศลในชาตินี้เอง หรือ
ในชาติก่อน หรือในอดีตอนันตชาติมาแล้วก็ได้ เพราะฉะนั้น ขณะใดที่กำลังเห็น
สิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นการรับผลของกรรมหนึ่ง หรือว่าขณะที่ได้ยินเสียง ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้
สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย ขณะเหล่านั้น เป็นวิบากจิตซึ่งเป็นผลของอดีตกรรม

แต่เพราะเหตุว่า กรรมมีมากเหลือเกิน ซึ่งขณะใด กรรมใด ให้ผลทางตา ทำให้
จักขุวิญญาณเกิดขึ้น ทำให้โสตวิญญาณเกิดขึ้นเหล่านี้ แสดงว่ากรรมนั้นเป็นกรรม
ที่มีกำลัง เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย จึงสามารถทำให้วิบากจิตเกิดขึ้นได้ และกรรม
นั่นเองจะเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้กุศลจิตเกิดได้ไหม ได้

เมื่อสักครู่นี้กล่าวถึงกุศลกรรม เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้อัพยาทจิตเกิด คือ
ให้มีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้กระทบสัมผัสทางกาย แต่ไม่ใช่
เพียงแต่ให้วิบากเกิด แม้กุศลกรรมที่ได้กระทำแล้ว ก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้กุศล
จิตเกิดได้ เพราะเหตุว่า การสะสมสืบต่อที่ได้กระทำมาแล้วด้วยดี เป็นปกตูปนิสสย
ปัจจัย เป็นปกติ เป็นอุปนิสัย โดยปกติ ที่จะทำให้อกุศลจิตประเภทนั้น ๆ เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น อกุศลก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้อกุศลจิตเกิดอีกได้ หรือเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้อกุศลวิบากจิตเกิดได้ หรือยิ่งกว่านั้นเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้อกุศลจิตเกิดก็ได้

นี่เป็นความกว้างขวางของปกตูปนิสสยปัจจัย แสดงให้เห็นว่า นามธรรมขณะหนึ่ง ๆ ซึ่งเกิดขึ้น ย่อมเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยที่จะให้นามธรรมข้างหน้าเกิดขึ้นต่อ ๆ ไปอีก ตามประเภทของนามธรรมที่เกิดขึ้นในครั้งนั้น ๆ

ชาตินี้ท่านผู้ฟังทำกุศลประเภทนี้ไว้ ชาติหน้าท่านผู้ฟังก็จะกระทำกุศลประเภทนี้อีกนั่นแหละ เพราะเหตุว่า กุศลประเภทที่ท่านทำในชาตินี้ เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยที่จะทำให้กุศลประเภทนี้เกิดอีกในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของท่าน ในเรื่องของศีล ในเรื่องของการศึกษา การอบรมเจริญปัญญา

อภัยาคะเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอภัยาคะ

สำหรับหมวดต่อไปของปกตูปนิสสยปัจจัย คือ อภัยาคธรรมเป็นปัจจัยให้เกิดอภัยาคธรรม ได้แก่ วิบากจิต กิริยาจิต เมื่อไม่ใช่กุศล หรือ อกุศล จึงเป็นอภัยาคะและรูป ๒๘

อตุ โภชนะ เสนาสนะ เป็นปัจจัยให้เกิดกายวิญญาณได้ หรือเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลจิตและอกุศลจิตได้

เพราะฉะนั้น อภัยาคะ เป็นปัจจัยให้เกิดอภัยาคะได้

อภัยาคะ เป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลได้

อภัยาคะ เป็นปัจจัยให้เกิดกุศลได้

นี่แสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่กว้างขวาง คือ รวมถึงอตุ ความเย็น ความร้อน โภชนะ อาหารที่บริโภค เสนาสนะ คือ ที่อยู่ เป็นปัจจัยให้เกิดกุศลจิตได้ เป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลจิตได้ และเป็นปัจจัยให้เกิดอภัยาคจิตได้

อุตุที่สบายเป็นปัจจัยให้ชาวกรุงรับฟังเทศนาอันลึกได้

ข้อความในปปัญจสูทนี อรรถกถาัมชฌมินิกาย มูลปณณาสก สติปัฏฐานสูตร มีข้อความที่แสดงว่า ด้วยเหตุใดพระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงมหาสติปัฏฐานสูตรกับชาวกรุง มีข้อความว่า

มีคำถามว่า เหตุใดพระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงแสดงพระสูตรนี้

แก้ว่า เพราะพวกชาวกรุงสามารถจะรับฟังซึ่งเทศนาอันลึกได้ คือ พวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาที่อยู่ในแคว้นกรุง เป็นผู้สมบุรณ์ด้วยปัจจัย คือ อุตุ เป็นต้น เป็นผู้มีร่างกายชุ่มชื้น มีจิตใจชุ่มชื้นอยู่เป็นนิจ ด้วยแคว้นแคว้นนั้นมีปัจจัย คือ อุตุเป็นที่สบาย

พวกนั้นเป็นผู้มีกำลังปัญญาอันความชุ่มชื้นแห่งจิต และร่างกายทำนุบำรุงไว้แล้ว เป็นผู้สามารถจะรับการแสดงธรรมอันลึกซึ่งได้

ท่านผู้ฟังจะเห็นความสำคัญของอุตุ อากาศที่สบาย ทำให้ร่างกายและจิตใจชุ่มชื้น ถึงแม้ว่าเป็นผู้ที่มีกำลังปัญญา แต่ถ้าร่างกายไม่แข็งแรง เป็นอย่างไร ปัญญาสามารถที่จะร่าเริง อาจหาญ ลึกซึ้ง เข้มแข็ง กว้างขวาง ได้ไหม ยามป่วยไข้ก็ไม่ได้ใช้ไหม

เพราะเหตุนี้ถึงแม้ว่าชาวกรุงเป็นผู้ที่มีกำลังปัญญา ที่ได้สะสมมามากแล้วก็ตามจริง แต่พวกนั้นเป็นผู้มีกำลังปัญญาอันความชุ่มชื้นแห่งจิตใจและร่างกายทำนุบำรุงไว้แล้ว เป็นผู้สามารถจะรับการแสดงธรรมอันลึกซึ่งได้ เพราะเหตุว่าแคว้นแคว้นนั้นมีปัจจัย คือ อุตุเป็นที่สบาย

อากาศสบาย ๆ กับอากาศร้อน ๆ กับอากาศหนาว ๆ ซึ่งผิดปกติ ท่านผู้ฟังรู้สึกอย่างไร จิตใจของท่านผู้ฟัง จะมาศึกษาด้วยความสะดวกสบาย คล่องแคล่ว ร่าเริง หรือว่าด้วยความที่ร้อนไปบ้าง หรือหนาวไปบ้าง โดยเฉพาะถ้ามีผลกับร่างกายที่จะทำให้ถึงกับป่วยไข้อย่างรุนแรง ในขณะที่กำลังปัญญาก็ไม่พอที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ถ้าท่านผู้ฟังอยู่ในสภาพซึ่งป่วยไข้อย่างกระทันหัน เป็นลมอย่างปัจจุบันทันด่วน

มีความปั่นป่วนในร่างกายเพราะธาตุ ขณะนั้นจะรู้ได้ว่า ปัญญาก็ไม่อาจหาญ ร่าเริงแจ่มแจ้งได้

นอกจากผู้ที่สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ย่อมสามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ไม่ว่าในขณะไหนทั้งสิ้น แต่ถ้าเป็นในขณะที่กำลังอบรมเจริญปัญญา จะเห็นได้ว่าเรื่องของธาตุ คือ อากาสก็เป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะเหตุว่า ร่างกายนี้ นับแต่เกิดจนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ แม้ในขณะนี้เอง มีภัยอย่างใหญ่ คือ สามารถที่จะแตกย่อยยับลงได้ ในวินาทีหนึ่ง วินาทีใดก็ได้

นี่เป็นภัยของร่างกาย ที่ว่าเมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องระงับที่สุด กระทบนิดเดียวมีแผล หรือมีภัย ซึ่งอาจจะถึงแก่ชีวิตเมื่อไรก็ได้ และร่างกายที่เห็นอยู่นี้ ดูเหมือนเป็นสิ่งที่ยั่งยืน เพราะว่าเมื่อวานก็ยังมีอยู่ วันก่อนก็มีอยู่ แต่ความจริงแล้ว ในวินาทีหนึ่ง วินาทีใด ก็อาจจะย่อยยับแตกสลาย กระจัดกระจายไปเมื่อไรก็ได้

เพราะฉะนั้น เรื่องของธาตุก็เป็นเรื่องที่สำคัญ เป็นปกติอุปนิสัยปัจจัย ที่จะทำให้เกิดอกุศลจิตก็ได้ หรือกุศลจิตก็ได้ หรืออัพยาทธรรมก็ได้ ถ้าอากาศสบาย จิตเป็นอย่างไร ชอบไหม เย็นดี สบายดี พอเริ่ม ก็โลภมูลจิตก็เป็นปัจจัยให้เกิดอกุศล

หรือถ้าเห็นว่า ไม่ว่าจะหนาว หรือไม่ว่าจะร้อน ก็ควรที่จะอบรมเจริญปัญญา ไม่จำเป็นต้องรอให้อากาศสบาย ๆ เสียก่อน แล้วจึงจะอบรมเจริญปัญญา ในขณะนั้น ถึงแม้จะหนาว หรือธาตุจะร้อน ก็เป็นปกติอุปนิสัยปัจจัย ให้เกิดกุศลได้

อาหารที่สะดวกสบายไม่เป็นอุปสรรคให้เจริญปัญญา

สำหรับอาหาร ก็โดยนัยเดียวกัน เพราะเหตุว่าถ้าอาหารเป็นที่สะดวกสบาย จิตใจเข้มแข็ง ร่าเริง ไม่กระสับกระส่าย ไม่กระวนกระวาย ก็ไม่มีอุปสรรคในการที่ปัญญาจะเจริญขึ้น แต่ถ้าเป็นผู้ซึ่งได้รับโทษเพราะอาหาร เช่น อาหารเป็นพิษ ก็คงจะต้องเป็นปัจจัยให้เกิดอัพยาทธรรม คือ ทุกขกายวิญญูณ เป็นเรื่องที่จะต้องเฝ้าระวังรักษา เป็นเรื่องของความเดือดร้อน เป็นเรื่องของความกระวนกระวายกาย

และใจ ซึ่งก็แสดงว่า อาหารก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยของกุศลจิต หรืออกุศลจิต หรืออัพยาทจิต

อัพยาทจะเป็นปัจจัยให้เกิดทั้งอัพยาท กุศล หรืออกุศล

อัพยาท เป็นปัจจัยให้เกิดอัพยาทธรรม อกุศลธรรม หรืออกุศลธรรมได้
กายวิญญาณที่เคยเกิดในอดีตเป็นอัพยาท เป็นปัจจัยให้เกิดกายวิญญาณในปัจจุบันได้ใหม่ โดยปกตูปนิสสยปัจจัยแล้ว ได้ทั้งนั้น ย่อมได้

ถ้าเคยอยู่ในที่ใดซึ่งรู้สึกสบาย เช่น ในที่ ๆ มีเครื่องปรับอากาศ เป็นปัจจัยที่จะให้เกิดสุขกายวิญญาณ คือ ให้ได้อยู่ในที่นั้นอีก ให้เกิดสุขกายวิญญาณอีก ได้ใหม่ เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยได้

ไม่ว่าจะเป็นความพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา ย่อมทำให้เกิดการแสวงหาให้ได้เห็นสิ่งนั้นอีก เพราะฉะนั้นอัพยาทธรรมก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้เกิดอัพยาทธรรมอีก

เคยชอบเสียงอย่างไร ก็ชวนขวายที่จะให้ได้ยินเสียงนั้นอีก เพราะฉะนั้นอัพยาทธรรมทางหู ซึ่งเคยเกิดแล้ว ก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้เกิดอัพยาทธรรมทางหูอีก
ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย โดยนัยเดียวกัน

นี่เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ แต่ละท่านชอบสิ่งใด เห็นสิ่งใด ก็จะได้เห็นสิ่งนั้นอีก ถ้าไม่มีในวันนั้น ก็ไปชวนขวายมาจนกระทั่งมีสิ่งนั้นอีก ที่จะได้เห็นอีก ที่จะได้ยินอีก ที่จะได้กลิ่นอีก ที่จะได้ลิ้มรสอีก ที่จะได้กระทบสัมผัสอีก แสดงให้เห็นว่า ไม่พ้นจากปกตูปนิสสยปัจจัยในวันหนึ่ง ๆ

ถ้าพิจารณาโดยละเอียด จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นอตุ ไม่ว่าจะเป็นอาหาร ไม่ว่าจะเป็นเสนาสนะ เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้เกิดอัพยาทธรรมก็ได้ กุศลธรรมก็ได้ อกุศลธรรมก็ได้

ธรรมที่ทำมาแล้วด้วยดี ไม่ได้หมายเพียงกุศลธรรม

จารุพรรณ อยากจะเรียนถามอาจารย์ ในคำจำกัดความอันแรกว่า ธรรมที่เป็นที่อาศัยอันมีกำลังแรงกล้าที่ทำมาแล้วด้วยดี คำว่า “ด้วยดี” หมายถึงกุศลเท่านั้นหรือเปล่า

ส. ไม่ค่ะ ทุกอย่าง ทำมาแล้วมาก ด้วยดี คือ สามารถที่จะเป็นกำลัง สามารถที่จะมีกำลัง ทำให้สภาพธรรมนั้น ๆ เกิดอีกได้

สนใจศึกษาธรรม เพราะปกตูปนิสสยปัจจัย

เมื่อเข้าใจเรื่องของปกตูปนิสสยปัจจัย ไม่ทราบของท่านผู้ฟังพิจารณาเพื่อที่จะรู้ลักษณะของปัจจัยนี้ในชีวิตประจำวันบ้างแล้วหรือยัง

สำหรับปกตูปนิสสยปัจจัย ซึ่งเป็นปัจจัยที่กว้างขวาง และสามารถที่จะเข้าใจได้ ในชีวิตประจำวัน เช่น กุศลธรรมเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลธรรม กุศลธรรมที่ได้เคยทำมาแล้วในอดีตเป็นอุปกตูปนิสสยปัจจัย เป็นอุปกตุนิสัย เป็นปกติ ที่จะทำให้เกิดกุศลอีกในขณะนี้

เช่น ท่านที่สนใจในการฟังพระธรรม หรือในการศึกษาธรรม ถ้าไม่พิจารณาถึงปกตูปนิสสยปัจจัย ก็อาจจะไม่ทราบว่า เพราะอะไรจึงทำให้เป็นผู้ที่สนใจศึกษาธรรม แต่ให้ทราบว่า ท่านที่สนใจศึกษาธรรม จะไม่ให้สนใจศึกษาธรรมก็ได้ เพราะเหตุว่าต้องเป็นไปตามปกตูปนิสสยปัจจัย เพราะเหตุว่าเป็นผู้ที่มีปกติสะสมกุศลที่ประกอบด้วยปัญญา หรือ สัทธา หรือ ศีล สุตตะ จาคะ มาแล้วในอดีต

แต่ละคนสะสมปัจจัยในการเจริญกุศลต่างๆ กัน

ชีวิตประจำวันของท่านผู้ฟังซึ่งเป็นผู้ที่ให้ท่าน ในขณะนั้นสามารถที่จะระลึกถึงลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะเหตุว่า แม้การให้ท่าน หรือ

กุศลที่เป็นไปในทาน ในขณะนั้น ก็เป็นเพราะปกตูปนิสสยปัจจัย คือ ทานกุศลที่ได้กระทำมาแล้วในอดีต เป็นปัจจัย

แต่ว่าชีวิตของแต่ละคนก็มีการสะสมในเรื่องสภาพธรรม ทั้งจิตและเจตสิกในลักษณะต่าง ๆ เช่น บางท่านเป็นผู้ที่ให้ทานมากจริง มีอุปนิสัยในการให้ทาน แต่เป็นผู้ที่มีศีลน้อย หรือว่ามีสุตตะ คือ มีการฟัง มีการศึกษาน้อย เป็นไปตามปัจจัยอีกเหมือนกัน เพราะเหตุว่า สะสมปัจจัยที่จะกระทำทานกุศล แต่ว่าไม่ได้สะสมปัจจัยในการฟัง ในการศึกษาธรรม หรือว่าในการที่จะเจริญศีลให้มั่นคงขึ้น

หรือว่าบางท่าน ก็เป็นผู้ที่มีศีลดี เพราะว่ามีอุปนิสัยสะสมมาในการที่จะวิริยทุกขจิต ทางกาย ทางวาจา แต่ว่าเป็นผู้ที่มีทานกุศลน้อย นี่ก็เป็นไปตามเหตุปัจจัยทั้งสิ้น

หรือบางท่านเป็นผู้ที่มีศีลดี แต่เมตตาน้อย เป็นไปได้ไหม เพราะฉะนั้นศีลย่อมไม่มั่นคงถ้าเป็นผู้ที่ขาดเมตตา เพราะเหตุว่า บางท่านเป็นผู้ที่ไม่กระทำทุกขจิตทางกาย ทางวาจา เป็นปกติ แต่ว่าเป็นผู้ที่เห็นแก่ตัว ไม่ผิดศีล ไม่ได้กระทำทุกขจิตทางกาย ทางวาจา แต่คิดถึงแต่ความสุขของตัวเอง ไม่คำนึงถึงความสุขของคนอื่น ก็แสดงว่า เป็นผู้ที่มีศีลดี แต่ว่าเป็นผู้ที่ยังขาดเมตตา

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ถ้ามีการปรารถนาความสุขของตนมากขึ้น ศีลนั้นก็ย่อมจะไม่มั่นคง เพราะเหตุว่า ย่อมมีการกระทำทุกขจิต ทางกาย ทางวาจาได้ ถ้ายังคงเป็นผู้ที่เห็นแก่ความสุขของตนเอง จนกระทั่งสามารถที่จะทำทุกขจิต ทางกาย ทางวาจาได้

นี่ก็เป็นในขณะที่กุศลเกิดในวันหนึ่ง ๆ แต่จะเป็นกุศลประเภทของทาน หรือ ศีล หรือ การศึกษาธรรม การอบรมเจริญปัญญา

อกุศลในชีวิตประจำวันมีมากเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย

ในชีวิตประจำวันไม่ได้มีแต่กุศล อกุศลก็มีมาก เพราะฉะนั้นขณะใดแต่ละบุคคลจะเป็นผู้รู้จักตัวเองตามความเป็นจริงว่า ขณะนั้นเกิดความพอใจในรูป ใน

เสียง ในกลิ่น ในรส ลักษณะใด ก็เป็นเพราะอุปนิสัยปัจจัยที่สะสมมา เป็นปกติ คือ เป็นปกติอุปนิสัยปัจจัย ทำให้พอใจในรูปเช่นนั้น ๆ หรือว่าในเสียงอย่างนั้น ๆ ในกลิ่น อย่างนั้น ๆ ในรสอย่างนั้น ๆ เป็นชีวิตปกติประจำวัน

เวลาที่ท่านผู้ฟังนึกถึงอาหารที่จะบริโภค แต่ละคนก็นึกถึงอาหารที่ชอบใจตาม การสะสมที่เป็นปกติ ทำให้พอใจในรสอาหารเช่นนั้น ๆ หรือขณะที่โกรธ ไม่พอใจ ก็ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลอีก ไม่ว่าจะเป็นความโลภ หรือ ความโกรธ บางคน ก็ไม่พอใจในรูปอย่างนั้น ในเสียงอย่างนั้น ในกลิ่นอย่างนั้น ในรสอย่างนั้น ในกิริยา อาการ ในมารยาท ในวาจาของบุคคล อย่างนั้น ๆ ซึ่งอาจจะเป็นที่พอใจของบุคคล อื่น แต่สำหรับท่าน ไม่พอใจ

นี่ก็แสดงให้เห็นแล้วว่า เป็นความต่างกัน ตามอุปนิสัยที่สะสมมาเป็นปกติ จึงเป็นอุปนิสัยที่มีกำลัง เป็นปกติอุปนิสัยปัจจัย

อกุศลทั้งหมดเป็นปกติอุปนิสัยปัจจัยให้ทำทุจริตกรรมได้

ท่านผู้ฟังซึ่งยังไม่ใช้พระอริยบุคคล ย่อมมีทุจริตกรรมบ้าง แล้วแต่ว่าจะเป็นทาง กาย หรือ ทางวาจา คงจะมีการฆ่าสัตว์เล็กสัตว์น้อย ปาณาติบาตเกิดขึ้น ให้ทราบว่ ถ้าไม่เคยฆ่ามาก่อนในอดีต ปัจจุบันนี้ก็คงจะไม่ฆ่า บางท่านไม่ฆ่าสัตว์ใหญ่ แต่ว่ายั งมีการเบียดเบียนชีวิตสัตว์เล็กสัตว์น้อย เป็นข้ออ้างได้หลายอย่างว่า เป็นสัตว์ที่ทำให้ ท่านเดือดร้อน เช่น ยุง มด เป็นต้น

แต่ให้ทราบว่า ในขณะที่กระทำปาณาติบาตครั้งหนึ่ง ก็จะเป็นอุปนิสัยปัจจัย คือ เป็นปัจจัยที่มีกำลัง ที่จะทำให้เกิดการฆ่า หรือปาณาติบาตอีกในอนาคต และ อาจจะรุนแรงจนกระทั่งถึง สามารถที่จะฆ่าแม่มารดา บิดา มิตรสหาย หรือผู้ที่มีคุณ ก็ได้ นี่ก็เป็นเพราะปกติอุปนิสัยปัจจัย คือ ปัจจัยที่มีกำลัง ทำให้สภาพธรรมนั้นเกิดขึ้น

ข้อความในพระไตรปิฎกได้แสดงว่า

ปาณาติบาต คือ การฆ่าสัตว์อื่น เป็นปัจจัย เป็นอุปนิสัยปัจจัยให้เกิดปาณาติบาตอีก หรือว่าเป็นปัจจัยให้เกิดอทินนาทาน การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ เป็นปัจจัยให้เกิดกาเมสุมิฉฉาจาร เป็นปัจจัยให้เกิดมุสาวาทได้

นี่ก็เป็นชีวิตประจำวันที่แสดงให้เห็นว่า แต่ละขณะที่เกิดขึ้น อกุศลเป็นปกตูปนิสัยปัจจัยให้เกิดอกุศลประเภทต่าง ๆ มากขึ้น เพิ่มขึ้น เช่น ปาณาติบาต การฆ่าสัตว์ เป็นปัจจัยให้เกิดอทินนาทานได้ เมื่อฆ่าแล้ว ก็เอาทรัพย์สิ่งของ ของบุคคลนั้นด้วย มีไหมอย่างนี้

เป็นปัจจัยให้เกิดกาเมสุมิฉฉาจารได้ เพราะเหตุว่า บางทีฆ่าสามีแล้ว ก็ประพฤติดีกในกามในภรรยาของบุคคลนั้นด้วย

และสำหรับปาณาติบาต เป็นปัจจัยให้เกิดมุสาวาท เป็นของธรรมดา เพราะเมื่อฆ่าแล้ว ก็ย่อมจะมีทุจริตกรรมต่อไป คือ ไม่ต้องการที่จะให้บุคคลอื่นได้ล่วงรู้ถึงกรรมที่ได้กระทำแล้ว เพราะฉะนั้นก็เป็นปัจจัยให้เกิดมุสาวาท

เมื่ออทินนาทาน การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้เป็นปัจจัยแก่ปาณาติบาตได้ ปล้นแล้วก็ฆ่าด้วย ไม่ใช่เพียงแต่จะเอาทรัพย์ไปเพียงอย่างเดียว แต่เมื่อปล้นแล้วก็ยังฆ่าปิดปาก

เพราะฉะนั้น การปล้นเอาทรัพย์ของบุคคลอื่น ก็ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดปาณาติบาตได้ ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดกาเมสุมิฉฉาจารได้ ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดมุสาวาทได้ เป็นปัจจัยให้เกิดมรุษวาจา การพูดคำหยาบได้

เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ คำหยาบที่พูด ถ้าไม่มีปัจจัยก็ย่อมพูดไม่ได้ เกิดไม่ได้ แต่เมื่อมีเหตุปัจจัยที่จะให้พูดคำหยาบครั้งหนึ่ง ก็จะเป็นปัจจัยให้พูดคำหยาบครั้งต่อไป ครั้งแล้ว ครั้งเล่า จนกระทั่งเป็นปกตูปนิสัยปัจจัย เป็นอุปนิสัยที่จะให้เป็นผู้ที่มีปกติ พูดคำที่หยาบคายได้

สำหรับคำมรุษวาจา ก็จะเป็นปกตูปนิสัยปัจจัยให้เกิดปาณาติบาตได้ เป็นปัจจัยให้เกิดอทินนาทานได้ เป็นปัจจัยให้เกิดกาเมสุมิฉฉาจารได้

ผู้ที่พูดคำหยาบ จิตที่พูดในขณะนั้น ต้องเป็นจิตที่ประทุษร้ายบุคคลที่ตนกล่าวคำหยาบด้วย และถ้ามีโทษะเกิด มีกำลังแรงกล้าขึ้น ไม่ใช่เพียงแต่จะกล่าววาจาที่

เป็นผลสุวาจาเท่านั้น ก็ยังจะถึงกับประทุษร้ายร่างกายได้ หรือถึงแก่ทำลายชีวิตได้อันเนื่องมาจากการพูดคำหยาบนั่นเอง

เพราะฉะนั้น แม้การสะสมการพูดคำหยาบ ก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ที่จะให้เกิดอกุศลกรรมต่าง ๆ เช่น ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร

เป็นไปได้อีกไหม คำหยาบที่จะทำให้เกิดกาเมสุมิฉฉาจาร คำหยาบ คำลามก ซึ่งจะทำให้เกิดกาเมสุมิฉฉาจาร ได้ ถ้ามีการเสพบ่อย ๆ

สำหรับคำพูดส่อเสียด แม้เพียงคำพูดส่อเสียด ก็จะเห็นได้ว่า เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยที่จะทำให้เกิดทุจริตกรรม แม้ปาณาติบาตก็ได้ อทินนาทานก็ได้ กาเมสุมิฉฉาจารก็ได้ หรือมุสาวาทก็ได้

สำหรับวิยรูน จะเห็นได้ว่า เพียงการส่อเสียดกันเล็กน้อย ๆ ทีละนิดทีละหน่อย ก็จะเป็นปัจจัยที่จะทำให้เกิดกับโกรธอย่างรุนแรง เกิดการทำร้ายกัน และการฆ่ากันได้ นี่ก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ของการสะสมคำพูดส่อเสียด

ในขณะเดียวกัน เมื่อมีการส่อเสียดแล้ว มีจิตคิดจะประทุษร้ายแล้ว เป็นเหตุให้กระทำอทินนาทานได้ ถ้าคิดที่จะประหารกัน ก็จะต้องแสวงหาอาวุธที่จะทำการประหารกัน ก็จะต้องถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ คือ อาวุธต่าง ๆ เหล่านั้น แล้วก็ประหารกัน

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า อกุศลทั้งหมดสามารถที่จะเชื่อมโยงเป็นปัจจัย โดยเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ที่จะให้อกุศลกรรมทั้งหลายเกิดขึ้นเป็นไป สืบเนื่องกัน ทั้งทางกาย ทางวาจา

แม้สัมผัสปลาปวจา คำพูดเพ้อเจ้อ สร้างอารมณ์เพ้อฝันต่าง ๆ ก็ย่อมจะเป็นปัจจัยให้เกิดปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร และมุสาวาทได้

เพราะฉะนั้น การไม่อบรมเจริญปัญญา เพื่อที่จะละความไม่รู้ ย่อมจะทำให้อกุศลจิตเกิดขึ้นไป ไขว่เขวประการต่าง ๆ สนับสนุนเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ที่จะทำให้พอกพูนอกุศลยิ่งขึ้น

จิตที่ฆ่าเป็นโทสมูลจิต แต่มีโลภะเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย

ทรงเกียรติ ที่อาจารย์ว่า ผู้ที่ฆ่าสัตว์สามารถเป็นปัจจัยให้ทำอกุศลด้วย อทินนาทานด้วยก็ได้ กาเมศุมิจจาจารด้วยก็ได้ มุสาวาทด้วยก็ได้ ผมคิดว่า ไม่น่าจะเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย น่าจะเป็นเห-ตูปัจจัยมากกว่า

ส. ท่านผู้ฟังอาจจะคิดถึงประเภทของจิต ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดการกระทำ นั้น ๆ ได้ เช่น การฆ่า จะต้องเกิดขึ้นเพราะโทสมูลจิต คือ อกุศลประเภทโทสะเป็นปัจจัย ไม่ใช่โลภมูลจิต ที่ทำให้เกิดการฆ่า

เพราะฉะนั้น โลภะจะเป็นปัจจัยให้เกิดการฆ่าได้ไหม ลองคิดดู เป็นปัจจัยได้ โดยเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย จิตที่ฆ่าต้องเป็นโทสมูลจิต ต้องการทำลายชีวิตของบุคคล หรือสัตว์นั้น เพราะฉะนั้น ในขณะที่จิตต้องเป็นโทสมูลจิตแน่นอน

แต่ที่ฆ่าเพราะปรารถนาทรัพย์สมบัติ เพราะฉะนั้น การฆ่านั้นย่อมเกิดจากมูล ๓ ได้ คือ เกิดจากโลภมูลก็ได้ เกิดจากโทสมูลก็ได้ เกิดจากโมหมูลก็ได้ ถ้าเกิดจาก โลภะเป็นมูล ก็โดยเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย เป็นปัจจัยที่จะทำให้เกิดการฆ่า แต่ ในขณะที่ฆ่า จิตที่จะฆ่านั้นต้องเป็นโทสมูลจิต

เพราะฉะนั้น จะเห็นความกว้างขวางของปกตูปนิสสยปัจจัยได้ โลภะก็เป็น ปัจจัยให้เกิดโทสะได้ แต่เวลาที่โลภะจะเป็นปัจจัยให้โทสมูลจิตเกิด ขณะนั้น เป็นโดย ปกตูปนิสสยปัจจัย ไม่ใช่อนันตรูปนิสสยปัจจัย

ทุจริตกรรมหนึ่งเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยต่อทุจริตกรรมอื่นได้

ทรงเกียรติ เห-ตูปัจจัยจะมีปัจจัยเกิดร่วมถึง ๙ ปัจจัย หรือ ๑๑ ปัจจัย จึงคิด ว่า ทำไมการฆ่าจะเป็นปัจจัยให้ถือเอาสิ่งของ ๆ เขาด้วย และถือเอาภรรยาของเขาด้วย ไม่น่าจะเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย

ส. ชีวิตประจำวันเป็นอย่างนั้นหรือเปล่า

แต่ปกตูปนิสสยปัจจัยไม่เป็นสหชาตปัจจัย เช่น การที่ท่านผู้ฟังจะมาศึกษาธรรม ขณะนั้นมีอะไรเป็นอารมณ์ แต่อะไรเป็นปัจจัยให้ท่านมาศึกษาธรรม ต้องเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย

สัทธาเป็นปัจจัยให้ถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ แต่ถ้าขาดสุดตะ คือ การฟัง การพิจารณาโดยแยบคาย สัทธาก็เป็นปัจจัยให้เกิดมานะหรือทิฏฐิได้ โดยปกตูปนิสสยปัจจัย

อาศัยสัทธานั่นเอง เพราะฉะนั้น “อุปนิสสย” หมายความว่าถึงสภาพธรรมซึ่งเป็น ที่อาศัยที่มีกำลัง

นิสสยะ คือ ที่อาศัย

อุปะ คือ สภาพที่มีกำลัง

อุปนิสสยปัจจัย คือ ที่อาศัยที่มีกำลัง

เพราะฉะนั้น เวลาที่มีการอยากจะได้ทรัพย์สมบัติของคนอื่น เป็นอุปนิสสยปัจจัย เป็นที่อาศัยที่มีกำลังที่ทำให้เกิดทุจริตกรรม คือ อทินนาทาน ถือเอาสิ่งของของคนอื่นไม่ได้ ให้ เมื่อถือเอาสิ่งของของคนอื่นไม่ได้ให้ โดยการปล้นแล้วยังฆ่าด้วย

เมื่อฆ่าในขณะนั้น ที่ปล้นแล้วฆ่า การปล้นนั้น เป็นอุปนิสสยปัจจัยที่ทำให้ฆ่า เป็นที่อาศัยที่มีกำลัง ถ้าไม่ปล้นก็ไม่ฆ่า แต่เมื่อปล้นแล้วฆ่า การปล้นนั่นเองเป็นที่ อาศัยที่มีกำลัง ที่ทำให้เกิดการฆ่าในขณะนั้น

อทินนาทาน ก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย คือ เป็นที่อาศัยที่มีกำลังที่ทำให้เกิด ปาณาติบาต เป็นที่อาศัยที่มีกำลังที่ทำให้เกิดมุสาวาท และก็เป็นที่อาศัยที่มีกำลังที่จะ ทำให้เกิดผรุสวาจา แล้วก็อาจจะเป็นที่อาศัยที่มีกำลังตามเหตุการณ์ให้เกิด กาเมสุมิจฉาจารได้ เพราะอาศัยการฆ่า หรืออาศัยอทินนาทาน การถือเอาสิ่งของซึ่ง เจ้าของไม่ได้ให้

เพราะฉะนั้นก็เชื่อมโยงกันไป โดยที่เหตุการณ์หนึ่งก็เป็น ที่อาศัยที่มีกำลัง ที่จะทำให้เกิดเหตุการณ์อีกอย่างหนึ่งเกิดขึ้นต่อไป นั่นคือ สภาพที่เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย

การให้ทานเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดกุศลได้

ทรงเกียรติ ขอย้อนกลับมาเรื่องให้ทาน ผู้ที่ให้ทานในสมัยนี้ ผมเห็นเขาเอาอาหารใส่ในจาน ยกขึ้นบนศีรษะ อธิษฐาน ซึ่งก็คงจะอยากได้อะไร ๆ ไม่ให้ป่วยไข้ ร่ำรวย หรืออะไร หรือสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง การถวายทานแบบนี้ จะถือว่าเป็นปัจจัยอะไรครับ

ส. กุศล เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดกุศล เพราะเหตุว่ามีทานกุศลเกิดแล้ว แต่อาศัยทานกุศลนั่นเองเป็นปัจจัย คือ เป็นที่อาศัยที่มีกำลัง ที่ทำให้ปรารถนาผลอย่างหนึ่งอย่างใดของกุศลนั้นขึ้นในขณะนั้น

ทรงเกียรติ ถ้าเราจะไม่ให้กุศลจิตเกิด ทำอย่างไรครับ

ส. เจริญสติ

ที่มีประโยชน์ที่สุด คือ มหากุศลญาณสัมปยุตต์ ไม่ว่าจะเป็นในขณะที่ให้ทานหรือในขณะทีวิริยเหตุจริต จะเห็นได้ว่า การให้ทานที่เป็นกุศลญาณวิปยุตต์ก็มาก คือ ไม่ประกอบด้วยปัญญา แต่ถ้าประกอบด้วยปัญญาแล้ว แม้ในขณะที่ให้ทาน สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรมในขณะนั้น เป็นหนทางที่จะดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท โดยการที่เพิ่มความรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยต่าง ๆ แต่ละขณะ

เพราะฉะนั้น ก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย เป็นที่อาศัยที่มีกำลัง ไม่ว่าจะเป็นให้ทานก็ต้องเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย เมื่อให้ทานแล้ว ยังเกิดความปรารถนาผลที่จะเกิดจากทานนั้น ก็เป็นเพราะปกตูปนิสสยปัจจัย เป็นที่อาศัยที่มีกำลัง โดยกุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้เกิดกุศลได้

กุศลเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลก็ได้ กุศลเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลก็ได้ กุศลเป็นปัจจัยให้เกิดอัพยากตธรรม คือ วิบากจิตและกิริยาจิตก็ได้

กำลังเคลื่อนไปจากการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะหรือไม่

ท่านที่เข้าใจว่า ท่านเองเป็นผู้ที่ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะแล้ว ถ้าไม่พิจารณาจริง ๆ อาจจะไม่ทราบว่า ท่านเคลื่อนไปจากการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะโดยไม่รู้ตัวเลย เข้าใจว่า ตัวเองนั้นอาศัยสัทธาจึงถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ แต่ในขณะที่ไม่ได้ศึกษาพระธรรม ไม่ได้พิจารณาหนทางข้อปฏิบัติที่จะให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม แต่มีความเลื่อมใสนับถือในข้อประพจน์ปฏิบัติของบุคคล ซึ่งข้อประพจน์ปฏิบัตินั้นไม่ใช่หนทางที่จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะฉะนั้น บุคคลนั้นก็ไม่ใช่เป็นผู้ที่มีพระอริยสงฆ์เป็นสรณะ

เมื่อไม่มีพระอริยสงฆ์เป็นสรณะ ก็ไม่มีพระธรรม และพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสรณะด้วย เพราะเหตุว่า ถ้ามีพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสรณะ ก็มีพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้แล้วโดยละเอียดเป็นสรณะ แล้วก็มีผู้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรม ซึ่งเป็นพระอริยสงฆ์เป็นสรณะ

แต่ถ้าขาดการพิจารณา สัทธาคือกุศลนั้น ก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยที่จะทำให้เกิดทิฏฐิ คือ ความเห็นผิด การเลื่อมใสผิด ซึ่งไม่ทราบว่า ได้เคลื่อนแล้วจากการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะอย่างแท้จริง

ผู้มีศีลแต่ขาดเมตตา คืออย่างไร

ทรงเกียรติ จะขอถามถึงเรื่องศีลกับเมตตา ที่อาจารย์กล่าวถึงผู้มีศีลแต่ขาดเมตตา หมายความว่าอย่างไรครับ

ส. ไม่กระทำความทุจริตทางกาย ทางวาจา ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ถือเอาสิ่งของซึ่งผู้อื่นไม่ได้ให้ เว้นวจีทุจริต ไม่มุสาวาท เว้นคำหยาบ แต่ว่าเป็นผู้ที่เห็นแก่ตัว เห็นแต่ความสุขของตนเอง ไม่ได้คิดถึงความสุขของคนอื่น มีไหม ไม่เบียดเบียนคนอื่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ถือเอาของ ๆ คนอื่นมาเป็นของตน แต่ขณะเดียวกัน ก็ปราศจากการอบรมเจริญเมตตา เพราะคิดถึงแต่ความสุขของตัวเอง

ใครจะทราบได้ชัดเจนว่า ใจของใครขาดเมตตา

ทรงเกียรติ ที่บ้านผม มีมดดำมาก แล้วก็ไปเดินแถว ๆ ที่ผมนั่งอยู่ ส่วนมากถ้าผมขยับ ผมก็เอาไม้กวาดไปกวาดเสียก่อนจึงไปนั่ง แต่บางครั้งก็เกียจก็ยังไม่ไป ทำอาຈจะไปเหยียบ หรือไม่เหยียบก็ไม่รู้ เพราะมันเดินอยู่แถว ๆ นั้น แล้วเราก็กว้างเท้าไว้ที่นั่น ขณะที่เกียจไปดู ก็เกียจไปใส่ใจ ขณะนั้นชื่อว่าขาดเมตตาหรือเปล่า

สุ. ใครจะทราบคะ คนอื่นจะทราบดีกว่า หรือว่าท่านที่ประกอบด้วยเจตนานั้นเอง เป็นผู้ที่รู้ชัดเจนกว่าบุคคลอื่น เพราะว่าจิตเกิดดับเร็วที่สุด ถ้าปราศจากสติสัมปชัญญะที่จะระลึกรู้ลักษณะสภาพของจิต ซึ่งเกิดขึ้นเป็นไปในขณะนั้น ผ่านไปแล้วจะมานั่งนึกว่า เมื่อมันเป็นกุศล หรือว่าเมื่อมันเป็นอกุศล ย่อมไม่สามารถที่จะรู้ชัดเจนได้ ต้องในขณะที่สภาพนั้น ๆ กำลังปรากฏ แล้วสติระลึกรู้ลักษณะสภาพนั้น จึงรู้ว่าลักษณะนั้นเป็นลักษณะของอกุศลจิต หรือว่าลักษณะนั้นเป็นลักษณะของกุศลจิต คนอื่นไม่มีทางรู้ได้เลย แม้แต่จิตของตนเองก็เกิดดับอย่างรวดเร็ว กุศลและอกุศลก็สลับกัน แม้ในขณะที่กระทำกุศล

โดยปกติในวันหนึ่ง ๆ อกุศลจิตย่อมเกิดมาก มีปัจจัยซึ่งเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยที่จะทำให้อกุศลจิตเกิด แม้ในขณะที่กระทำกุศล ถ้าปราศจากสติสัมปชัญญะเมื่อไร ขณะนั้นก็มีอกุศลเกิดสลับ ตามปกตูปนิสสยปัจจัยมากทีเดียว

ยากที่จะบอกได้ว่า ขณะไหนเป็นกุศลจิต ขณะไหนเป็นอกุศลจิต แต่การอบรมเจริญปัญญา เพื่อดับอกุศล

เพราะฉะนั้น ถ้าสติสัมปชัญญะไม่ระลึกรู้ลักษณะที่ต่างกันของกุศลจิตและของอกุศลจิตแล้ว จะดับอกุศลจิตไม่ได้

แต่สติสัมปชัญญะที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมละเอียดยิ่งขึ้น สามารถที่จะรู้ได้ว่า สภาพธรรมที่เป็นอกุศลต่างกับสภาพธรรมที่เป็นกุศล และปัญญาที่รู้เพิ่มขึ้น จะละอกุศลให้เบาบางลงได้ แต่ถ้าปัญญาไม่เกิด ก็ไม่สามารถที่จะละอกุศลได้

โสมนัสเวทนาเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอุเบกขาเวทนาได้

อกุศลที่ประกอบด้วยโสมนัสเวทนา เช่น โสมนัสเวทนาที่เกิดกับโลภมูลจิตเป็นเหตุให้กระทำอกุศลกรรมได้ บางท่านถือเอาสิ่งของ ๆ บุคคลอื่นโดยการร่ำเริง ยิ้มแย้มแจ่มใส หัวเราะสนุกสนาน ไม่เห็นเลยว่าเป็นโทษ เพราะฉะนั้นอกุศลกรรมซึ่งกระทำด้วยโสมนัสเวทนา เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอัพยาكاتธรรม คือ อกุศลวิบากซึ่งประกอบด้วยอุเบกขาเวทนาได้

เพราะฉะนั้น จะเห็นความละเอียดของปกตูปนิสสยปัจจัยว่า ถ้ากล่าวโดยเวทนาแล้ว โสมนัสเวทนามีเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอุเบกขาเวทนาได้ เพราะเหตุว่าอกุศลกรรมนั้นได้กระทำลงไปด้วยโสมนัสเวทนา และกรรมซึ่งเป็นอกุศลนั้นเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลวิบาก เป็นอกุศลวิบากซึ่งเกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา เพราะฉะนั้นโสมนัสเวทนาเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอุเบกขาเวทนาได้

สุขเวทนาเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดสุขเวทนาได้

สำหรับความกว้างขวางของปกตูปนิสสยปัจจัย นอกจากกุศลเป็นปัจจัยให้เกิดกุศล กุศลเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศล กุศลเป็นปัจจัยให้เกิดอัพยาكاتธรรม และโดยนัยเดียวกัน อกุศลก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอกุศลได้ อกุศลเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดกุศลได้ และอกุศลก็เป็นปัจจัยให้เกิดอัพยาكاتะ คือ วิบากจิต และกิริยาจิตได้

นอกจากนั้นแล้ว อัพยาكاتธรรม ก็เป็นปัจจัยให้เกิดอัพยาكاتธรรม

ข้อความในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงสุขเวทนาทางกาย เป็นปัจจัยให้เกิดสุขเวทนาทางกายอีก หรือว่าเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดทุกข์ทางกายโดยทั่ว ๆ ไป แต่สำหรับผู้ที่เป็นพระอริยเจ้าก็เป็นปัจจัยให้เกิดผลสมาบัติ

เพราะฉะนั้น สุขทางกาย เป็นปัจจัยให้เกิดสุขทางกาย หรือทุกข์ทางกาย แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกายซึ่งทุกคนมี ทั้งนามธรรมและรูปธรรม และสุขทุกข์ทั้งหมดก็ไม่พ้นจากรูปทั้งหลาย ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง

ทางกายบ้าง แต่ลองพิจารณาจริง ๆ ว่า อะไรเป็นปัจจัยสำคัญจริง ๆ ถ้าตาไม่เห็นเสีย แต่ทางกายไม่ได้เดือดร้อน ไม่เป็นทุกข์ ก็ยังไม่ลำบาก ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ถึงแม้ว่ารสจะไม่อร่อยเป็นบางครั้งบางคราว แต่ถ้ากายยังแข็งแรงดี ปกติดี ก็ไม่เดือดร้อน

เพราะฉะนั้น กายซึ่งทุกคนมีอยู่ ย่อมเป็นที่ตั้งที่ปรารถนาจะให้เกิดสุขเวทนา

สุขเวทนา เป็นอัพยากรธรรม เพราะเหตุว่าเป็นวิบากจิต ไม่ใช่กุศลจิต หรืออกุศลจิต ขณะใดที่รู้สึกสุขทางกาย ขณะนั้นเป็นวิบากจิต เมื่อมีความพอใจในสุขนั้น จึงเป็นปัจจัย คือ เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้สุขเวทนาทางกายเกิดอีก

ชีวิตประจำวันจริง ๆ เพียงแต่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงให้เห็นว่า สมาพรธรรมใด เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย เพราะเหตุว่าทุกท่านมีความห่วงใยในร่างกาย ต้องแข็งแรง สุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ ต้องประกอบด้วยสุขเวทนา พยายามทุกทางที่จะไม่ให้กายนี้เป็นทุกข์เดือดร้อน

เพราะฉะนั้น ก็เป็นปัจจัยที่อาศัยที่มีกำลังที่จะให้สุขเวทนา ซึ่งเป็นอัพยากรธรรมเกิดอีก

สุขเวทนาเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดทุกขเวทนาได้

ความรู้สึกที่เป็นสุขนั่นเอง เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดความรู้สึกที่เป็นทุกข์ทางกายก็ได้อีกเหมือนกัน เช่น ถ้าอากาศกำลังเย็นสบายดีก็เป็นที่น่าพอใจ แต่ถ้าความเย็นนั้นเพิ่มขึ้นอีกทีละน้อย ๆ จนถึงเป็นทุกข์กายได้ไหม

เย็นเกินไปเสียแล้ว อย่างผู้ที่ใช้เครื่องปรับอากาศ ถ้าอากาศเย็นสบายสม่ำเสมอ เป็นปกติ ก็รู้สึกว่าเป็นสุขสบายทางกาย แต่ถ้าเย็นเกินไปสักนิดเดียว ก็เป็นปัจจัยให้ทุกขเวทนาเกิดแล้ว เพราะฉะนั้นสุขทางกายนั่นเองก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ให้เกิดทุกข์ทางกายได้ ทุกอย่าง แม้แต่อาหารที่รับประทาน หรืออะไร เมื่อเป็นปัจจัยให้เกิดสุขทางกาย แต่ถ้ามากเกินไป ก็เป็นปัจจัยให้เกิดทุกข์ทางกายได้

อาหารอร่อย ๆ ก็ต้องรับประทานให้พอดี ๆ ใช่มั้ย ถ้ารับประทานมากเกินไปสักหน่อยหนึ่ง เกิดการอึดอัด ปวดท้อง แน่น สุขเวทนานั้นก็จะเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดทุกข์เวทนาทางกายได้

อุตุ โภชนะ เสนาสนะเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย

ทุกข์เวทนาทางกาย ก็เป็นปัจจัยให้เกิดสุขเวทนาทางกายได้ หรือทุกข์เวทนาทางกายได้ รวมตลอดไปจนกระทั่งถึงอุตุ อากาศ ความเย็น หรือความร้อน ก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยที่จะให้เกิดสุขเวทนาทางกาย หรือทุกข์เวทนาทางกาย

เป็นความจริงไหม ร่างกายที่เกิดขึ้นมาแล้ว เป็นที่ตั้งที่จะให้เกิดความสุขซึ่งเป็นที่ปรารถนา เพราะว่าทุกคนย่อมกลัวทุกข์กาย เพราะฉะนั้น ก็จะต้องแสวงหาปกตูปนิสสยปัจจัยที่จะให้เกิดสุขเวทนา โดยอุตุ ความร้อน ความหนาว ความเย็นที่สบาย หรือว่าโภชนะ อาหารซึ่งรับประทานแล้วสบาย หรือว่าเสนาสนะ คือ ที่อยู่ ก็ต้องเป็นที่อยู่ที่จะให้เกิดสุขทางกายด้วย มิฉะนั้นแล้วกายนี้ก็คงจะลำบาก เดือดร้อน ถ้าไม่มีเสนาสนะซึ่งสะดวกสบาย

สำหรับอุตุ โภชนะ เสนาสนะ ก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดอัพยาทตะ คือ สุขหรือทุกข์ทางกาย

อุตุ โภชนะ เสนาสนะ เป็นปัจจัยให้เกิดกุศล อกุศล

อุตุ โภชนะ เสนาสนะ เป็นปัจจัยให้เกิดกุศลจิตก็ได้ หรือว่าเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลจิตก็ได้

ท่านที่มีสุขเพียบพร้อม ไม่มีทุกข์ พร้อมที่จะศึกษาธรรมได้ ความสุขนั้นก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยที่จะให้กุศลจิตเกิด

บางท่านมีทุกข์ แต่ความทุกข์นั้นเองก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้กุศลจิตเกิด สนิใจศึกษาธรรมก็ได้ เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นอุตุ หรือโภชนะ หรือเสนาสนะ จะเป็น ความสุขกาย หรือความทุกข์กาย ก็เป็นปัจจัยให้เกิดได้ทั้งกุศลธรรมและอกุศลธรรม

สำหรับบางท่าน ถึงแม้ว่าจะป่วยไข้หรือว่าทุกข์กาย ก็ยังเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย ที่จะให้เกิดกุศลจิตเกิด แต่ว่าสำหรับบางท่าน ถึงแม้ว่าจะสุขกาย ท่านก็เพลิดเพลिन ไป หรือเวลาที่ทุกข์กายเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย ท่านก็ไม่พร้อมอีกแล้วที่จะเกิดกุศล หรือ ศีลาธรรม ปฏิบัติธรรม นั้นก็แล้วแต่ปัจจัยอื่น ๆ ซึ่งได้สะสมมา คือ กุศลและอกุศล

บัญญัติเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย

“บัญญัติ” เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดกุศล อกุศล และอัพยากตธรรม

เริ่มตั้งแต่ลืมตาตื่นขึ้นในวันหนึ่ง ๆ ให้ทราบว่า เป็นวิถีจิตซึ่งรู้อารมณ์ที่กำลัง ปรากฏทางหนึ่งทางใด คือ ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทาง กาย หรือทางใจ

เวลาที่ภวังคจิตเกิดขึ้นสืบต่อไป ไม่มีการรู้อารมณ์ใด ๆ ของโลกนี้ทั้งสิ้น จะรู้ได้ในขณะที่เป็นลมหมดสติ หรือในขณะที่นอนหลับสนิทไม่ฝัน อารมณ์ต่าง ๆ ใน โลกนี้ไม่ปรากฏเลย ไม่เห็นสีสันวันณะของโลกนี้ ไม่ได้ยินเสียง ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้ลิ้มรส ไม่ได้รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่ได้คิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ แต่ขณะใดก็ตามซึ่งตื่นขึ้น ขณะนั้นไม่ใช่ภวังคจิต เป็นวิถีจิตที่รู้อารมณ์ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือ ทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ

ในวันหนึ่ง ๆ ขอให้พิจารณาว่า ตื่นขึ้นอย่างมีสติสัมปชัญญะ หรือว่าตื่นขึ้นด้วยความ หลงลืมสติ ตามความเป็นจริง

บุคคลที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน จนกระทั่งมีปกตูปนิสสยปัจจัยที่ตื่นพร้อมด้วย สติสัมปชัญญะ ก็มี และผู้ที่ไม่ได้อบรมเจริญสติปัฏฐานถึงขั้นนั้น ในวันหนึ่ง ๆ ก็ควรที่จะ ได้พิจารณาว่า ตื่นขึ้นด้วยความหลงลืมสติ ไม่ใช่ด้วยการมีสติ

สำหรับผู้ที่ตื่นขึ้นอย่างมีสติ หรือด้วยสติสัมปชัญญะ จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เป็นปรมัตถธรรม แล้วแต่ว่าขณะนั้นอาจจะเป็นเสียงหนึ่งเสียงใดก็ได้ แต่รู้ในลักษณะของเสียง ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

สำหรับผู้ที่ยังหลงลืมสติ ก็ตื่นขึ้น มีเสียงเป็นอารมณ์ได้ แต่ยังไม่รู้ลักษณะของเสียงว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งปรากฏกับนามธรรม ซึ่งกำลังรู้เสียงในขณะนั้น

สำหรับผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ เป็นปรมัตถธรรม ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล เพราะเหตุว่า มีสภาพรู้ซึ่งกำลังได้ยินเสียง แต่สำหรับผู้ซึ่งไม่ได้ตื่นพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ แม้เสียงปรากฏ ก็ไม่รู้ว่าเป็นเสียง ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นเราซึ่งกำลังได้ยินเสียง

ชีวิตประจำวันจริง ๆ ตื่นแล้ว จะยังคงนอนต่อไปอีกเรื่อย ๆ นาน ๆ ตลอดไปได้ไหม ตามความเป็นจริง ได้ก็วัน ท่านที่ตอบว่าได้ ได้ก็วัน ท่านที่ตื่นแล้ว นอนต่อไปอีกเรื่อย ๆ ได้ไหม เพราะอะไร มีเหตุปัจจัยทั้งนั้น แม้แต่การที่ท่านตื่นมาแล้ว จะทำอะไร ก็ไม่พ้นจากปัจจัยทั้งนั้น นอนต่อไปเรื่อย ๆ ไม่ได้ใช่ไหม เพราะอะไร

เมื่อมีกาย ซึ่งเป็นรูปต่าง ๆ ที่เกิดดับ ประชุมรวมกันเป็นกาย ก็ย่อมเป็นที่รวมของทุกข์ โทษภัยทุกประการ ตั้งแต่ความไม่สะอาด เพราะฉะนั้นก็จะนอนต่อไปอีก ไม่ได้แน่นอน หิวก็นอนต่อไปไม่ได้ แต่ก่อนที่จะรับประทานอาหารก็ต้องมีการบริหารร่างกาย ทำความสะอาดร่างกาย ขณะนั้นถ้าไม่มีอรรถบัญญัติ คือ การรู้ความหมายของสภาพธรรมอื่น ๆ ซึ่งเกื้อกูลแก่การบริหารรักษาร่างกาย ชีวิตย่อมดำรงต่อไปไม่ได้

เพราะฉะนั้น ก็จะเห็นได้ว่า นอกจากปรมัตถธรรมซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนแล้ว ก็ยังจะต้องมีนามธรรมซึ่งรู้อรรถ คือ ความหมาย ซึ่งเป็นบัญญัติของปรมัตถธรรมนั้น ๆ ชีวิตจึงจะดำเนินต่อไปได้

การรู้ความหมาย คือ อรรถและบัญญัติต่าง ๆ จึงเป็นปกติอุปนิสัยปัจจัยที่จะทำให้เกิดกุศลจิตหรืออกุศลจิต

บุคคล เป็นอรรถ เป็นความหมาย เป็นบัญญัติ หรือ เป็นปรมัตถธรรม

บุคคลต่าง ๆ เป็นปัจจัยให้เกิดกุศลก็ได้ อกุศลก็ได้ เป็นปัจจัยให้เกิดโลภะ ขอบ
บุคคลนี้ เป็นปัจจัยให้เกิดโทสะ ไม่ชอบบุคคลนี้ เป็นปัจจัยให้เกิดริษยาบุคคลนี้ หรือ
ว่า เป็นปัจจัยให้เกิดมัจฉริยะ ความตระหนี่เกิดขึ้นเมื่อเห็นบุคคลนี้ก็ได้ หรือว่าเป็น
ปัจจัยให้เกิดกุศลจิต เกิดความเมตตา เกิดกรุณา หรือว่าเกิดความเคารพนับถือ
เกิดการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในบุคคลนั้นก็ได้

จะเห็นได้ว่า ชีวิตประจำวันมีทั้งสภาพธรรมที่เป็นปรมาัตถ์เกิดแล้วยังต้องมีขณะ
ซึ่งรู้หรือรู้หรือความหมายของปรมาัตถ์ธรรมนั้น ๆ ชีวิตจึงจะดำเนินต่อไปได้

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญา ต้องรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า
ขณะใดมีอารมณ์ที่กำลังปรากฏเป็นปรมาัตถ์ธรรม ขณะใดเป็นจิตซึ่งกำลังมีอรรถ
ความหมายหรือว่าบัญญัติเป็นอารมณ์ เพื่อที่จะได้รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า
ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ

ถ้าไม่รู้ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า ที่ยึดถือว่าเป็นคนนี่ เป็นอรรถ เป็นบัญญัติ
เป็นการรู้ความหมายของสิ่งที่ปรากฏทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ถ้าไม่รู้อย่างนี้ ก็ยังคง
ยึดถือบุคคลว่า เป็นสภาพธรรมที่ยั่งยืน หรือว่าเป็นตัวตน ไม่รู้ว่าแท้ที่จริงแล้ว ก็เป็น
แต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา หรือทางหู หรือการกระทบสัมผัสทางกาย

เพราะฉะนั้น อรรถบัญญัติต่าง ๆ ก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย เป็นที่อาศัยที่มีกำลัง
ที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้

ถ้าใครเกิดมาไม่รู้อรรถ ความหมายของสภาพธรรมที่ปรากฏ จะมีชีวิตอยู่ได้ไหม
ลองคิดดู ไม่จำเป็นต้องใช้เสียง เวลาที่เข้าใจอรรถ คือ ความหมายของสิ่งที่ปรากฏ
เพราะแม้แต่สัตว์เดรัจฉานก็ยังมีชีวิตดำรงอยู่ด้วยการกิน อยู่ หลับนอนได้ เพราะรู้
อรรถ คือ ความหมายของสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

ร่างกายเป็นที่ประชุมรวมกันของทุกขโทษภัยต่าง ๆ

สำหรับร่างกายซึ่งเป็นที่ประชุมรวมกันของรูปต่าง ๆ ซึ่งมีแต่ทุกขทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นทุกขโทษภายใน ได้แก่ ความไม่สม่ำเสมอของธาตุทั้ง ๔ ซึ่งทำให้เกิดโรคภัยต่าง ๆ ซึ่งมีภัยจากความหิว ความเมื่อย ความเจ็บปวด หรือ ความไม่สะอาดต่าง ๆ

ภัยภายนอก ซึ่งร่างกายนี้ก็ต้องระวังไม่ให้กระทบกับภัยภายนอก เช่น ภัยที่เกิดจากไฟ ไฟไหม้ ภัยที่เกิดจากน้ำ น้ำท่วม หรือ ที่เกิดจากโจรผู้ร้าย ศัตรู อุบัติเหตุต่าง ๆ เป็นต้น

เพราะฉะนั้น ทุกท่านเกิดมาแล้ว ควรอบรมเจริญปัญญาที่สามารถรู้แจ้งสภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง นับตั้งแต่ลืมตาตื่นขึ้น ควรจะเป็นอย่างนั้น และก็จะเป็นไปได้ ถ้าอบรมเจริญสติปัฏฐานบ่อย ๆ เหนือ ๆ จนกระทั่งเป็นพละ คือ เป็นกำลัง

ไม่ว่าจะเป็นในขณะใด วันหนึ่ง ๆ แม้ว่าหลาย ๆ วัน จะตื่นขึ้นพร้อมด้วยการหลงลืมสติเป็นส่วนใหญ่ แต่คงจะมีสักวันหนึ่งซึ่งตื่นขึ้นพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ทันที เพราะเหตุว่าได้อบรมเจริญการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้นบ่อย ๆ ในวันหนึ่ง ในเดือนหนึ่ง ในปีหนึ่ง ในภพหนึ่ง ในชาติหนึ่ง จนชิน

แต่ก็ต้องเป็นชีวิตตามปกติ ตามเหตุ ตามปัจจัย เพราะเหตุว่า แม้เมื่อตื่นขึ้น สภาพธรรมใดจะปรากฏก็เลือกไม่ได้ เป็นไปตามอนันตรูปนิสสยปัจจัย

สภาพธรรมที่ปรากฏสั้นและเล็กน้อย

ถ้าสติสัมปชัญญะเกิดจะรู้ได้จริง ๆ ว่า สภาพธรรมที่ปรากฏ สั้นและเล็กน้อย เหลือเกิน แม้แต่เพียงทวารเดียว เช่น ทางหูในขณะนี้ ก็เสียงแล้ว หรือไม่ได้ยินสักเสียงหนึ่ง ทางหู ลองดูใหม่ เวลาที่สติสัมปชัญญะเกิด มากกว่าหนึ่งเสียง เสียงหนึ่งเกิด แล้วก็หมดไป ลักษณะของอีกเสียงหนึ่งก็เกิด แล้วก็หมดไป ใครจะยับยั้ง อนันตรูปนิสสยปัจจัย สภาพธรรมซึ่งเกิดดับสืบต่อตามปกติ ตามเหตุ ตามปัจจัย

ลองอีกก็ได้ หลายเสียงใหม่ ทีละเสียง ๆ อรรถบัญญัติยังไม่เข้า เพราะเหตุว่า
เพียงเสียงปรากฏ รู้ใหม่ว่าเสียงอะไรบ้าง หลาย ๆ เสียงซึ่งปรากฏแล้ว ไม่จำเป็นที่
จะต้องนึกถึงอรรถบัญญัติ แต่สามารถที่จะรู้ว่า ขณะนั้นเป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่าง
หนึ่งซึ่งปรากฏ แล้วก็หมดสิ้นไป ดับสิ้นไปอย่างรวดเร็ว

แต่ต้องอบรมเจริญปัญญา ที่จะรู้ลักษณะทั้งของนามธรรมและรูปธรรม ไม่ใช่
เพียงรู้ลักษณะของรูปธรรมอย่างเดียว หรือทางเดียว แต่จะเห็นสภาพธรรมตามความ
เป็นจริงว่า แม้แต่เพียงโสตทวาร ๆ เดียว สิ่งทีปรากฏก็เป็นสภาพธรรมที่เล็กน้อยและ
สั้นมาก เสียงที่ดับไปแล้ว ดับไป แต่มีปัจจัยให้เสียงอื่นเกิดขึ้น ปรากฏอีก ตามปกติ
ตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ไปพยายามบังคับไม่ให้ได้ยินเสียง หรือว่าไม่ใช่ไปพยายาม
บังคับไม่ให้รู้อรรถหรือความหมายของเสียงนั้น เพราะเหตุว่า การที่ชีวิตจะดำรงอยู่ได้
ในวันหนึ่ง ๆ นี้ จะต้องมีสภาพธรรมที่รู้อรรถหรือความหมายของสภาพปรมัตถธรรม
นั้นด้วย มิฉะนั้นแล้วก็จะไม่รู้ ว่า สิ่งทีปรากฏนั้นเป็นอะไร ทำให้ไม่สามารถที่จะ
ดำรงชีวิตได้เลย ถ้าเป็นในลักษณะนั้น

บัญญัติในสิ่งที่มีจริง กับบัญญัติในสิ่งที่ไม่จริง

ทรงเกียรติ ผมขอถาม ชื่อว่ารูป เสียง กลิ่น รส กับชื่อว่า โต๊ะ เก้าอี้
ต่างกันอย่างไรครับ

ส. บัญญัติในสิ่งที่มีจริง และบัญญัติในสิ่งที่ไม่จริง เสียงมีจริง ถ้าไม่
ใช้คำว่า “เสียง” รู้ใหม่ว่าหมายถึงอะไร ไม่ใช่คำว่ากลิ่น แม้ว่าจะกลิ่นมีจริง แต่ไม่ใช่คำที่
จะเรียกสิ่งนั้น ก็ย่อมไม่รู้ว่าหมายถึงสิ่งนั้น ถึงแม้ว่าจะมีจริง แต่เพื่อที่จะให้รู้ว่
หมายถึงสิ่งใด จึงต้องใช้เสียงบัญญัติขึ้น เพื่อที่จะให้รู้ความหมายว่า หมายถึงความถึง
สิ่งนั้น เป็นสัททบัญญัติ

ทรงเกียรติ พระอรหันต์เป็นของจริงหรือเป็นบัญญัติ

ส. คำ เป็นสัททบัญญัติ แต่สภาพที่เป็นพระอรหันต์มีจริง เป็นปรมัตถ์

อภัยกตธรรมเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย

บางท่านที่เพียบพร้อมด้วยความสุข ก็พร้อมที่จะศึกษาธรรม เป็นปัจจัยให้กุศลกรรมเกิดขึ้น บางท่านที่เพียบพร้อมด้วยความสุข เป็นปัจจัยให้อกุศลธรรมเกิดขึ้น ก็เพเลิดเพลีนไปในความสุข เพราะฉะนั้น อภัยกตธรรมก็เป็นปัจจัยให้เกิดกุศลธรรม หรืออกุศลธรรมได้

บางท่านมีทุกข์กายวิญญูณ ความเจ็บปวด ป่วยไข้ ไม่สบาย แต่เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดกุศลก็ได้ เพราะเห็นว่า ชีวิตจะหมดสิ้นลงเมื่อไรไม่มีใครสามารถที่จะรู้ได้ ได้ยินในขณะนี้ดับไป โสททวารวิถิจิตดับไปหมดแล้ว จุติจิตเกิดก็ได้

เพราะฉะนั้น ชีวิตไม่มีนิमित คือ เครื่องหมายที่จะรู้ได้ว่าจะดับสิ้นจากโลกนี้เมื่อไร

แม้ว่าทุกข์กายวิญญูณที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ก็เป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดกุศลก็ได้

ในพระไตรปิฎก จะยกเรื่องของทุกข์กายวิญญูณและสุขกายวิญญูณ สำหรับอภัยกตธรรมเป็นปัจจัยให้เกิดอภัยกตธรรม หรือเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลธรรม และอกุศลธรรม

เพราะเหตุว่า กายเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกท่านยึดถือและปรารถนาที่จะให้มีสุข มิฉะนั้นแล้วการทุจริตต่าง ๆ ก็ไม่มี ถ้าไม่มีความรักกายที่จะให้กายนี้มีสุข แต่เพราะต้องการความสุขกายทุกประการ เมื่อไม่ได้ในทางสุจริต ก็มีปัจจัยที่จะทำให้เกิดทุจริตกรรมได้ เพราะเหตุว่าสุขกายวิญญูณเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย คือ เป็นที่อาศัยที่มีกำลัง ที่จะทำให้เกิดทุจริตกรรมได้

ทุกสิ่งที่แวดล้อมเป็นปกตูปนิสสยปัจจัยให้เกิดนามธรรม

ปกตูปนิสสยปัจจัย ก็คือ ทุกอย่างที่เป็นที่อาศัย ที่มีกำลัง เป็นปกติ เป็นปัจจัยให้เกิดนามธรรม คือ จิต เจตสิก ในชีวิตประจำวัน ทุกภพทุกชาติ แม้ในชาติก่อน ๆ และในชาติปัจจุบัน และในชาติอนาคตต่อไปด้วย

จะเห็นได้ว่า ชีวิตประจำวันของแต่ละคนไม่เหมือนกันเลย ที่ชีวิตของแต่ละคนต่างกันไปตามเหตุการณ์แต่ละอย่างในแต่ละวันนั้น ไม่ว่าจะเป็นในครั้งอดีตเนิ่นนานมาแล้วก็ไม่เหมือนกัน ก็ต่างกันอย่างนี้

เช่น อดีตประวัติของพระเถระ พระเถรี พระอรหันต์ทั้งหลาย หรือแม้แต่อุบาสก อุบาสิกาที่มีชีวิตปรากฏในพระไตรปิฎก หรือ นอกพระไตรปิฎก คือ ที่ไม่ได้แสดง ไม่ได้กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก แม้ในสมัยก่อนนั้นอีก คือ ในสมัยของชาดก เรื่องราวต่าง ๆ ในอดีต ในพระชาติต่าง ๆ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงหรือแม้ในชาติปัจจุบันที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ หรือแม้เหตุการณ์ที่ผ่านมาจนกระทั่งถึงในสมัยปัจจุบันนี้ เหตุการณ์ต่าง ๆ ก็ยังคงต่างกันไป ตามปัจจัยของแต่ละคนที่สะสมมา แล้วเกิดขึ้นเป็นไปอย่างนั้นในชีวิตประจำวัน

ขอให้คิดดูในวันหนึ่ง ๆ ก็ได้ ขณะที่อยู่ที่บ้าน ที่บ้านก็มีหลายคนแน่ ไม่ใช่มีคนเดียว เพียงครอบครัวเดียว คือ บ้านเดียว อยู่ใกล้กัน คือ อยู่ในบ้านเดียวกันแท้ ๆ จิตใจของแต่ละคนในขณะนั้นเหมือนกันหรือเปล่า ที่อยู่ก็ไม่เหมือนกัน บางคนขณะนั้นอาจจะอยู่ในครัว อีกคนหนึ่งกำลังอ่านหนังสือ อีกคนหนึ่งอาจจะทำสวน

เพราะฉะนั้นแม้แต่ในสถานที่เดียวกัน ใกล้ชิดกัน เหตุการณ์ของแต่ละคนที่เกิดขึ้นในชีวิตก็ต่างกัน และจิตใจซึ่งกำลังคิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ ของแต่ละคนก็ยิ่งต่างกันไป ตามความวิจิตรของทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีกำลัง ที่ทำให้นามธรรม คือ จิตและเจตสิกเกิดขึ้นเป็นไปในขณะนั้น เป็นปกตูปนิสสยปัจจัย

เรียกว่าเป็นชีวิตปกติประจำวันธรรมดาจริง ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างที่แวดล้อมเป็นปกตูปนิสสยปัจจัย เป็นปัจจัยที่มีกำลัง ตามปกติของสภาพธรรมนั้น ๆ ที่จะทำให้นามธรรม คือ จิตและเจตสิกเกิดขึ้น เป็นไปในแต่ละขณะ

ไม่ว่าจะเป็นวิบากจิต จะเกิดขึ้นได้ ก็เพราะเหตุว่ากรรมนั้น ๆ มีกำลังจึงทำให้วิบากจิตประเภทนั้น ๆ เกิดขึ้นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย และเมื่อวิบากจิตเกิดขึ้น เห็นสิ่งต่าง ๆ หรือได้ยินสิ่งต่าง ๆ แล้ว แม้กุศลหรืออกุศล ไม่ว่าจะเป็นโลภมูลจิต หรือโทสมูลจิตก็ตามที่เกิดขึ้น ก็เป็นเพราะปกตูปนิสสยปัจจัย

โลกเจตสิกประเภทนั้น ๆ โทสเจตสิกประเภทนั้น ๆ หรือกุศลสัทธาประเภทนั้น ๆ กุศลกรรมที่เป็นทานบ้าง เป็นศีลบ้าง ประเภทนั้น ๆ เคยสะสมมาเป็นปกติ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนเลย แต่เมื่อมีกำลัง ก็ทำให้กุศลธรรม หรืออกุศลธรรมนั้น ๆ เกิดขึ้นเป็นไป

รูปมีความสำคัญเพราะมีนามธรรมที่รู้นั้น

ถ้าจะพิจารณาชีวิตในวันหนึ่ง ๆ และได้เข้าใจเรื่องของปฏุปนิสสยปัจจัยแล้ว ก็เห็นความสำคัญของนามธรรม ซึ่งเป็นสภาพที่รู้อารมณ์ เพราะแม้ว่ารูปจะสำคัญ โดยเป็นปัจจัยต่าง ๆ ในภูมิที่มีขั้น ๕ ถ้าไม่มีรูปเป็นปัจจัยแล้ว นามธรรมก็เกิดไม่ได้ แต่แม้ว่ารูปจะสำคัญโดยเป็นปัจจัยต่าง ๆ แต่ที่รูปจะสำคัญได้นั้น ก็เพราะเหตุว่ามีนามธรรมที่รู้นั้น

ถ้าไม่มีนามธรรมเลย ถึงรูปจะเป็นอย่างไร ก็ไม่มีใครรู้ ไม่มีใครเด็อดร้อน ถ้าในทะเลมีพายุก แต่ไม่มีใครอยู่กลางทะเลนั้น ไม่มีการรู้ความปั่นป่วนของพายุกลางทะเล ก็ไม่ต้องเป็นทุกข์อะไร หรือแม้แต่ร่างกายของทุกท่าน ต้องมีการบริโภคอาหาร เพื่อที่จะดำรงชีวิตอยู่ แต่ความสำคัญอยู่ในขณะไหน ก็ในขณะที่สุข หรือทุกข์ปรากฏทางกาย

ลองพิจารณาดู ถ้าไม่หิว และชีวิตสามารถที่จะดำรงอยู่ได้เป็นไปได้โดยไม่ต้องรับประทานอาหาร อาหารซึ่งเป็นรูปจะมีความจำเป็นอะไรไหม ถ้าไม่หิว และถ้าร่างกายสามารถจะดำรงอยู่ได้ โดยไม่ต้องรับประทานอาหาร อาหารก็ไม่มี ความสำคัญอะไรเลย

แต่ที่อาหารสำคัญ ก็เพราะเหตุว่า อาหารประกอบด้วยธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม คือ มหาภูตรูป ๔ และประกอบด้วย สี กลิ่น รส โอชา

โอชาเป็นอาหารรูป คือ เป็นรูปซึ่งจะทำให้รูปอื่นเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ความสำคัญของอาหารซึ่งรับประทาน หรือที่บริโภคประจำวันนี้ เฉพาะโอชารูปเท่านั้น

ซึ่งเป็นอาหารรูป อย่างอื่น คือ สีส กลิ่น รส ก็เป็นรูปที่ปรากฏทางตา ทางจมูก ทางลิ้น แต่ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ก็เป็นส่วนสำคัญ เพราะเป็นส่วนที่บำบัดความหิว

เมื่อกำลังบริโภคอยู่ก็เป็นอาหารใหม่ เมื่อย่อยหมดแล้วก็ยังเป็นอาหารเก่า แสดงให้เห็นว่า ไม่สามารถที่จะบริโภคเพียงรูปซึ่งเป็นอาหาร คือ โอชา แต่ต้องบริโภคทั้งหมด คือ ทั้งธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม สีส กลิ่น รส ซึ่งโอชารวมอยู่ด้วยในที่นั้น

ขณะที่บริโภคอาหาร รสกระทบลิ้น มีการลิ้มรส ขณะนั้นเป็นจิตที่ลิ้มรสทางทวารหนึ่ง คือ ทางชีวาทวาร และเมื่อบริโภคอิ่มแล้ว ความหิวหายไป ก็ต้องหยุดบริโภคต่อไปไม่ได้ ในขณะที่ต่อไปใครจะสนใจหรือไม่สนใจว่า รูปจะย่อยไป จะเป็นประโยชน์แก่ร่างกายอย่างไรบ้าง ก็หมดเรื่องที่จะต้องเดือดร้อน เพราะเหตุว่า ความเดือดร้อนมีอยู่ในขณะที่กายเป็นทุกข์เพราะความหิว

เมื่อบริโภคอาหารแล้ว ความหิวหมดไปแล้ว มีใครติดตามไปคิดถึงความสำคัญของรูปบ้างไหมในวันหนึ่ง ๆ หรือว่าเมื่ออิ่มแล้วก็ไม่ต้องคิดถึง ไม่ว่าจะเป็นธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ หรือว่าเป็นอาหาร หรือว่ากำลังเป็นอาหารใหม่ที่กำลังย่อย หรือว่าเป็นอาหารเก่า

จะเห็นได้ว่า ความสำคัญของรูปที่มีได้ เพราะเหตุว่ารูปเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดสุข หรือทุกข์ทางกาย ถ้าไม่มีนามธรรมซึ่งรู้อารมณ์หรือรู้รูป จะไม่เดือดร้อนเลย ใครจะผ่าตัดหัวใจออกไป แต่ไม่รู้สึกรู้สีก เดือดร้อนไหม หัวใจซึ่งคิดว่าสำคัญมาก แต่ถ้านามธรรมไม่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ หรือไม่รู้ลักษณะของรูป ไม่เดือดร้อนเพราะกาย ก็ไม่เดือดร้อนอะไร ใครจะผ่าตัดหัวใจออกไปอย่างไร ก็ไม่เป็นอะไรทั้งนั้น ถ้าขณะนั้นนามธรรมไม่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ที่เป็นสุขหรือทุกข์ทางกาย

เพราะฉะนั้น การศึกษาวิทยาศาสตร์การแพทย์ หรือศาสตร์สาขาต่าง ๆ วิชาการต่าง ๆ ซึ่งทุกท่านคิดว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เป็นปัจจัยซึ่งสำคัญปัจจัยหนึ่ง ก็ควรที่จะได้รู้ความจริงว่า เป็นเพียงการรู้เรื่อง รู้บรรบัตยัตติของรูปต่าง ๆ แต่ไม่ใช่การรู้ลักษณะของรูปที่ปรากฏจริง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะฉะนั้น ก็ไม่สามารถที่จะทำให้รู้ลักษณะของรูปธรรมและนามธรรมตามความเป็นจริงได้ ในขณะที่เพียงรู้บรรบัตยัตติ คือ รู้เรื่องของรูป